

magazin istoric

ANUL XV Nr. 4 (169) APRILIE 1981

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XV
Nr. 4 (169)
aprilie 1981

Redactor șef
CRISTIAN POIȘTEANU

Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANȚIP

VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

SUMAR

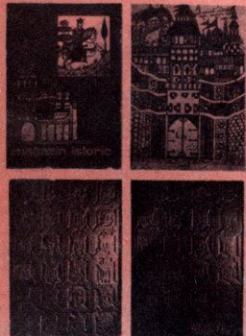
PARTIDUL COMUNIST ROMÂN 1921-1981

● Gloriosul partid al dreptății sociale, al demnității naționale:	
<i>Mircea Mușat, Gheorghe Zaharia</i>	2
● Mai-iunie 1936. Procesul de la Brașov — un proces de amplă rezonanță politică în istoria interbelică	6
De la Simon Bolivar la Tudor Vladimirescu:	
<i>Florin Constantiniu</i>	12
Cronica meșterului cojocar Ioan Dobrescu:	
<i>Ioan Lăcustă</i>	16
Cacaua și cafeaua în lungul lor drum:	
<i>Fernand Braudel</i>	18
Vasile M. Kogălniceanu — un demn urmaș al tatălui său:	
<i>Ion M. Kogălniceanu</i>	22
Învățămîntul și istoria (III)	24
Istoricul și omul de cultură Andrei Rădulescu:	
<i>Ștefan Pascu</i>	29
Salonic. 31 iulie 1938:	
<i>Cristian Poișteanu, Ion Calafeteanu</i>	33
Luis Vaz de Camões:	
<i>Maria Pereira da Costa</i>	36
● Dava Radovanu: D. Șerbănescu... 39 ● Geto-daci și greci la Callatis: A. Rădulescu, M. Bărbulescu, V. Georgescu... 41 ● Monede dacice: G. Iliescu... 43	
● Viticultura la strămoșii românilor: I. Pușcă... 59	
1380. Cneazul Dmitri față în față cu Mamai:	
<i>Viktor Pavlenko</i>	46
Operația „Pește” (III):	
<i>Alfred Draper</i>	49
Spre Terra Australis Incognita:	
<i>Robert Lacour-Gayet</i>	55
A existat o Londră preromană?:	
<i>Robert Musel</i>	60
● Concursul Magazin istoric, ediția 1981... 28 ● Cărți sosite la redacție... 32 ● Poșta Magazin istoric... 62	

COPERTELE NOASTRE

① ④ În urmă cu 151 ani, un meșter cojocar din București, Ioan Dobrescu, autor al unei interesante cronici, își împodobește manuscrisul cu câteva desene executate cu deosebit simț artistic; reproducem, pentru întâia dată în culori, trei din aceste desene: Turnul Colței, la începutul sec. XIX, construcție „care se vedea departe de București, cale de trei ceasuri, cînd era senin și mai departe”; în medalion, portretul imaginat al lui „Radu Negru, voevod ce a fost mai întâi domnul Țării Românești”. Miniatură în care, între detalii arhitecturale specifice epocii, cronicarul a pictat cîțiva otomani, a căror invazie în București, în 1806, „supărări groaznice ne făcea cu cheltuiala, baclavale, pilafuri, alte lucruri...” („La leat 1802”, p. 16)

② ③ Sub titlul *Istorie în piatră*, Simeon Tatu (cunoscut cititorilor noștri pentru suita de portrete de regi și căpetenii geto-dacice — *Magazin istoric*, nr. 1 și 2/1979) a reunit chipurile sculptate în piatră ale marilor noștri voievozi de la Burebista la Alexandru Cuza, ale prime imagini din expoziția deschisă în cadrul Festivalului național „Cîntarea României”

Continuând lupta de veacuri pentru eliberarea socială și națională, cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România, partidul comunist este în noile condiții istorice exponentul fidel al intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor.

NICOLAE CEAUȘESCU

GLORIOSUL PARTID AL DREPTĂȚII SOCIALE ȘI AL DEMNITĂȚII NAȚIONALE

MIRCEA MUȘAT,
GHEORGHE ZĂHARIA

România — numele unei țări aflate în etapa marilor împliniri ale celui de-al XII-lea Congres al P.C.R., prin care se transpun în viață orientările Programului P.C.R. de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare spre comunism a României. O prezență demnă, activă, respectată în familia popoarelor lumii. România — Partidul Comunist Român: două nume inseparabile. Numai rostite într-o perfectă unitate ele își pot dezvălui integral identitatea, dar și rela-

ția organică pe care istoria a stabilit-o între făurar și opera făurită.

Paginile care urmează evocă alte secvențe din glorioasa cronică a partidului nostru comunist, dezvăluie cum în toate marile clipe ale istoriei acest partid s-a arătat la înălțimea speranțelor cu care clasa muncitoare, toți oamenii muncii, indiferent de naționalitate, îl investeau în nobila și eroica sa luptă pentru aspirațiile, năzuințele și interesele poporului român.

Întreaga epocă interbelică a fost jalonată de nenumărate bătălii de clasă purtate de oamenii muncii împotriva exploatații, a dominației capitalului străin, pentru dreptate socială și independență națională. Înfățișând poporului perspectiva însușitoare a răsturnării de la putere a exploataților, a transformării revoluționare a societății și făuririi unei vieți demne pentru toți cei ce muncesc, P.C.R. a mobilizat în jurul programului său masele

largi muncitoare, forțele politice progresiste ale națiunii, conducind cu fermitate și curaj lupta acestora pentru răsturnarea regimului burghezo-moșieresc și cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare.

Prin natura obiectivelor sale, prin paleta largă de forțe sociale interesate în realizarea acestor obiective, P.C.R. s-a afirmat ca un partid politic cu adevărat național, cu rădăcini adânc împlintate în realitățile vieții social-economice și politice românești.

În mod firesc, problemele apărării independenței și suveranității naționale au constituit un comandament de bază al întregii activități a P.C.R., concepție care decurge din însăși natura partidului revoluționar al clasei muncitoare, din sarcinile sale fundamentale. Stegar al intereselor naționale fundamentale ale poporului român, partidul comunist s-a ridicat ferm în apărarea independenței și suveranității țării, a militat pentru o politică externă de pace și colaborare cu celelalte popoare, împotriva dominației străine, pentru prie-

¹ Magazin istoric, nr. 1-3/1981.

tenie și alianță între România și Uniunea Sovietică. Luptele sociale din perioada crizei economice, care au culminat cu marile bătălii de clasă ale petrolistilor și ciferistilor din ianuarie-februarie 1933, s-au împletit cu lupta împotriva monopolurilor străine, ceea ce a conferit acestor acțiuni pentru drepturi economice și politice, pentru democrație, independență și suveranitate națională o puternică semnificație internațională, ele înscrinduse printre primele mari acțiuni de luptă ale proletariatului internațional după înscăunarea la putere a nazismului în Germania.

Răspunzând celor mai profunde năzuințe de dreptate socială și libertate națională ale maselor populare, legat de aceste mase printr-un complex sistem de relații și organizații pe care le-a creat și condus, P.C.R. a fost singura forță politică din perioada interbelică în stare să formuleze soluții viabile marilor probleme cu care se confrunta societatea românească în acei ani. Partidul comunist, prin numeroasele organizații de masă, în cadrul cărora au activat personalități de seamă ale vieții politice, culturale și științifice din perioada interbelică, a ținut o permanentă legătură cu poporul și a antrenat în luptă pentru progres social și apărarea independenței naționale toate forțele democratice, progresiste ale națiunii.

Nu fascismului și revizionismului!

Odată cu instalarea hitlerismului la putere în Germania, grave primejdii au început să apese și asupra unității statale a României, a independenței și suveranității sale naționale; problemele apărării în fața politicii agresive a statelor fasciste revizioniste au devenit o permanență a

preocupărilor politice ale diverselor partide și grupări democratice și, în primul rând, ale Partidului Comunist Român. Printre documentele de bază ce dovedesc această orientare a P.C.R. se numără și apelul adresat, la 1 noiembrie 1935, Comitetului Executiv al P.S.D. în care se exprima solemnul angajament, reluat ulterior în atâtea alte documente: „Noi, comuniștii, sintem gata să apărăm cu arma în mână independența României dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist”.

Atent la evoluția evenimentelor internaționale, la creșterea primejdiei revizioniste, războinice, P.C.R. a adresat maselor documentul intitulat: *Sarcinile P.C.R. față de pericolul unui război imperialist*, prin care stabilea tactica pentru „atragera întregului popor muncitor la lupta largă și efectivă, la lupta revoluționară contra acestor planuri imperialiste”. Cu deosebită forță de convingere, organul central de presă al partidului scria: „Existența neamului românesc ca națiune, existența României ca țară independentă sînt în joc. Poporul român trebuie să se decidă dacă înțelege să-și apere existența și independența. Iar poporul român nu poate da decât un singur răspuns. Cu toată energia, la nevoie cu arma în mână, poporul român își va apăra existența contra bandiților hitleriști care vor să ne răpească independența națională”. Calea sigură pentru înlăturarea gravei primejdii era „Frontul Popular Antifascist, în care să-și dea mîna tot ce e cîstit, tot ce e muncitor, tot ce e cultură în România... De închegarea rapidă și de lupta energetică a acestui front al poporului va depinde nu numai salvarea libertăților lăuntrice ale poporului, ci și existența sa ca națiune”.

Încă din primele zile ale anului 1936, într-o scrisoare

adresată lui Ion Mihalache, președintele P.N.Ț. — partid burghez cu influență în mase — P.C.R. releva în mod amplu și argumentat marile pericole ce planau asupra poporului român: „Independența poporului român este amenințată de statele din blocul fascist central european, zis bloc revizionist, format sub hegemo-

Vinietele din pp. 3 și 5 sînt desenate după albumele: Grafica militantă și imagini ale unui trecut glorios

nia imperialismului german, care se înarmează în grabă nemaivăzută pentru cîștigarea în primul rînd a orientului european. În caz de victorie, blocul fascist va șterge țara noastră de pe harta Europei, va distruge bazele înseși ale existenței naționale a unui popor... unitatea și libertatea sa”.

Plenara V lărgită a C.C. al P.C.R. (din 7-9 iulie 1936) — vibrant apel la „întărirea capacității de apărare a țării și a armatei române” — preciza cu deosebită claritate: „În caz dacă Germania hitleristă, dezlănțuind războiul în Europa și în contra U.R.S.S., va ataca România cu ajutorul Ungariei horthyiste, comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt a țării noastre...”

Consecvent politiciii sale profund patriotice, internaționaliste, P.C.R. a urmărit îndeaproape planurile revizioniste ale statelor fasciste, luînd atitudine publică împotriva lor.

Partidul comunist, forțele democratice din România și-au manifestat solidaritatea activă față de lupta antifasciștilor din alte țări, au sprijinit efortul popoarelor coloniale și dependente din Asia, Africa și America Latină pentru emanciparea lor națională și socială.

Cînd, la 1 noiembrie 1936, la Milano, Mussolini a ținut un discurs provocator cu privire la revizuirea granițelor țărilor dunărene, C.C. al P.C.R. a lansat un manifest în care își exprima încă o dată hotărîrea de a lupta contra oricărei revizuii a tratatelor de pace. Totodată, partidul comunist considera orice acțiune care „duce la întărirea relațiilor dintre statele Micii Antante, Înțelegerii Balcanice, cu Franța, U.R.S.S., la întărirea Societății Națiunilor și a legăturilor cu toate țările pacifice, ca acte pozitive în lupta pentru împiedicarea războiului pe care-l pregătește imperialismul fascist”.

Urmărind cu tenacitate realizarea unei largi coaliții antifasciste a forțelor democratice ale țării, la 18 noiembrie 1937, C.C. al P.C.R. a lansat o declarație prin care chema „toată democrația română la unitatea de acțiune pentru mobilizarea imediată a muncitorilor, țăranilor și a tuturor celorlalte mase muncitoare ale poporului român și naționalităților conlocuitoare din România, pentru împiedicarea Germaniei hitleriste de a se amesteca în treburile interne ale României, pentru dizolvarea agenturilor lui Hitler în România...”

Încredere deplină în forțele poporului

În contextul marcat de accentuarea agresivității hitleriste, cotropirea Austriei de către Germania hitleristă,

în martie 1938, a stîrmit indignarea și revolta tuturor forțelor progresiste din țara noastră. Un puternic ecou a avut în opinia publică românească manifestul C.C. al P.C.R. din aprilie 1938: „După cotropirea Austriei de către armatele lui Hitler, independența țării noastre este grav amenințată, împreună cu existența țărilor mici vecine”. O lună mai târziu, *Lupta de clasă*, organul teoretic al P.C.R., își exprima convingerea că poporul român nu se va pleca nici în fața primejdiilor fascistorevizioniste. „Astăzi, cînd planurile de cucerire ale Germaniei hitleriste sînt clare și cunoscute”, nu trebuie să fie nici un patriot „care să nu vadă acest mare pericol ce amenință poporul român”. Dar numai a vedea și înțelege acest pericol „nu este suficient. Acest pericol trebuie adus la cunoștința maselor largi populare și aceste mase trebuie organizate și conduse la luptă pentru înfrîngerea acestui pericol”.

Aceeași fermitate și hotărîre de luptă izvorăsc și din documentele organizațiilor teritoriale ale P.C.R. Comitetul teritorial P.C.R. din Ardeal și Banat, de pildă, adoptînd Hotărîrea cu privire la apărarea Republicii Cehoslovace, la 19 septembrie 1938, se angaja să facă „tot posibilul pentru a ajuta la apărarea democrației, independenței și libertății popoarelor acestei republici pașnice și prietene...” Căci, se sublinia în document: „atunci cînd noi apărăm independența și libertatea Cehoslovaciei, ne apărăm pe noi înșine, apărăm pacea Europei împotriva dușmanului nostru comun, a fascismului hitlerist”.

Demascînd conținutul acordului de la Munchen, P.C.R. arăta poporului român că acesta nu reprezenta decît o etapă în cadrul planurilor agresive-expansioniste ale hitlerismului: „De la un capăt la altul

al țării ne pîndește o mare primejdie — se arăta în manifestul lansat de C.C. al P.C.R. în noiembrie 1938. Ghearele hitlerismului cotropitor, după ce au sfîșiat Cehoslovacia, se pregătesc să se înfigă în trupul României. Păsările de pradă care stăpînesc astăzi Germania, încurajate de vinzarea rușinoasă de la Munchen, se rotesc tot mai îndrăzneț deasupra pămîntului țării noastre...”

În împrejurările grele de la sfîrșitul anului 1938, *Scînteia* publica un articol intitulat semnificativ *Novi grei deasupra României*, exprimînd hotărîrea fermă a comuniștilor de a face totul pentru apărarea patriei amenințate: „Partidul nostru nu va cruța nici o efortare, nici o jertfă pentru a strînge laolaltă muncitorimea și a porni în fruntea ei la unirea tuturor forțelor dornice să apere pacea și independența României”.

După invadarea Cehoslovaciei de către trupele hitleriste, C.C. al P.C.R. a adresat, la 17 martie 1939, un apel către întregul popor pentru a se pregăti de luptă „împotriva cotropitorilor fasciști!” Este binecunoscut faptul că, atunci cînd trupele hitleriste care cotropiseră Cehoslovacia ajunseseră la granițele României, masele largi populare au răspuns cu însuflețire patriotică, prezentîndu-se la mobilizarea parțială decretată de guvernul prezidat de Armand Călinescu. P.C.R. a făcut apel la membrii și simpatizanții săi să acționeze „pentru întărirea forței politice și morale a armatei contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste”, subliniind că „războiul poporului român pentru apărarea independenței și granițelor țării, contra agresiunii fasciste, este un război drept”.

Cît de elocventă pentru atitudinea hotărîtă a poporului de a se opune primejdiei fasciste, de a-și apăra inde-

pendența și integritatea patriei a fost marea demonstrație de la 1 Mai 1939. Într-o deplină unitate, care exprima prestigiul de care se bucura partidul comunist în rândul maselor, comuniști, socialiști, social-democrați, muncitori necadrați în vreun partid, mii de locuitori ai Capitalei au demonstrat sub lozinci cu profund caracter patriotic, antifascist: *Vrem România liberă și independentă!, Vrem respectarea granițelor!, Să ținem piept agresorului!*

Marile acțiuni de la 1 Mai 1939, organizate în București și alte orașe ale țării, au pus în evidență puternica personalitate revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, înaltele sale calități de conducător, patriotismul său fierbinte, marea sa capacitate organizatorică.

Pe linia consolidării unității forțelor democratice interne, *Scînteia* din 1 iunie 1939 arăta necesitatea instaurării unui „guvern de patrioți”, expresia unui larg Front Patriotic, care, prin alianță cu Uniunea Sovietică și cu marile puteri apusene, prin întărirea Înțelegerii Balcanice, prin adeziunea sa la sistemul de securitate colectivă și printr-o democratică mobilizare a conștiinței poporului împotriva agresorilor fasciști și o consecventă pregătire militară, să prevină agresiunea hitleristă și, dacă totuși va avea loc, s-o respingă victorios“.

O cuprinzătoare analiză asupra problemelor apărării integrității țării, a independenței și suveranității României, a întreprins Plenara VI a C.C. al P.C.R. din iunie 1939. Aprofund linia politică urmată de partid în acele împrejurări, plenara a apreciat că „primejdia dezmembrării și ocupării României de către Germania hitleristă și statele revizioniste a crescut enorm în urma ocupării Cehoslovaciei, Albaniei, Memelului, în urma aderării Ungariei la pactul anticomintern și a cres-

terii influenței fascismului german în Bulgaria și Iugoslavia“. În concluzie, se preciza că sarcina centrală a partidului era „să mobilizeze poporul român pentru împiedicarea trădării independenței și a integrității țării de către agenții fasciști ai lui Hitler...“

În fruntea națiunii, pentru salvarea patriei

Istoria păstrează în filele ei un document elaborat de către P.C.R. în chiar ziua de tristă amintire — 1 septembrie 1939: „Al doilea război imperialist a ajuns la hotarele României“. Sforțările pacifiste ale popoarelor „n-au putut împiedica măcelul care a început azi... Comuniștii din România înfierează agresiunea ucigătoare a lui Hitler contra poporului polonez și vor lupta contra Germaniei fasciste și imperialiste“.

Marșul războinic al Germaniei hitleriste, cotropirea succesivă a unor țări europene au creat o situație din ce în ce mai grea pentru România. Anul 1940 a adus cu sine o serie de noi acte care au contribuit la extinderea focarului de război pe continentul european. Sub loviturile armatelor hitleriste, țările mici apusene au căzut una după alta. Capitularea Franței și înfrângerea Angliei pe continent au agravat și mai mult situația României. Într-un astfel de moment greu pentru destinele sale, România s-a aflat singură, fără nici un sprijin din partea aliaților săi, părăsită de toate puterile, ceea ce a ușurat dramatic evenimentele care au avut loc în timpul verii 1940.

Contextul politic internațional a stimulat însă ascensiunea grupărilor fasciste, aducându-le pe primul plan al scenei politice românești. În primele zile ale lunii septembrie 1940, dictatura regală a fost înlocuită cu o dictatură militară-

fascistă și, odată cu aceasta, a început una dintre cele mai grele etape ale istoriei moderne a poporului român.

În anii celei de-a doua conflagrații mondiale, P.C.R. s-a situat în primele rânduri ale luptei pentru salvarea ființei naționale a poporului român. Preocupat de interesele supreme ale națiunii, P.C.R. a știut

să găsească un limbaj comun cu toate forțele și grupările politico-sociale opuse dominației germane, pentru salvagardarea intereselor naționale vitale ale țării, în pofida faptului că unele din ele reprezentau interese de clasă contrare celor promovate de comuniști.

Partidul comunist și-a asumat înalta sarcină de a organiza și conduce lupta întregului popor român pentru înlăturarea dictaturii militaro-fasciste și a dominației Germaniei hitleriste, ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei la coaliția antifascistă, pentru refacerea unității naționale, întărirea independenței și suveranității țării. Eforturile depuse de Partidul Comunist Român și-au găsit încununarea în actul istoric al insurecției de la 23 August 1944, moment de răscruce în istoria României, caracterizat de secretarul general al partidului nostru drept „începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României“.

...Voi servi întotdeauna cauza socialismului și comunismului în România și în întreaga lume. Voi servi întotdeauna interesele și năzuințele poporului nostru spre o viață demnă, fericită și liberă. Voi face totul pentru a nu dezminți, în nici o împrejurare, faptul că partidul nostru și eu personal slujim neabătut cauza suveranității și independenței României, a înfloririi ei tot mai puternice, ca egală în rindul națiunilor libere și independente ale lumii. Nu voi precupeți nimic, voi face totul ca partidul nostru să-și îndeplinească misiunea de a uni eforturile tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, ale întregului popor în vederea îndeplinirii Programului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism, de ridicare a bunăstării și fericirii întregii națiuni.

NICOLAE CEAUȘESCU

MAI-IUNIE 1936.

PROCESUL DE LA BRAȘOV —

UN PROCES DE AMPLĂ REZONANȚĂ

POLITICĂ

ÎN ISTORIA INTERBELICĂ

Istoria multimilenară a poporului român, marcată de lupta necurmată pentru apărarea pământului străbun, a suveranității și independenței patriei, pentru unitate, pentru viață liberă și demnă, a consemnat faptul că revoluționarii români s-au afirmat ca luptătorii ale căror idealuri și a căror activitate au izvorât și s-au contopit cu aspirațiile cele mai profunde ale maselor populare.

Crearea, în mai 1921, a Partidului Comunist Român a marcat o cotitură istorică în viața întregului popor. În arena social-politică a țării a apărut și s-a afirmat o forță politică nouă, profund și consecvent revoluționară, care și-a asumat misiunea istorică de a conduce masele muncitoare spre transformarea din temelii a societății românești,

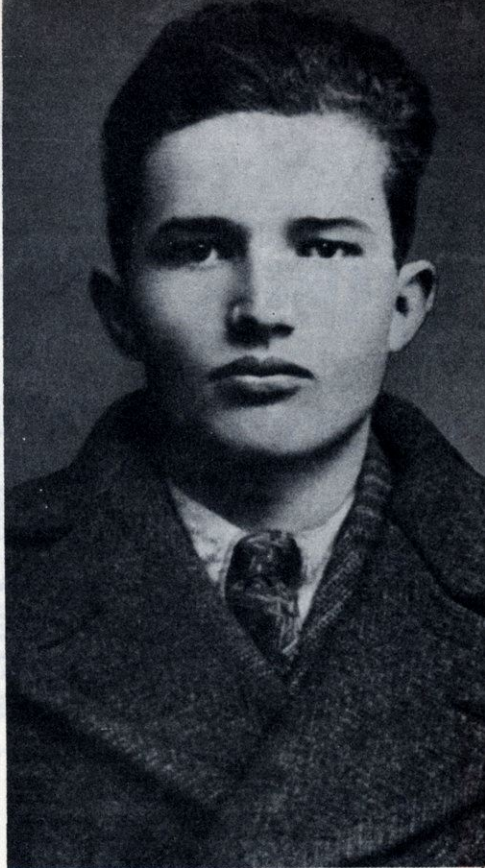
făurind o lume lipsită de exploatare. O misiune a cărei îndeplinire a implicat nenumărate jertfe și sacrificii, drumul străbătut în cei șaiseci ani de existență de către Partidul Comunist Român fiind un drum al curajului, al abnegației și dăruirii pentru împlinirea aspirațiilor masei muncitoare, pentru libertate, împotriva exploatării, a nedreptății, pentru o patrie liberă și unită, pentru realizarea pe pământul românesc a visului de aur al omenirii, socialismul și comunismul.

Comuniștii, antifasciștii, toți cei care s-au ridicat în apărarea acestor înalte idealuri, au avut de înfruntat măsurile represive ale regimului burghez, mulți dintre ei fiind condamnați, în urma unor samavolnice procese, la ani grei de detenție și privațiuni.

În istoria confruntărilor de clasă, în cronică luptei antifasciste din perioada interbelică un moment cu deosebite semnificații politice l-a înscris procesul, intentat și judecat în 1936, la Brașov, unui grup de tineri comuniști și antifasciști, în fruntea cărora s-a aflat tovarășul Nicolae Ceaușescu, patriotul înflăcărat, revoluționarul dîrz, căruia, peste trei decenii, partidul și poporul aveau să-i încredințeze suprema funcții de secretar general al partidului și de președinte al republicii. Atunci, în urmă cu 45 ani, a fost scrisă una din cele mai dense și mai eroice pagini ale mișcării antifasciste din România.

Pentru a înțelege profunda semnificație pe care procesul de la Brașov o are în istoria luptei antifasciste, a mișcării revoluționare a poporului român, să deschidem cronică istoriei românești interbelice la anul 1936, an marcat de intensificarea luptei forțelor muncitorești, democratice, progresiste, antifasciste, patriotice. La chemarea și sub conducerea comuniștilor clasa muncitoare, forțele democratice ale națiunii au organizat numeroase acțiuni pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, pentru salvagardarea independenței naționale și a integrității teritoriale a patriei, grav amenințate de politica agresivă a statelor fasciste, revizioniste. Eforturile comuniștilor se concentrău în direcția unirii într-un front comun a tuturor forțelor democratice, progresiste ale națiunii, spre a stăvili primejdia fascistă și a impune un curs tot mai democratic vieții politice. Intensa muncă organizatorică, ampla campanie de popularizare a liniei tactice a partidului, întărirea legăturilor cu masele populare raliau tot mai strîns în jurul partidului forțele democratice, patriotice și antifasciste ale națiunii.

În acea perioadă, deși împlinise numai 18 ani, tovarășul Nicolae Ceaușescu avea o bogată experiență revoluționară. În *Cuvîntarea la adunarea festivă prilejuită de sărbătorirea împlinirii a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani de activitate revoluționară*, evocînd activitatea din anii 1930-1936, spunea: „Ca fiu de țaran, am cunoscut asupra mea moșierilor, iar apoi, începînd de la 11 ani, exploatarea capitalistă. Încă în 1930, la vîrsta de 12 ani, participam de acum activ la viața și lupta tineretului sindical revoluționar. Erau anii de criză economică, de intensificare a exploatarei burghezo-moșierești, ani de fascizare rapidă a țării. În aceste împrejurări, mișcarea revoluționară cunoștea un puternic avînt. Partidul comunist, Uniunea Tineretului Comunist, alte organizații revoluționare și democratice se ridicau cu hotărîre la luptă pentru apărarea intereselor maselor de oameni ai muncii, împotriva reacțiunii și fascismului, pentru democrație și pace... Uniunea Tineretului Comunist, partidul mi-au încredințat sarcini de răspundere atît în mișcarea antifascistă a tineretului, cît și în conducerea organizațiilor de tineret din Oltenia și Prahova. Cu toate că aceștia au fost anii grei de

Tovarășul Nicolae Ceaușescu în anul procesului de la Brașov

luptă și de înfruntare cu aparatul de represiiune burghezo-moșierească, trebuie să mărturisesc acum că-i consider printre cei mai frumoși ani din viața mea de activist revoluționar, din întreaga perioadă de apartenență la mișcarea revoluționară, la Partidul Comunist Român”.

Aflîndu-se în primele rînduri ale înfruntărilor de clasă, avîntîndu-se cu dăruire deplină și abnegație în lupta revoluționară, militanțul comunist era urmărit îndeaproape de organele de represiiune. Un document din acea vreme, emis de Prefectura Poliției Capitalei și care consemna cîteva dintre principalele momente ale activității de pînă atunci a tînărului revoluționar, sublinia: „Nicolae Ceaușescu, fiul lui Andruța și Alexandra Ceaușescu, plugari din comuna Scornicești-Olt, figurează în cazierul Direcției Generale a Poliției ca unul ce militează în mișcarea comunistă încă de la vîrsta de 14 ani, fiind arestat și judecat în mai multe rînduri...”

IMPRESII DELA UN PROCES

Intrăm în anul, și glăsu pe aer
 zău în blânci.
 Tineri toți, doi sau trei trecuți și
 trezeci de ani, cefăuți între bă și
 de ani.
 Sunt albiști, cu armele suferito-
 lor încă vizibile pe fețe.
 Dar vici, cu expresii camuși
 în jurul gurii, pe țipăi, țipăi.
 Sunt, aproape pe toți, dar de
 An îndurată deosebită, și de
 plâng.
 O femeie de cârmă trimite un
 dintre ei în cură.
 Băieții lui împarte în patru.
 Sunt patru, sau cinci, sau șase
 și, în jurul ei, un cârmă.

UNIVERSUL
 SALA DE SCURT: 2200, 2300, 2400, 2500, 2600, 2700, 2800, 2900, 3000, 3100, 3200, 3300, 3400, 3500, 3600, 3700, 3800, 3900, 4000, 4100, 4200, 4300, 4400, 4500, 4600, 4700, 4800, 4900, 5000, 5100, 5200, 5300, 5400, 5500, 5600, 5700, 5800, 5900, 6000, 6100, 6200, 6300, 6400, 6500, 6600, 6700, 6800, 6900, 7000, 7100, 7200, 7300, 7400, 7500, 7600, 7700, 7800, 7900, 8000, 8100, 8200, 8300, 8400, 8500, 8600, 8700, 8800, 8900, 9000, 9100, 9200, 9300, 9400, 9500, 9600, 9700, 9800, 9900, 10000, 10100, 10200, 10300, 10400, 10500, 10600, 10700, 10800, 10900, 11000, 11100, 11200, 11300, 11400, 11500, 11600, 11700, 11800, 11900, 12000, 12100, 12200, 12300, 12400, 12500, 12600, 12700, 12800, 12900, 13000, 13100, 13200, 13300, 13400, 13500, 13600, 13700, 13800, 13900, 14000, 14100, 14200, 14300, 14400, 14500, 14600, 14700, 14800, 14900, 15000, 15100, 15200, 15300, 15400, 15500, 15600, 15700, 15800, 15900, 16000, 16100, 16200, 16300, 16400, 16500, 16600, 16700, 16800, 16900, 17000, 17100, 17200, 17300, 17400, 17500, 17600, 17700, 17800, 17900, 18000, 18100, 18200, 18300, 18400, 18500, 18600, 18700, 18800, 18900, 19000, 19100, 19200, 19300, 19400, 19500, 19600, 19700, 19800, 19900, 20000, 20100, 20200, 20300, 20400, 20500, 20600, 20700, 20800, 20900, 21000, 21100, 21200, 21300, 21400, 21500, 21600, 21700, 21800, 21900, 22000, 22100, 22200, 22300, 22400, 22500, 22600, 22700, 22800, 22900, 23000, 23100, 23200, 23300, 23400, 23500, 23600, 23700, 23800, 23900, 24000, 24100, 24200, 24300, 24400, 24500, 24600, 24700, 24800, 24900, 25000, 25100, 25200, 25300, 25400, 25500, 25600, 25700, 25800, 25900, 26000, 26100, 26200, 26300, 26400, 26500, 26600, 26700, 26800, 26900, 27000, 27100, 27200, 27300, 27400, 27500, 27600, 27700, 27800, 27900, 28000, 28100, 28200, 28300, 28400, 28500, 28600, 28700, 28800, 28900, 29000, 29100, 29200, 29300, 29400, 29500, 29600, 29700, 29800, 29900, 30000, 30100, 30200, 30300, 30400, 30500, 30600, 30700, 30800, 30900, 31000, 31100, 31200, 31300, 31400, 31500, 31600, 31700, 31800, 31900, 32000, 32100, 32200, 32300, 32400, 32500, 32600, 32700, 32800, 32900, 33000, 33100, 33200, 33300, 33400, 33500, 33600, 33700, 33800, 33900, 34000, 34100, 34200, 34300, 34400, 34500, 34600, 34700, 34800, 34900, 35000, 35100, 35200, 35300, 35400, 35500, 35600, 35700, 35800, 35900, 36000, 36100, 36200, 36300, 36400, 36500, 36600, 36700, 36800, 36900, 37000, 37100, 37200, 37300, 37400, 37500, 37600, 37700, 37800, 37900, 38000, 38100, 38200, 38300, 38400, 38500, 38600, 38700, 38800, 38900, 39000, 39100, 39200, 39300, 39400, 39500, 39600, 39700, 39800, 39900, 40000, 40100, 40200, 40300, 40400, 40500, 40600, 40700, 40800, 40900, 41000, 41100, 41200, 41300, 41400, 41500, 41600, 41700, 41800, 41900, 42000, 42100, 42200, 42300, 42400, 42500, 42600, 42700, 42800, 42900, 43000, 43100, 43200, 43300, 43400, 43500, 43600, 43700, 43800, 43900, 44000, 44100, 44200, 44300, 44400, 44500, 44600, 44700, 44800, 44900, 45000, 45100, 45200, 45300, 45400, 45500, 45600, 45700, 45800, 45900, 46000, 46100, 46200, 46300, 46400, 46500, 46600, 46700, 46800, 46900, 47000, 47100, 47200, 47300, 47400, 47500, 47600, 47700, 47800, 47900, 48000, 48100, 48200, 48300, 48400, 48500, 48600, 48700, 48800, 48900, 49000, 49100, 49200, 49300, 49400, 49500, 49600, 49700, 49800, 49900, 50000, 50100, 50200, 50300, 50400, 50500, 50600, 50700, 50800, 50900, 51000, 51100, 51200, 51300, 51400, 51500, 51600, 51700, 51800, 51900, 52000, 52100, 52200, 52300, 52400, 52500, 52600, 52700, 52800, 52900, 53000, 53100, 53200, 53300, 53400, 53500, 53600, 53700, 53800, 53900, 54000, 54100, 54200, 54300, 54400, 54500, 54600, 54700, 54800, 54900, 55000, 55100, 55200, 55300, 55400, 55500, 55600, 55700, 55800, 55900, 56000, 56100, 56200, 56300, 56400, 56500, 56600, 56700, 56800, 56900, 57000, 57100, 57200, 57300, 57400, 57500, 57600, 57700, 57800, 57900, 58000, 58100, 58200, 58300, 58400, 58500, 58600, 58700, 58800, 58900, 59000, 59100, 59200, 59300, 59400, 59500, 59600, 59700, 59800, 59900, 60000, 60100, 60200, 60300, 60400, 60500, 60600, 60700, 60800, 60900, 61000, 61100, 61200, 61300, 61400, 61

Procesul comuniștilor dela Brasov

Procesul de la Braşov a fost amplu comentat în coloanle presei de epocă

Prezența militantului comunist Nicolae Ceaușescu în rândurile muncitorilor, printre țărani, în legăturile cu intelectualii, clocotitoarea sa activitate politică, revoluționară, au fost evocate, la proces, de numeroși martori, care au relevat faptul că tânărul revoluționar era un cunoscut luptător antifascist, un înfocat apărător al drepturilor celor mulți. Fapte cunoscute, de altfel, și de autoritățile burheze și de reprezentanții lor din completul de judecată: în 1933, la indicația Partidului Comunist Român, revoluționarul Nicolae Ceaușescu făcea parte din conducerea Comitetului Național Antifascist, alături de promituitoase personalități ale vieții politice, culturale și științifice, reprezentând cu strălucire tineretul revoluționar al țării.

Activitatea tânărului comunist Nicolae Ceaușescu în rândurile luptătorilor antifasciști este menționată și într-un document publicat în revista săptămînală *Cuvînt nou*, din 6 octombrie 1934. Este vorba de un *Comunicat* al Comitetului Național Antifascist, în care se protestează împotriva arestării unui grup de militanți antifasciști care se întruniseră în ziua de 20 septembrie 1934 în sedință, în București, într-o casă din strada Foișor nr. 9. La acea adunare, tovarășul Nicolae Ceaușescu a prezentat o expunere pe tema *Cum pregătim opinia publică românească în vederea respingerii primejdiei fascismului și a impunerii egalității în drepturi a tuturor*

cețenilor țării. În sala în care avea loc expunerea tărâurilor militant au năvălit polițiștii, împreună cu un grup de legionari în uniforme. Tovarășul Nicolae Ceaușescu, împreună cu alți participanți, au fost ridicați și duși la Prefectura Poliției Capitalei. După eliberarea din arestul poliției, i s-a interzis șederea în București, fixându-i-se domiciliul forțat în comuna natală, Scornicești.

Activînd în rîndurile Partidului Comunist Român, ale Uniunii Tineretului Comunist, tovarăşul Nicolae Căuşescu se bucura de încrederea şi preţuirea maselor, care vedeau în el pe luptătorul încercat, prietenul şi sfătuitorul de nădejde. În rîndurile tinereţului, prezenţa sa aducea suflul mobilizator al revoluţionarului, al patriotului ardent.

Cunoscînd și apreciînd marea sa capacitate organizatorică, prețuirea și încrederea de care se bucura în rîndul tinerilor, în toamna anului 1935, partidul l-a desemnat pe revoluționarul Nicolae Ceaușescu să preia conducerea Comitetului regional Prahova al Uniunii Tineretului Comunist, una dintre cele mai puternice organizații teritoriale ale tinerilor comuniști români. Făceau parte din acest comitet regional tineri din importantele bastioane muncitorești de pe Valea Prahovei: din județele Prahova și Dimbovița. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a desfășurat o intensă activitate, stabilind obiective precise de acțiune, a înființat noi celule U.T.C., în sate și între-

prinderi, a organizat filialele județene ale organizației de masă Blocul pentru apărarea libertăților democratice. Sub conducerea sa, Comitetul regional U.T.C. Prahova a desfășurat o vastă acțiune de propagandă, difuzând peste 80 titluri de broșuri și manifeste, toate având în centrul atenției lupta pentru apărarea libertăților democratice, împotriva pericolului fascist. „Fascismul — se spunea în manifestul lansat în noiembrie 1935 de Comitetele regionale Prahova ale P.C.R. și U.T.C. — recurge la ultimul mijloc — războiul distrugător al civilizației și culturii, aducător de mizerie și milioane de victime omenești”. Pentru a înlătura acest pericol, muncitorii, țărani, tineretul din sate și uzine erau chemați să-și unească eforturile și să realizeze un „larg front popular antifascist”.

Dind dovadă de o excepțională energie și capacitate de a se orienta în împrejurările dificile ale muncii revoluționare din acei ani, tovarășul Nicolae Ceaușescu a imprimat, prin prezența și puterea exemplului său mobilizator, un suflu nou activității revoluționare a tinerilor din raza comitetului regional pe care îl conducea. Iată de ce autoritățile au declanșat o minuțioasă campanie de urmărire și de prindere a sa, știind că, prin înlăturarea conducătorului lor, acțiunile comuniștilor și uteciștilor din această importantă organizație vor suferi o puternică lovitură. În ziua de 13 ianuarie 1936, în timp ce se pregătea să participe, ca secretar al Comitetului regional U.T.C. Prahova, la o ședință a celelui U.T.C. din comuna Ulmi, a fost arestat. Împreună cu el, au mai fost arestați alți peste 20 tineri comuniști și uteciști, militanți antifasciști din alte localități ale județului Prahova și Dimbovița, implicați apoi în procesul de la Brașov.

Procesul a început în ziua de 27 mai, în sala Tribunalului militar al Corpului 5 armată. Instrucția procesului durase aproape cinci luni, timp în care — prin torturi și brutalități — se încercase a se înfringe dirzenia celor arestați. Accesul publicului în sala de judecată a fost limitat de către autorități. Prin intermediul reportajelor și relatărilor apărute în presă încă înainte de începerea procesului, opinia publică era însă la curent cu cele ce se petreceau la Brașov. Un mare număr de reprezentanți ai presei democratice, antifasciste, trimiși speciali ai multor cotidiane, s-au deplasat la fața locului pentru a informa opinia publică. Apărarea celor arestați a fost organizată de Biroul juridic al partidului comunist.

Procesul de la Brașov din 1936 a pus într-o lumină și mai puternică personalitatea revoluționarului Nicolae Ceaușescu. Inițiat cu scopul de a stăvilii mișcarea revoluționară comunistă și antifascistă, procesul s-a transformat într-o adevărată lecție de curaj și

demnitate comunistă, de patriotism fierbinte. Încă din primele momente, dezbaterile au evidențiat faptul că ordonanța de dare în judecată, prin cele 150 capete de acuzare, nu făcea altceva decât să recunoască acuzațiilor meritul de a fi adevărați apărători ai poporului, dușmani neîmpăcați ai fascismului și războiului, luptători hotărâți pentru apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale a patriei. Referindu-se la conducătorul celor arestați, ordonanța de trimitere în judecată releva: „Nicolae Ceaușescu, în vîrstă de 18 ani, domiciliat în București, strada Vasile Lascăr, este membru activ, agitator și bun propagandist comunist și antifascist, cunoscut de multă vreme ca atare de autoritățile siguranței și justiției”.

Dealtfel, chiar din primele clipe, tovarășul Nicolae Ceaușescu a dat procesului caracterul unei dirze confruntări politice. „Din instrucția orală — scria un ziar al timpului — s-a putut stabili că sîntem în fața unei înscenări lipsite de dibăcie, în care ura personală și dorința de «afirmare» a jandarmilor și-au făcut cu prisosință locul”. În același timp, trebuie spus, că în decursul anchetei, ca și în timpul procesului, a rezultat limpede încercarea disperată a autorităților de a stăvilii influența tot mai puternică a P.C.R. în rîndul maselor populare, dorința de a împiedica pe cei mai de seamă militanți comuniști să-și desfășoare activitatea.

Nu este de mirare, așadar, că în centrul atenției completului de judecată s-a aflat conducătorul grupului de acuzați, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Cu hotărîre și curaj, tovarășul Nicolae Ceaușescu a spulberat acuzațiile formulate de autorități, demascînd totodată samavolniciile la care fuseseră supuși acuzații în timpul arestului. Dealtfel, chiar unul dintre martorii acuzării, plutonierul de jandarmi din comuna Ulmi, unde fusese arestat tovarășul Nicolae Ceaușescu, a declarat în fața instanței că obținuse declarații silite de la unii acuzați, folosind... hipnoza. „Cînd i s-a cerut însă să arate cum aplică hipnotismul în cursul cercetărilor — nota cu ironie un gazetar prezent în sala tribunalului — a răspuns că are procedee speciale pe care nu le poate divulga. În același timp, unii dintre acuzați au privit îndelung pumnii solizi ai plutonierului”.

Explicînd că metoda „hipnozei” era de fapt metoda bătailor și vexațiunilor, unul dintre acuzați a fost condamnat pe loc la 15 zile închisoare și evacuat din sala de dezbateri. În acel moment, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a ridicat, declarînd în numele său și al celorlalți acuzați, că se solidarizează cu tovarășul lor, condamnat pe nedrept. Ca represalii, magistrații militari au organizat *ad-hoc* un fel de proces în proces, în urma căruia curajosul comunist a fost condamnat la șase luni închisoare și îndepărtat imediat din

sală. În momentul în care părea să se judece sub regim fascist!"

În ziua de 5 iunie, procesul s-a încheiat prin pronunțarea unor pedepse care au totalizat 14 ani închisoare, 280 000 lei amendă și 45 ani interdicție politică. Cea mai aspră condamnare a fost acordată tovarășului Nicolae Ceaușescu: doi ani închisoare, 2 000 lei amendă, un an domiciliu obligatoriu, la care se adăugau cele șase luni de detenție primite în timpul procesului.

Nedreapta sentință a stîrnit indignare în țară, precum și în rîndul cercurilor antifasciste, democratice, de peste hotare. În zilele desfășurării procesului, pe adresa Tribunalului militar din Brașov au sosit numeroase telegrame de protest, scrisori de solidaritate cu militanții judecați, trimise de locuitorii din diferite colțuri ale țării. Muncitori comuniști, socialiști, social-democrați, intelectuali și personalități politice cu vederi democratice, membrii comitetelor pentru apărarea antifasciștilor — organizații care activau sub conducerea partidului comunist — și-au manifestat adevărată și solidaritatea lor cu cei aduși în fața justiției burgheze.

Ziaristii prezenți la proces au fost impresionați de personalitatea militantului comunist Nicolae Ceaușescu, pe care au dorit să-l cunoască îndeaproape, să discute cu el. Aflat în acele zile la Brașov, publicistul Eugen Jelebeanu, profund impresionat de poziția dîrzului luptător revoluționar, mărturisea, în articolul intitulat *Impresii de la un proces (Cuvînt liber, 6 iunie 1936)*, că prin profunzimea concepțiilor și convingerilor politice, a atitudinii consecvent antifasciste și patriotice, în pofida vîrstei, era o personalitate cu o „intelență de o maturitate surprinzătoare”.

Cu viu interes au fost urmărite dezbaterile procesului politic de la Brașov din mai-iunie 1936 de opinia publică internațională. Militanți de frunte ai mișcării muncitorești și antifasciste europene și-au exprimat solidaritatea și admirația față de lupta comuniștilor români, față de atitudinea curajoasă și demnă a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Numeroase voci s-au ridicat pe continentul european, amenințat de ciuma fascistă, relevînd faptul că lupta comuniștilor și antifasciștilor români constituie o contribuție importantă la menținerea păcii și securității pe pămînt, că poporul român deține un rol important în lupta popoarelor iubitoare de pace împotriva fascismului și politicii revanșarde, pentru salvarea umanității de la catastrofa finală.

În acest context, notabilă este atitudinea de protest a scriitorului francez Romain Rolland. „În spiritul celor mai adevărați prieteni din Europa [ai poporului român], vă rugăm stăruitor să puneți capăt acestor scandaloase abuzuri, care aduc un prejudiciu incalculabil României”, scria marele romancier

francez primului ministru român, la o săptămîină după pronunțarea nedreptei sentințe din procesul de la Brașov. În sprijinul luptătorilor antifasciști condamnați la Brașov s-au ridicat și alte personalități de seamă din Franța și din alte țări, în cadrul unei ample mișcări de solidaritate, organizată de Comitetul pentru apărarea antifasciștilor români (Le Comité de Defense des Antifascistes Roumains), care activa la Paris sub conducerea lui Henri Mineur, Francis Jourdain, Jérôme Ferrucci.

În istoria P.C.R., a mișcării muncitorești și antifasciste a poporului român, procesul politic de la Brașov din mai-iunie 1936 se înscrie ca un moment de o deosebită însemnătate, cu multiple și adînci semnificații. Prin amploarea sa, prin poziția dîrză și curajoasă a militantului comunist Nicolae Ceaușescu, care a demascăat cu vigoare primejdia fascistă ce amenința poporul român și toate popoarele dornice de pace de pe continent, procesul de la Brașov a determinat amplificarea luptei antifasciste a maselor, sub conducerea partidului comunist, a evidențiat necesitatea strîngerii rîndurilor tuturor forțelor democratice, patriotice, într-un larg front național antifascist.

Eminent luptător pentru cauza partidului și poporului român, neclintit în greul luptei revoluționare, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a afirmat și în timpul procesului politic de la Brașov drept pildă de dăruire și luptă revoluționară, de fierbinte patriotism și înălțător curaj, exemplu luminos, însușește pentru toți militanții comuniști, pentru toți luptătorii antifasciști și democrați.

În anii care au urmat, cu nesecată hotărîre, dîrzenie și pasiune revoluționară, tovarășul Nicolae Ceaușescu a participat la marile bătălii de clasă, purtate de Partidul Comunist Român pentru apărarea intereselor fundamentale ale clasei muncitoare, ale întregului popor, pentru libertate și dreptate socială și națională, pentru cauza nobilă a independenței și suveranității patriei. Experiența sa de neobosit luptător comunist, prezența sa permanentă în mijlocul maselor, cunoașterea aprofundată a realităților, însușirile sale de strălucit organizator s-au manifestat, de exemplu, cu o deosebită pregnanță în organizarea amplei demonstrații antifasciste de la 1 Mai 1939 din Capitală, una dintre marile manifestații împotriva amenințărilor agresiunilor fasciste din Europa acelor ani.

Azi cînd evocăm aceste pagini de demnitate, curaj, patriotism și abnegație nu putem să nu ne simțim mîndri că militantul care în urmă cu 45 ani a manifestat cu atîta neînfrîcarea spiritul său revoluționar, tăria caracterului său de granit se află în fruntea națiunii noastre socialiste, anii de cînd tovarășul Nicolae Ceaușescu conduce destinele partidului și ale țării remarcîndu-se ca perioada cea mai fertilă din întreaga istorie a țării

noastre. Urișa activitate teoretică, organizatorică și politică pe care o desfășoară neobosit secretarul general al partidului, președintele Republicii, spiritul novator, profund științific pe care-l manifestă cu neslăbită consecvență în abordarea marilor și complexelor probleme ale țării au imprimat și imprimă un profund dinamism întregii opere de edificare a noii orânduiri, impulsionează puternic capacitatea de creație a poporului. Realitatea, faptele demonstrează că prezența la conducerea supremă a partidului și a statului a tovarășului Nicolae Ceaușescu — a revoluționarului care, pășind de la vîrsta cea mai tină sub flămurile partidului comunistilor, și-a împletit întreaga viață cu viața și lupta partidului, cu istoria patriei — reprezintă garanția sigură că cele mai cutezătoare programe de dezvoltare social-economică a țării devin realitate, că tot ceea ce astăzi este speranță și nădejde devine mîine certitudine, realitate vie, în mersul României spre comunism.

Patriot înflăcărat, gîndind cu înaltă răspundere la destinul poporului său, tovarășul Nicolae Ceaușescu se preocupă deopotrivă de soarta umanității, de progresul civilizației universale. Pe toate meridianele și paralelele globului, numele secretarului general al partidului nostru, președintele Republicii este indisolubil legat de politica de pace și prietenie pe care o promovează cu neobosită energie România socialistă. Revoluționarul care în urmă cu 45 ani se ridică cu un curaj neasemuit împotriva primejdiei fasciste și a războiului își spune azi cuvîntul, cu o deosebită competență și autoritate, în toate marile probleme ale lumii, impunîndu-se, spre mîndria întregii țări, ca personalitate proeminentă a vieții internaționale contemporane, în calitate de exponent și promotor cel mai autorizat al idealurilor și aspirațiilor de pace și progres ale națiunii noastre, ca strălucit militant pentru cauza generală a socialismului, a colaborării și prieteniei între popoare.

Azi cînd evocăm paginile de eroism, de demnitate și curaj, de patriotism și abnegație scrise în urmă cu 45 ani — raportîndu-le la întreaga viață și activitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu — nu putem să nu ne simțim mîndri că în rîndurile partidului nostru se formează asemenea personalități care prin virtuțile lor — patriotismul înflăcărat, omenia, curajul, demnitatea, încrederea în dreptate și adevăr, respectul statornic pentru pace și prietenie între popoare, dragostea de tot ceea ce este frumos și moral în viața omului — dau o strălucită expresie virtuților dintotdeauna ale poporului român.

În numele acelorași idealuri DE LA SIMON BOLIVAR LA TUDOR VLADIMIRESCU

Dr. FLORIN CONSTANTINIU,
Institutul de istorie „N. Iorga”

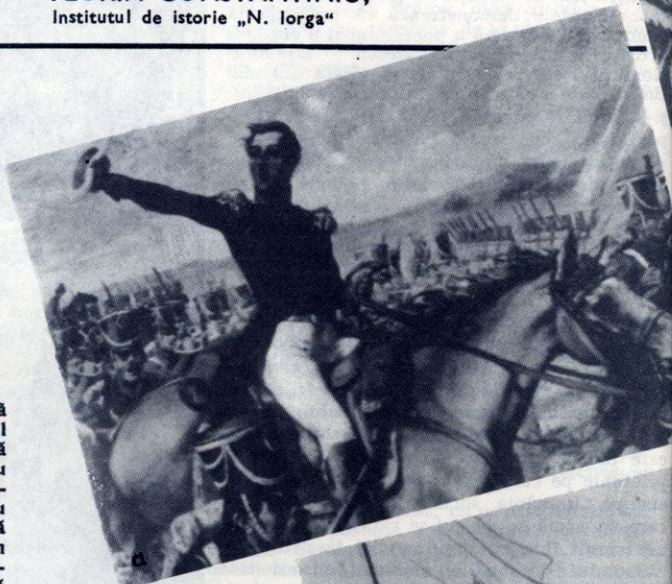
Personalitate de anvergură a poporului român, erou al luptei de emancipare națională și socială, Tudor Vladimirescu aparține, în același timp, galeriei de combatanți pentru progres social, independență și unitate națională, care în anii reacțiunii feudale instituite de Sfânta Alianță, după înfringerea lui Napoleon, n-au prețuit să-și dea viața pentru triumful cauzei lor. Tudor căpătă, astfel, o statură internațională, și este vrednic de semnalat, pentru interesul sporit pe care revoluția condusă de el îl trezește astăzi pretutindeni, că, o serie de lucrări de istorie universală apărute în ultimii ani în diferite țări amintesc pe eroul din Vladimiri. Intrat pe poarta cea mare a istoriei românești, eroul pandur apare astăzi, ca și atâtea dintre personalitățile noastre, ca o figură remarcabilă a istoriei universale.

Timpul revoluțiilor

Revoluția din 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu¹, de la a cărei declanșare se împlinesc 160 ani — expresie a luptei poporului român pentru emancipare na-

țională și renovare revoluționară — se integrează totodată unui profund și amplu curent care a străbătut o largă arie, din Europa pînă în America Latină, în cuprinsul lui distinguindu-se lesne aspectele comune și specifice ale aspirațiilor de libertate, independență și unitate, stimulate și consolidate pretutindeni de Revoluția franceză.

¹ *Magazin istoric*, nr. 4/1971, 11/1974, 12/1976, 8/1977, 6/1980.

Contemporanii înșiși au avut simțămîntul, acut că, în pofida tuturor încercărilor de a restaura vechile stări, se aflau în mijlocul unui suvoi revoluționar care amenința, iar pe alocuri surpa, zăgazurile puse de contrarevoluție. În cronică sa despre revoluția lui Tudor, biv vel serdarul Ioan Dirzeanu, scriind despre Congresul de la Verona al Sfintei Alianțe, din octombrie-decembrie 1822, arăta că dezbaterile sale erau consacrate „tuturor apostasiilor [revolte, revoluții] ce s'au tot ivea în multe părți”. Adversarii înnoirilor au atribuit toate aceste agitații, mișcări, revolte și revoluții unor societăți secrete, decise să surpe temeliele lumii vechi. Canzele erau însă

și popoarelor prinse într-un mare proces istoric de renovare socială și națională.

Varietatea realităților istorice și a situațiilor locale a generat programe și revendicări diferite, dar esența lor a fost dominată fie de un obiectiv social sau național, fie de amîndouă în același timp: abolirea structurilor feudale, întemeiate pe autoritatea absolută a monarhului și pe privilegiile nobilimii, și înlăturarea (acolo unde exista) a dominației străine, cîștigarea independenței și înfăptuirea unității naționale.

Războiul de independență al Statelor Unite ale Americii și Revoluția franceză făcuseră dovada că o dominație străină și, respectiv, un regim — *l'Ancien Régime* (Vechiul regim) — pot fi eliminate prin voința și lupta poporului ridicat la armă.

Monarhilor coaliizați împotriva ei, Revoluția franceză le aruncase drept semn de luptă, de înfruntare — după expresia lui Danton — capul lui Ludovic XVI. Ea vestea popoarelor oprite o eră de libertate, egalitate și fraternitate. Și, într-adevăr, după alungarea invadatorilor, armatele franceze care înaintaseră pe teritoriile străine aduseseră acolo fermentul mutațiilor revoluționare. Curînd însă de la eliberare s-au trecut la anexiune, iar eliberatorii au devenit ei înșiși opresori și au avut de înfruntat violenta nemulțumire a celor oprimați. Împotriva hegemoniei exercitate pe continent de Napoleon, adversarii lui din tabăra reacțiunii feudale s-au grăbit să încurajeze lupta de emancipare a popoarelor ajunse sub dominația franceză. În prăbușirea Imperiului napoleonean, marile efort popular — materializat deopotrivă în activitatea politică și în cea militară — a jucat un rol de mare însemnătate (sînt binecunoscute, de exemplu, grelele lovituri primite de armata franceză în Spania din partea detașamentelor de partizani, *guerrilleros*). Căderea lui Napoleon (1815) a marcat însă instaurarea unui regim de reacțiune feudală inițiată de cei care „nu uitaseră nimic și nu învățaseră

Primele decenii ale secolului XIX au fost marcate pe plan mondial de profunde frămîntări revoluționare, în rîndul cărora s-a înscris și ridicarea la luptă a românilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu.

a) 1819. Simon Bolivar în fruntea luptei de eliberare națională a coloniilor spaniole din America Latină

b) 1820-1823. Revoluția burgheză din Spania

c) 1821-1829. Războiul de eliberare națională a Greciei

d) 1825. Răscoala decemбриștilor

mult mai adînci: trecerea de la feudalism la capitalism — fenomen revoluționar prin însuși caracterul său — constituia un seism de proporții istorice, mișcările și revoluțiile — „apostasiile” răsărite în părți atît de diferite ale globului, din America de Sud pînă în Țara Românească — fiind manifestările „reazăării” societății. Această tranziție implica un șir de ample și profunde transformări în sistemele de organizare a statelor

¹ Magazin istoric, nr. 5/1973.

nimic". Cu toate acestea, după revoluție, nimic nu mai putea fi ca înainte; se înfăptuiseră schimbări de structură care erau ireversibile și se acumulasă o experiență politică ce nu mai putea fi prin nimic anihilată.

Congresul reunit la Viena (septembrie 1814-iunie 1815)¹ a avut drept obiectiv fixarea bazelor Europei post-revoluționare și post-napoleonice. Rapoartele poliției austriece, căreia i se încredințase misiunea de a-i supraveghea pe cei circa 100 000 străini sosiți cu acest prilej la Viena, constituie un excelent izvor documentar despre atmosfera acestui congres care părea cuprins — date fiind nenumăratele baluri care l-au însoțit — de o adevărată „dansomanie”, expresie simbolică a euforiei care domnea în cercurile aristocrației convinse că revoluția fusese doar un coșmar, acum splurberat. Dincolo însă de splendorile recepțiilor și de amuzamentele vinătorilor, la Viena, suveranității și diplomaților marilor puteri contrarevoluționare îndeplineau o operație de severă chirurgie politică, de fixare a noilor frontiere europene, întreprinsă cu o imensă nesocotire a voinței popoarelor a căror soartă se decidea.

Pentru a conserva „ordinea restabilită”, o alianță a Austriei, Rusiei, Prusiei și Angliei (ultima, reticentă de la început, s-a retras în 1822), faimoasa „Sfânta Alianță”, a luat ființă². Contrarevoluția își făcuse o spadă cu care spera să rețeze brațul revoluției, dacă el ar mai fi cutezat să se ridice.

Suveranitatea națiunii

În 1815, focul revoluției părea stins pe continentul european, dar dincolo de Atlantic, în America Latină, continua

lupta de emancipare națională. În perioada devenită legendară a lui Simon Bolívar (1783-1830), masele au găsit un conducător de mari resurse intelectuale și militare, meritându-și cu prisosință calificativul de *Libertador*³. În discursul rostit la 15 februarie 1819, cu prilejul deschiderii celui de-al doilea congres național venezuelean, el își exprima răscălată credința în democrație: „Singură democrația, după opinia mea, face posibilă o libertate absolută”. Citindu-l pe Homer, după care omul ce își pierde libertatea pierde jumătate din propriul său spirit, Bolívar declara: „Guvernământul Venezuelei a fost, este și va fi republican. El trebuie să fie bazat pe suveranitatea poporului, separarea puterilor, libertatea civilă, abolirea sclaviei, proscrisiunea monarhiei și suprimarea privilegiilor”.

Principiile proclamate pe continentul latino-american constituiau o adevărată sfidare pentru Europa Sfintei Alianțe și a regimurilor monarhice. Spania încercase, de altminteri, să reprime lupta de eliberare a coloniilor sale din America de Sud. Trupe noi se îmbarcau la Cadiz, în acel Cadiz unde, în 1812, în plină luptă împotriva lui Napoleon, fusese proclamată Constituția care prevedea că „națiunea spaniolă este liberă și independentă” (art.2) și că „suveranitatea, în esența ei, aparține națiunii” (art. 3). În rândurile armatei spaniole, nemulțumirea față de politica regelui Ferdinand VII era deosebit de puternică. Suveranul — din aceeași familie a Bourbonilor, ca și Ludovic XVIII așezat de reacțiunea victorioasă pe tronul Franței — abrogase Constituția din 1812 și restabilise în forme și mai apăsătoare absolutismul monarhic; Inchiziția își reluase activitatea.

Măsurile represive și războiul împotriva coloniilor spaniole din America de Sud au intensificat nemulțumirile printre militari: „Soldații — scria un ziar contemporan din Viena — sînt îngroziți la gîndul că vor fi trimiși în provinciile de peste ocean, și din nefericire nu fără temei, deoarece dintre cei trimiși acolo

încă nu s-a întors nici unul”. Potrivit aceluiași ziar, într-o situație și mai grea se aflau ofițerii spanioli care simpatizaseră sau chiar participaseră la răscoalele organizate de generalii Mina (1814)⁴ și Porlier (1815)⁵: „Ei sînt amenințați să aibă aceeași soartă ca șefii de guerrillă care au fost exilați, împușcați, spînzurați sau pedepsiți în alte forme”.

Unul dintre acești ofițeri, Rafael Riego, s-a răscolat la 1 ianuarie 1820, în fruntea batalionului său, în apropiere de Cadiz, și a proclamat restabilirea Constituției din 1812. Știrea de la Cadiz a aprins întreaga Spanie. Izolat, regele Ferdinand VII s-a văzut constrins să accepte restabilirea Constituției din 1812, la 7 martie 1814, și să convoace Cortesurile. Aflată, pînă în 1822, sub conducerea moderatilor (*moderados*) care se opuneau programului de profundă prefacere susținut de radicali (*exaltados*), revoluția spaniolă nu a atacat totuși temeliile regimului absolutist prin rezolvarea problemei agrare în favoarea țărănimii. Au fost luate totuși un șir de măsuri menite să asigure un caracter liberal vieții politice, printre care desființarea Inchiziției.

Coaliția opresorilor

În Europa, în care Sfînta Alianță părea să fi „restabilit ordinea” și să-și fi instaurat atotputernicia, revoluția din Spania a provocat o adevărată reacție în lanț. În noaptea de 1-2 iulie 1820, a izbucnit revoluția în regatul Neapolului, unde fusese reinstalat tot un Bourbon, Ferdinand IV, care declarase: „ca

¹ *Magazin istoric*, nr. 7-8/1969, 4/1973

² De fapt, este vorba de două documente: declarația semnată la 26 septembrie 1815 de țarul Rusiei, împăratul Austriei și regele Prusiei (Sfînta Alianță), la care Anglia nu a aderat, și tratatul de alianță dintre Anglia, Austria, Rusia și Prusia, semnat la 20 noiembrie 1815, care prevedea înțîniri (congrese) ale alianței pentru a discuta situația internațională. Opinia publică — mai ales cercurile progresiste — a identificat quadrupla alianță cu Sfînta Alianță.

³ *Magazin istoric*, nr. 5, 6/1971, 3/1973, 1/1974, 9/1980.

⁴ Francesco Espoz y Mina (1784-1836), general spaniol; conducător de partizani în timpul ocupației franceze, a devenit general în 1813 și s-a răscolat împotriva regimului absolutist în 1814; după reprimarea răscoalei, s-a refugiat în Franța, de unde s-a reîntors în Spania în 1820.

⁵ Juan Diaz Porlier (1783-1815), general spaniol; s-a ilustrat în luptele împotriva armatelor lui Napoleon; adversar al absolutismului, a organizat o răscoală împotriva regelui Ferdinand VII, prins, a fost executat.

rege Bourbon, creștin și om de onoare detest ideile franceze [revoluționare]". Fostii partizani ai maresalului Joachim Murat, rege al Neapolului între 1808 și 1815, s-au asociat ofițerilor care aparțineau societății secrete Carboneria, pentru a impune regelui Ferdinand IV acceptarea Constituției. Conducerea acțiunii i-a revenit generalului Guglielmo Pepe, care a prezentat un program de revendicări, între care cea mai importantă era introducerea și în regatul Neapolului a Constituției spaniole. Aceeași izolare a regalității l-a silit pe Ferdinand IV să cedeze. Forțele revoluționare nu erau însă nici ele prea puternice. Disensiuni și șovăieli apăreau la tot pasul.

Puterile Sfintei Alianțe deveneau îngrijorate de propagarea „molimei” revoluționare. În octombrie 1820, ele s-au întrunit la Troppau. Ministrul de externe al Austriei (și în curând cancelarul ei) Metternich¹, care a sfârșit prin a deveni un simbol al reacțiunii a cerut intervenția imediată a Sfintei Alianțe împotriva oricărei revoluții. Țarul Alexandru I era, la rândul său, profund îngrijorat de extinderea spiritului revoluționar. Încă din primele zile ale Congresului de la Troppau au sosit știri despre mișcări ale soldaților din Regimentul „Semenovski” de la Petersburg, care au sporit îngrijorarea „paznicilor” ordinii contrarevoluționare și indeosebi a țarului.

La 16 octombrie 1820, soldații companiei întia de grenadierii ai regimentului sus-amintit s-au adunat pentru a se plinge de tratamentul inuman la care erau supuși ei și ceilalți camarazi ai lor de către comandantul regimentului, colonelul Schwarz. În ziua următoare, după ce au ieșit din cazarmă, ei au fost închiși în fortăreața Petropavlovsk. La 18 octombrie, s-au răsculat și ceilalți soldați. Autoritățile au luat

măsuri dure de represiune și au pus repede capăt răscolului; conducătorii ei au luat drumul temniței, iar soldații regimentului au fost dispersați în alte unități (Siberia, Orenburg, Caucaz). Răscoala Regimentului „Semenovski” a fost de scurtă durată, dar semnificația ei este profundă: a fost prima răscoală din armata Imperiului țarist, prima fisură în instrumentul militar al absolutismului din Rusia. Proclamații chemând la răscoală și la alegerea comandanților s-au răspândit și în alte cazărmi. S-a intensificat activitatea ofițerilor cu vederi revoluționare, care se declarau pentru instituirea unei republici democratice. Sub conducerea lui N.M. Muraviev și P.I. Pestel s-au pus bazele Societății din Nord și a Societății din Sud, ramuri ale unei organizații secrete revoluționare, care, în 1825, va declanșa răscoala decembristilor.

În ciuda rezervelor Angliei, Congresul Sfintei Alianțe, strămutat de la Troppau la Laibach (Ljubljana), s-a pronunțat pentru intervenția militară în regatul Neapolului. Trupele austriace au intrat pe teritoriul napolitan și au restabilit regimul absolutist.

Dreptate și slobozenie

Intervenția austriacă a precipitat — în chip paradoxal — declanșarea revoluției în Piemont, unde la 9 martie 1821 s-a răsculat garnizoana din Alessandria. Revoluția a cuprins întregul regat. Și aici, adoptarea unei constituții, după modelul celei spaniole, constituia principala revendicare; se mai adăuga însă și cererea ca Piemontul să se așeze în fruntea unei acțiuni destinate să unifice nordul peninsulei într-un regat al Italiei de Sus. Programul revoluționar asocia, așadar, obiectivele social-politice cu cele ale unității naționale. Regele Victor Emanuel I a fost silit să abdice, iar Carol Albert, devenit regent, a jurat pe Con-

stituția spaniolă, la 15 martie. În scurt timp, revoluția a fost însă și aici înăbușită de trupele austriace.

Tot o intervenție străină — de astă dată franceză — decisă la Congresul Sfintei Alianțe de la Verona, a pus capăt și revoluției din Spania (1823). Riego, care opusese rezistență invadatorilor în fruntea unităților credincioase revoluției, a fost prins, judecat și executat.

Contrarevoluția părea biruitoare, dar aparențele erau înșelătoare. Sfânta Alianță s-a văzut silită să renunțe la planurile unei intervenții în America de Sud, unde lupta de emancipare națională și-a găsit o înclinare victorioasă.

Dar chiar în Europa, flacăra luptei pentru libertate nu se stinsese. În partea de sud-est a continentului, lupta popoarelor aflate sub dominația sau stăpânirea otomană continua să se desfășoare sub forma activităților conspirative sau a luptei deschise. Pe drumul deschis de Rigas din Velestino², s-au pus, în 1814, bazele unei societăți secrete *Philiké Hetaïria* (Societatea prietenilor) — cunoscută sub numele de Eteria —, care avea drept scop eliberarea poporului grec de sub stăpânirea Porții. În curând, organizatorii Eteriei și-au dat seama că obiectivul lor nu va putea fi atins decât prin efortul comun al popoarelor din sud-estul Europei, animate toate de dorința emancipării naționale (răscoala sîrbilor din anii 1815-1817 făcuse din nou dovada acestui spirit de luptă). „Jurăm mai ales — se spunea în legământul inițiatorilor Eteriei — că între noi și tiranii patriei noastre, singurele mijloace de împăcare sînt focul și fierul și nimic altceva”. În 1821, Eteria a decis declanșarea revoluției, dar erorile săvîrșite de la început de Alexandru Ipsilanti, devenit epitrop general al Eteriei, aveau să creeze grave dificultăți și să-l ducă

¹⁻² Magazin istoric, nr. 5/1969; 3/1981.

în conflict cu conducătorul revoluției române din 1821, Tudor Vladimirescu. În Grecia, lupta a continuat și, peste ani de suferințe și lupte, a adus independența (1829).

Lupta lui Tudor Vladimirescu pentru „dreptate și slobozenie”, pentru progres social și independența națională apare, în contextul frământărilor sociale și naționale, al revoluțiilor schițat mai sus, ca un aspect românesc al unui mare curent de istorie universală. Ca în atâtea alte mari momente ale evoluției societății umane, românii s-au aflat alături de celelalte popoare în proclamarea și apărarea unor principii și revendicări de a căror realizare depindea progresul omenirii. La sfârșitul sec. XVIII, de exemplu, o mare personalitate a poporului român, Horea, atrăsese atenția opiniei publice europene, prin marea luptă pentru dreptate socială și libertate națională pe care a organizat-o și condus-o.

La rîndul său, în 1821, Tudor Vladimirescu a făcut să răsunе, puternic și ferm, pe pămîntul românesc, condamnarea asupririi și voința de viață demnă și liberă. În celebra proclamație de la Tismana-Padeș, el începe prin a fundamenta dreptul la răscolă ca răspuns la o cîrmuire tiranică: „Nici o pravilă nu oprește pre om de a întîmpina răul cu rău! Șarpele, cînd îți iasă înainte, dai cu ciomagul de-l lovești ca să-ți aperi viața... Dar pre bălaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atît cele bisăricești, cît și cele politicești pînă cînd să-i suferim a ne suge singele din noi? Pînă cînd să le fim robi?... Veniți, dar, fraților, cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine”.

Tudor s-a aflat în fruntea unei revoluții care urmărea atît obiective sociale cît și naționale, să pună capăt dominației otomane și să așeze pe noi temelii viața social-politică; revoluția „a vrut ca tot românul să fie liber și

egal, ca statul să se facă românesc” (N. Bălcescu). Dacă înlăturarea dominației Porții și a reprezentanților ei — domnii fanarioți —, altfel spus obiectivul național al revoluției, asigura unanimitatea forțelor social-politice participante la revoluție, restructurarea în spirit democratic a societății — obiectivul ei social — separa aceste forțe, boierimea urmărind să-și asigure monopolul puterii.

Tudor știa că „patria se cheamă poporul, iar nu tagma jefuitoarelor”. Acestui popor vroia să-i asigure o viață prosperă și liberă. Orizontul său politic depășea Țara Românească și el cerea colaborarea cu Moldova, ca „unii ce sîntem de un neam, de o lege”, ca „să putem cîștiga deopotrivă drepturile acestor prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții”. Vestile despre revoluția din Țara Românească au fost primite cu mare interes și de românii din Transilvania, care se pregăteau să se alătore „crăiului Todoraș”¹, dacă acesta ar fi trecut „munții”.

Condițiile internaționale — ostilitatea celor trei mari imperii: austriac, țarist și otoman — și conflictul declanșat de Al. Ipsilanti au dus la înăbușirea revoluției și, respectiv, la uciderea lui Tudor. Jertfa eroului-pandur nu a fost zadarnică: domniile fanariote au fost abolite, iar domniile pămîntene au revenit în fruntea Moldovei și Țării Românești. Sămînța revoluției căzuse în pămînt fertil și o nouă generație — cea pașoptistă — avea să împlinească idealul pentru care murise Tudor Vladimirescu.

Peste marile spații geografice ce li despart, Bolivar, Riego, Tudor Vladimirescu s-au aflat solidari prin efortul lor comun de a asigura popoarelor o viață de libertate și prosperitate, ce nu putea propăși în cătușele feudalismului, absolutismului și dominațiilor străine.

¹ Magazin istoric, nr. 3/1976.

„La leat 1802”

Fiindcă la leat 1802, octomvrie 14, marți... s-au făcut un cutremur mare... iar aici, în București, multe sfinte biserici s-au zdumricat, altele mai de tot; hanurile asemenea, case mari, ziduri întemeiate asemenea s-au zdrențuit. Iar pămîntul pǎ alocurea sǎ deschidea cît or încăpea un om cu calu. Și după ce au înconțenat cutremuru, au stat pămîntul crăpat pînă a doua zi. Atunceau au căzut și Colțea, turnul cel nalt din București, ce avea întru sine ceasornic... ce era lucrat cu mare meșteșug și cu pietri în tot chipu, care sǎ vedea departe de București cale de trei ceasuri, cînd era senin și mai departe”.

Astfel începe, prin consemnarea unui moment dramatic din viața Bucureștilor de la începutul secolului trecut, cronică pe care unul din locuitorii orașului a scris-o timp de aproape trei decenii. Numele lui — Ioan Dobrescu, țigoveț din mahalaua Bătiștei, fiu de cococar, el însuși cococar, ajuns apoi țîrcovnic al bisericii Bătiștei, și căsătorit cu fata unui șalvaragiu din aceeași mahală.

Om cu oarecare știință de carte și cu tragere de inimă în ale scrisului, cococarul Ioan Dobrescu a ținut o cronică a principalelor evenimente din Țara Românească între 1802 și 1830. Sînt amintite în scrierea sa și multe din întîmplările de pe continentul european: campania lui Napoleon „Bundaparte” în Rusia, confruntările dintre ruși și otomani, luptele de eliberare ale grecilor, tratative și conferințe de pace între marile puteri ale vremii, printre care Congresul („congrezul”) de la Viena, din 1814-1815. „Însă împărații și craii cei mai aleși, cu împăratul [țarul] Alexandru și cu al neamțului Frantescus [Francisc], veniră în Beci [Viena] și acolo zăboviră

Cronica meșterului cojocar

Ioan Dobrescu

multă vreme, făcînd mare congrez. Și ceia ce au hotărît între dînșii au rămas acoperit și stă lucru ascuns pînă cînd va naște de față [se va cunoaște]".

Observator atent al vieții bucu-reștene din primele decenii ale veacului trecut, Ioan Dobrescu asis-tă cu oarecare surprindere la valul de înnoiri care se petreceau în societatea românească, anga-jată pe calea unor importante prefaceri de modernizare a vieții. În schimb, vorbește cu satisfacție de unele măsuri luate (în 1825) pentru dezvoltarea învățămîntului, lăudînd priceperea cîtorva dascăli „adăpați cu mare meșteșug la învățătură”. Printre aceștia se află și I. Heliade-Rădulescu, „cu meș-teșugu aritmeticii pentru socoteli”.

Ioan Dobrescu aprobă școala. În schimb nu este de acord în nici un chip cu reprezentațiile teatrale. Domnișei Ralu, fiica mai mică a domnitorului Ioan Gheorghe Caragea, cea care a organizat în 1817 prima reprezentație tea-trală în București, cojocarul crou-nicar îi face severe reproșuri. Și mai surprinzător este modul în care Ioan Dobrescu înregistrează desfășurarea revoluției lui Tudor Vladimirescu. Cronicarul n-a în-țeles semnificația profundă a marii ridicări la luptă a lui Tudor și a pandurilor săi, n-a văzut țelurile înalte, sociale și naționale, pe care revoluția și le-a propus. Dar acest document de epocă înre-gistrează panica stîrnită în rîndul marilor boieri de înaintarea oastei revoluționare spre Capitală, îi vede întrînd pe „Tudor slugearu cu pan-durii și arnăuții lui în București”, și consemnează faptul că Tudor

își asumase pe deplin conducerea trebilor țării: „Iar Tudor în Cotro-ceni își punea titla de domn [în alt loc, «domn poruncitor țării»]... Acolo să făcea divan, la el să dă jălbi, de acolo să împărțea poștile, slujindu-i boerii ca unfui domn”.

Cronicarul mai consemnează fe-nomene naturale (cutremure, co-mete, ploi și inundații), epidemii de ciumă, maziliri de boieri, în-tîmplări cotidiene, toate într-un limbaj plin de farmec și prospe-țime.

Cronica lui Ioan Dobrescu a fost transcrisă și publicată în 1966 de Ilie Corfus, în Studii și articole de istorie, vol. VIII, edi-ție din care am reprodus citatele; întreruperile în text, care ne apar-țin, le-am marcat prin trei puncte,

iar explicațiile le-am dat în pa-ranteze drepte.

Manuscrisul original al scrierii se păstrează la Biblioteca Aca-de-miei R.S.R.. Este împodobit cu mai multe desene, în culori sau alb-negru, executate cu vîdit ta-lent de același Ioan Dobrescu; dintre acestea, cîteva le reprodu-cem, pentru înțila dată în culori, pe copertele I și IV ale acestui număr.

„Nici boier, nici cărturar de curte ca înaintășii săi — se spune în Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900 (Bucu-rești, 1979) — Dobrescu, simpli-meșșugar, trage cortina peste o veche tradiție literară, aceea a cronicarilor”.

Ioan LĂCUSTĂ

Cronicarul Ioan Dobrescu. Presupus autoportret

ASA VĂ PLACE

ISTORIA ?

CACAUA ȘI CAFEAUA ÎN LUNGUL LOR DRUM

FERNAND BRAUDEL

Din primul volum, *Les Structures du quotidien: le possible et l'impossible*, al monumentalei lucrări *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe-XVIIIe siècles*, sinteză a civilizației mondiale a sec. XV-XVIII, semnată de cunoscutul istoric francez Fernand Braudel¹, să urmărim de data aceasta drumurile străbătute de-a lungul timpului de cacao și cafea.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

Contra durerilor de splină

Cacaua este introdusă în Spania din Mexic (Noua Spa-

nie)² prin anul 1520, sub formă de bulgări și tablete. Așa

² Cacaua are drept loc de băștină America ecuatorială. Acolo existau trei zone de cultură: în Mexic, Ecuador-Peru și Venezuela. În 1519, când spaniolul Hernán Cortés a intrat în Mexicul aztecilor, arborele de cacao era considerat sacru. Semințele lui erau folosite nu numai pentru a obține o băutură apreciată, dar și ca

se explică, de ce ea apare în Țările de Jos, aflate sub dominație spaniolă, mai devreme decât în Franța. Anecdota care o prezintă pe Maria-Te-

monedă de schimb. Împăratul Montezuma II a pus la dispoziția lui Cortes o întregă plantație de cacao. Din această zonă, semințele arborelui au început să fie expediate spaniolilor.

¹ *Magazin istoric*, nr. 3/1981.

reza¹ bînd cacao — obicei spaniol la care nu a putut nicio dată renunța — pe ascuns are deci toate șansele de a fi adevărată. Dar cel care a introdus cu adevărat cacaoa la Paris, cu cîțiva ani mai devreme, a fost — cel puțin așa s-a afirmat — cardinalul de Richelieu (fratele ministrului, arhiepiscop de Lyon, mort în 1653). „L-am auzit spunînd pe unul dintre slujitorii săi — povestește mai tîrziu un martor — că înaltul prelat o folosea pentru a-și potoli durerile de splină și că deținea acest secret de la niște călugărițe spaniole“. Se vede că în acea vreme cacaoa era considerată mai mult un leac decît un aliment.

La curtea Franței, după cum aflăm din cîteva scrisori ale doamnei de Sévigné² [din anii 1671 și 1672], noua băutură nu s-a bucurat de la început de întreaga apreciere. Chiar și doamna de Sévigné, care se obișnuise, ca atîția alții, să o amestece cu lapte, era îngrijorată la gîndul pericolului pe care l-ar putea prezenta.

Pentru modul în care era privită cacaoa la vremea respectivă, este semnificativ și următorul fapt. În decembrie 1693, la Smirna³, Gemelli Careri oferă unui agă turc, cu multă amabilitate, o ceașcă de cacao. Gest neinspirat, căci „fie că băutura l-a îmbătat (lucru de care ne îndoiim), fie că fumul de tutun a provocat acest efect, așa s-a înfuriat teribil pe mine, spunînd că i-am dat să bea dintr-o licoare care l-a tulburat și i-a luat mințile“, povestește călătorul.

În Franța, cacaoa nu se impune decît în timpul Regienței⁴. „Aller au chocolat“ însemna atunci a fi admis la ceremonia trezirii prințului, adică a te bucura de favoarea

acestuia. Dar nici pentru această perioadă nu trebuie să exagerăm succesul noii băuturi. La Paris, în 1768, se spunea că „nobilii beau cacao din cînd în cînd, iar poporul niciodată“. Spania este pînă la urmă singura țară din Europa în care cacaoa s-a impus fără rezerve. Ca anecdotă, amintim că toți străinii își băteau joc de cacaoa onctuoasă, parfumată cu scorțișoară, pe care o savurau doamnele din Madrid.

Din Franța, cacaoa trece, prin 1657, în Anglia.

Intuiția lui Procope Couteau

Cafeaua ajunge la Viena în 1615. În 1644, un negustor din Marsilia, domnul de la Roque, aduce în orașul său natal, odată cu cestiile prețioase din porțelan și cu cafetierele, și primele boabe de cafea. Încă din 1643, cafeaua își face apariția și la Paris și, probabil din 1651, și la Londra.

Parisul este cel care determină de fapt succesul acestei băuturi în Europa. În anul 1669, la somptuoasele sale recepții, ambasadorul turc la Paris, Soliman Mustafa pașa, oferă pentru prima dată invitaților săi parizieni cafea. Un adevărat succes! Ca și ceaiul, ea este considerată un leac miraculos. Tratatul *L'usage du café, du thé et du chocolat*, apărut la Lyon în 1671, fără numele autorului, dar aparținînd probabil lui Jacob Spon, enumeră toate meritele atribuite noii băuturi „care usucă orice umoare rece sau umedă, elimină gazele, întărește ficatul și ușurează pe hidropici“, grație acțiunii sale purificatoare; leac suveran împotriva rîiei și a strîcării singelui, impropriează anima și bătaile vitale ale acesteia, ușurează pe cei care au dureri de stomac și pe cei care nu au poftă de

mîncare; este bună și contra indispozițiilor reci, umede și apăsătoare ale creierului. Aburul care se ridică din această băutură este bun împotriva congestiilor de ochi și a pocniturilor din urechi; leac suveran și contra respirației scurte, a răcelilor care atacă plămîinii, a durerilor de splină și a viermilor; ușurează nemaipomenit după ce ai mîncat și ai băut prea mult. Nimic nu este mai bun pentru cei care mîncă prea multe fructe“.

Cîțiva doctori în schimb, ca și gura lumii, susțin că ar fi un anafrodiziac, „băutura claponilor“. În urma reclamelor ditirambice și în ciuda acuzațiilor aduse, cafeaua cunoaște la Paris un succes din ce în ce mai mare.

În ultimii ani ai sec. XVII, apar primii negustori ambulanti, armeni îmbrăcați turcește, care poartă turbane; ei împing în fața lor cărucioare, pe care țin pregătite ibricul, lampa cu alcool și cestiile. În 1672, Hatarium, un armean cunoscut sub numele de Pascal, deschide într-una din gheretele târgului Saint-Germain prima prăvălie în care se vinde cafea. Tîrgul de la Saint-Germain se ținea, de secole, lângă mănăstirea cu același nume, pe locul actualilor străzi Du Four și Saint-Sulpice. Dar cum afacerea mergea prost, Pascal se mută pe malul drept, în fața Școlii Luvrului, unde clienții săi permanenți sînt, o vreme, doar cîțiva levantini și cîțiva cavaleri de Malta. Nu peste mult timp, Pascal pleacă în Anglia. Deși prăvălia pe care a deschis-o nu a avut succes, în cîrind apar și alte cafele. Ca, de exemplu, cafeaua lui Maliban, tot un armean, mai întîi pe strada Buci, apoi, pe strada Férou.

Cea mai vestită și cea mai modernă dintre toate este cea a lui Francesco Procopio Coltelli, fost băiat de prăvălie al lui Pascal, născut în Sicilia, în 1650 și care, mai tîrziu, își schimbă numele în Procope Couteau. El se instalează întîi în tîrgul de la Saint-Germain, după care se mută pe strada Tournon și, în sfîrșit, pe strada Fossés-

¹ Este vorba despre Maria-Tereza de Austria (1683-1683), sîcila lui Filip IV, regele Spaniei, căsătorită în 1659 cu Ludovic XIV al Franței.

² Marie de Rabutin-Chantal, marchiză de Sévigné (1626-1696), a lăsat o bogată corespondență, remarcabilă prin calitățile ei literare, publicată postum sub titlul *Œuvres*.

³ Numele grecesc al orașului Izmir, port (în vestul Turciei) la Marea Egee.

⁴ Perioadă copleșind minoratului lui Ludovic XV (1715-1723).

⁵ Suferinzi de hidropizie, boală provocată de o acumulare de ser într-o cavităte a corpului sau între elementele țesutului conjunctiv.

Cafenea la Roma

Saint-Germain. Această a treia cafenea, cafenea Procope — care mai există și astăzi — are o poziție deosebit de avantajoasă, fiind amplasată lângă centrul comercial de atunci al orașului (în sec. XVIII acest centru se mută lângă Palais Royal). Procope are noroc, deoarece la scurt timp după ce și-a deschis cafenea, în 1688, Comedia franceză se instalează chiar peste drum. Intuiția de care dă dovadă sicilianul consacrat definitiv succesul cafenelei sale. El desființează pereții despărțitori ai celor două case alăturate cafenelei, acoperă pereții interiori cu tapiserii și oglinzi, fixează lustre în tavan și vinde nu numai cafea, dar și fructe glasate și lichioruri. Cafenea sa devine locul de întâlnire al trîntorilor și palavragiilor, dar și al oamenilor de spirit (Charles Pinot Duclos, viitorul secretar al Academiei franceze, este unul dintre nelipsiții ei) și al femeilor frumoase. Comedia franceză este alături și Procope are rezervată o lojă în care vinde răcoritoare.

Rivala cabaretului

Cafenea modernă nu putea rămîne însă multă vreme privilegiul unui singur cartier sau al unei singure străzi. Dezvoltarea orașului pune treptat în valoare malul drept al Senei, mai plin de viață. După o hartă sumară a cafe-

nelor pariziene din sec. XVIII, aici se găsesc între 700 și 800 asemenea localuri. Crește celebritatea cafenelei cunoscute sub numele de „Café de la Régence”, deschisă în 1681 în Place du Palais Royal. Crește atît de mult încît, din lipsă de spațiu, se mută pe locul în care se află și astăzi, pe strada Saint-Honoré.

Treptat, locul cabaretelor este luat de cafenelele în plină expansiune. Succesul lor este la fel de mare în Germania, în Italia sau în Portugalia.

Dar cafeaua, băutura la modă, nu rămîne multă vreme numai la îndemîna celor bogați. În timp ce prețul tuturilor mărfurilor crește, producția extrem de bogată în cafea menține prețul ceștii de cafea aproape constant. În 1782, Le Grand d'Aussy, autorul lucrării *Histoire de la vie privée des Français*, explică: „Consumul s-a triplat în Franța; nu există familie burgheză în care să nu se servească cafea. În piețe, pe cîteva străzi și în cîteva pasaje din Capitală, s-au instalat femei care vind trecătorilor ceea ce ele numesc cafea cu lapte: adică lapte de proastă calitate, colorat cu zățul de cafea pe care-l cumpără de la slujitorii caselor mari sau de la cafegii. Țin cafeaua cu lapte într-un fel de căldare acoperită din tablă (prevăzută cu un robinet prin care băutura curge direct în cești), așezată pe o lampă cu alcool, care o menține în permanentă caldă. Lîngă prăvăliora sau ghereta lor se află de obicei o bancă din lemn. Și, cînd te aștepți mai puțin, poți vedea o negustoreasă sau un hamal oprindu-se și cerînd cafea. Le este servită într-una din acele căni mari de faianță, pe care ei le numesc «génieux». Și onorabilele persoane o beau în picioare, cu sacul în spinare, afară doar dacă, suprem rafinament, nu pun sacul pe bancă și iau și ele loc. De la fereastră, de pe frumosul chei unde-mi am casa (cheul Luvrului, în apropiere de Pont-Neuf), asist adesea la astfel de spectacole ce au loc în barăcile

din lemn care s-au construit de la Pont-Neuf pînă în apropiere de Luveru. Uneori, am parte de scene care mă fac să regret că nu sînt nici Teniers¹, nici Callot².”

Și pentru că tabloul acesta, văzut cu ochii unui burghez din Paris se cere completat și corectat, menționăm că spectacolul cel mai pitoresc sau, mai exact, cel mai emoționant ce se putea vedea atunci era cel al vinzătoarelor ambulante, la colț de stradă, la primele ore ale dimineții, cînd muncitorii se duc la lucru; ele poartă în spate acel recipient din tablă în care se păstrează cafeaua, pe care o servesc în căni de lut cu doi bănuți cana. Deși zahărul a-

Vînzător de cacao în timpul Revoluției franceze...

bia se simte, băutura are un succes enorm. Lucrătorii găsesc că acest aliment costă mai puțin, dă mai multă putere și are mai mult gust decît oricare altul. Așa încît beau o cantitate absolut enormă de cafea, susținînd că le dă putere să reziste de dimineața pînă seara. Nu mai mănîncă decît două mese,

¹ Le Grand d'Aussy se referă la unul dintre cei doi Teniers, David I cel Bătrîn și fiul său, David II cel Tânăr, pictori flamanzi de peisaje și scene de viață la țară.

² Jacques Callot, pictor și gravor francez, care a excelat în subiecte grotesti și în caricaturizarea vicilor umane.

prânzul și cina — friptură cu pătrunjel, adică felii de friptură rece de vacă, cu sos de ulei, oțet și pătrunjel.

Cartouche preferă vinul

Dacă începînd cu a doua jumătate a sec. XVIII consumul de cafea crește atît de mult — și nu numai la Paris sau în Franța —, faptul este posibil numai pentru că Europa se ocupă acum singură de organizarea producției sale de cafea. Afta vreme cît piața mondială a depins de producția de cafea din împrejurimile orașului Mokka, din Arabia, cantitățile de cafea importate în Europa au fost fără îndoială limitate. Or, încă din 1712, în Java se plantează arbori de cafea; în 1716 în insula Bourbon (Réunion)¹ și în 1722 în Cayenne² (arborele de cafea a traversat deci Atlanticul); între 1723-1730 în Martinica; în 1730 în Jamaica și în 1731 în Santo-Domingo. Franța însă începe să importe cafea din insule abia în 1730. A fost necesar mai întîi ca arborii de cafea să crească și plantațiile să se extindă. În 1731, călugărul Charlevoix scrie: „Sîntem mîndri de prosperitatea adusă în insula noastră (Santo-Domingo) de cafea. Arborele de cafea a crescut atît de frumos, ca și cum aici i-ar fi fost locul de cînd lumea; trebuie totuși să-i lăsăm timp să se adapteze definitiv la pămîntul nostru”.

Ultima care se face cunoscută pe piața mondială este cafeaua din Santo-Domingo, cea mai prost cotată, deși insula rămîne principalul producător de cafea, circa 60 milioane livre [1 livră = 0,453592 kg] în 1789. Numai cu 50 ani în urmă, Europa nu consuma decît vreo 4 milioane livre.

Dintr-un dicționar de comerț apărut în 1841, aflăm că, în continuare, cafeaua mocca ocupă primul loc — atît în ceea ce privește calitatea, cît și prețul —, fiind urmată de cea din Java și de cea din insula Bourbon (cafeaua de bună calitate: boabe mici albe, trui, ca și cea din Java), apoi de cea din Martinica și din Guadelupa și, în sfîrșit, de cea din Santo-Domingo.

Dar să fim atenți și să nu exagerăm cifrele care indică consumul de cafea. Un control mai precis al lor ne permite să evităm orice eroare. În 1787, Franța importă circa 38 000 tone; din acestea, 36 000 le exportă, Parisul reținînd pentru uz intern cam vreo mie de tone. În multe orașe din provincie noua băutură nu este încă adoptată. La Limoges, burghezii nu beau cafea decît ca „leac”. Numai anumite categorii sociale — șefii de poștă din nord, de exemplu — copiază moda pariziană.

Trebuie deci prospectată o nouă piață. După 1730, via Marsilia, cafeaua din Martinica se impune în țările de pe coasta orientală a Mediteranei, luînd-o înaintea cafelei arabice. Compania olandeză a Indiilor care alimenta

... și vinzătoare de cafea cu lapte în timpul lui Napoleon I

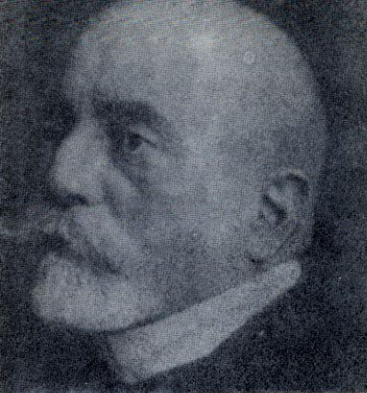
cu cafea Persia și India musulmană, amatoare de cafea mocca, urmărește să-și plaseze aici excedentul de cafea de Java. Dacă la cele 150 milioane europeni adăugăm cele 150 milioane musulmani, reiese că în sec. XVIII exista o piață virtuală de 300 milioane băutori de cafea, adică circa un sfert din locuitorii globului. Desigur, aceasta este o simplă speculație. Și totuși cafeaua, ca și ceaiul, a devenit o „marfă de aur”, un excelent mijloc de a face avere. Un important sector capitalist este direct interesat în producerea și în difuzarea cafelei, ca și în asigurarea succesului noului produs.

La Paris, acest interes are un impact profund asupra vieții sociale și culturale. Cafeaua devine locul de înțîlnire al înstăriților și al trîntorilor, dar și refugiu săracilor. „O astfel de persoană — scrie un autor în 1782 — sosește la cafenea pe la zece dimineața și nu mai pleacă pînă la unsprezece seara (ora oficială de închidere pe care poliția are grijă să o impună); masa lui de prînz este o cană cu cafea cu lapte, iar cina «une bavoise», o băutură parfumată, după o rețetă din Bavaria”.

O anecdotă ne permite să înțelegem cît de puțin populară rămîne totuși cafeaua în rîndurile populației. Înainte de execuție, în ziua de 29 noiembrie 1721, cel care fusese desemnat de tribunal să se ocupe de cazul celebrului șef de bandă de hoți Cartouche, care tocmai își bea cafeaua cu lapte, propune condamnatului o ceașcă. Acesta răspunde că nu obișnuiește să bea așa ceva și că preferă un pahar de vin cu puțină pline.

¹ Descoperită de portughezi în 1513, această insulă din Oceanul Indian a devenit în sec. XVII colonie franceză, sub numele de Bourbon. Numele ei actual, Réunion, datează din 1793.

² Reședință și principal port al Guayanei Franceze.

VASILE M. KOGĂLNICEANU

un demn urmaș

al tatălui său

ION M. KOGĂLNICEANU

Vasile M. Kogălniceanu (1863-1942) s-a născut la Iași și a fost al șaptelea copil și al patrulea fiu al lui Mihail I. Kogălniceanu.

A făcut parte din a zecea generație a familiei Kogălniceanu¹, care s-a petrecut în istoria scrisă și cea nescrisă a neamului nostru începând către anul 1600 și până azi, adică 380 ani și însumând 13 generații. În furtunile vremii, familia a strălucit prin serviciile aduse

neamului românesc de către mai mulți fii ai săi.

În general, urmașii marelui om de stat român Mihail Kogălniceanu, de la a cărui moarte se împlinesc anul acesta 90 ani, aveau să se dedice studiului istoriei patriei și a stărilor sociale. S-au distins, în special doi dintre copiii lui și anume: Constantin (1855-1951) și Vasile (1863-1942), autori ai unor lucrări de istorie și demografie românească.

Mai prolific, mai extins și mai pertinent în acțiunile și scrierile sale multiple și variate a fost „moșul” (frate cu bunicul) și nașul meu, Vasile M. Kogălniceanu. Al treilea, care a contribuit și el la îndemnul de a se cunoaște istoria, a fost tatăl meu, Mihail I. Kogălniceanu (1888-1961), care în 1935 a înființat, prin donație, Fundația culturală „Mihail Kogălniceanu”. Cu fondurile adunate de această fundație a fost ridicată, în 1936, statuia lui Mihail Kogălniceanu din București. Acești trei descendenți direcți ai lui Mihail Kogălniceanu, la vremea lor fiecare și într-o lume de cele mai multe ori nepăsătoare, ahtiați de bunuri și plăceri trecătoare, au aprins și ei o făclie de lumină asupra vremurilor, pentru ca, prin prisma istoriei, noi —

urmașii acestor generații — să avem de unde lua o pildă.

Începând de la vârsta de 11-12 ani, Vasile Kogălniceanu a fost trimis de tatăl său la Berlin să urmeze cursurile gimnaziale. După terminarea lor, și-a continuat studiile la Jembloux și la Școala de agricultură din Grignon (ambele în Franța). Întors în țară în anul 1888, anul unor mari războaie țărănești, a fost numit administrator de plasă la Constanța, ulterior la Mangalia și Medgidia. Era perioada cînd România, în urma războiului de independență din 1877-1878, a reintrat din nou în stăpînirea vechiului pămînt românesc al Dobrogei și al gurilor Dunării, care stătuseră o vreme sub stăpînirea Imperiului otoman. Mihail Kogălniceanu a avut o contribuție

deosebită la organizarea administrativă, școlară, juridică și politică a Dobrogei, fiind, de fapt, și autorul legii de organizare a acestei provincii, din ianuarie 1880. Vasile Kogălniceanu și-a început cariera ca administrator de plasă, ulterior ca inspector domeniilor și agricol clasa I, tocmai în această parte a țării, căreia tatăl său îi acordase o mare atenție.

Între anii 1888-1896, a avut ocazia să aplice pe viu cele învățate, înfruntînd enorme greutăți. Mediul țărănesc în care și-a petrecut acești ani în Dobrogea a determinat și a fixat pentru toată viața trăsătura dominantă a caracterului și a liniiei sale de conduită, care a fost permanentă: *apărarea țărănilor*. Și-a început activitatea, cum era și firesc, cu studii demografice și statis-

¹ Magazin istoric, nr. 7/1977.

tici social-economice, apropierea și îndrumarea țăranilor, cît și publicarea unor prime articole despre ameliorarea situației materiale și emanciparea politică a țăranimii¹.

Mic de statură, cu un profil acvilin, o privire pătrunzătoare, iute în mișcare, foarte prietenos și adesea glumeț, Vasile Kogălniceanu poseda un verb viu, o replică tăioasă și promptă.

Dacă deschidem ziarul *Problema zilei*, din 1926, descoperim următoarele rînduri, scrise despre el: „Vasile Kogălniceanu își soarbe din tulpina filiației pasiunea aproape mistică pentru ridicarea la rangul care i se cuvine a țăranului. Dacă străbunicul și bunicul său rămîn pilde emoționante de români patrioți, luptînd fără rezerve și cu sacrificii dureroase pentru țăranime, tatăl său, Mihail Kogălniceanu, una din cele mai strălucite personalități culturale și politice din istoria românilor, prin actul de la 1864, se înscrie glorios în registrul marilor realizări istorice pentru neamul nostru. Vasile Kogălniceanu a rămas toată viața lui un exemplu splendid de consecvență pentru o idee, a țăranimii”.

În perioada 1895-1906, Vasile M. Kogălniceanu, în afară de faptul că a fost ales deputat al Colegiului III — al țăranimii — în județul Roman (anul 1896), și-a început activitatea de publicist, elaborînd numeroase lucrări, pe diferite teme agrare. A publicat, de asemenea, o serie de documente, scrisori, ale părintelui său. Editarea s-a făcut în fascicule, care, ulterior, au fost editate, legate în două volume, la Tipografia și fonderia de litere „Thoma Basileșcu” — la doi ani după decesul tatălui său.

Publicarea acestor corespondențe diplomatice a dat naștere unui schimb de scrisori între Vasile și fratele său mai mare Constantin, care în acea vreme era consul al României la Salonic.

Constantin, în scrisoarea sa din 2 noiembrie 1893, către Vasile, îl sfătuia că „trebuie mult tact și multă diplomație pentru a putea ști ce se poate și ce nu se poate [sublinierile aparțin lui Constantin] să fie publicat”. La această scrisoare, Vasile răspundea la 8 noiembrie fratelui său:

„Dragă Coco, mai întîi de toate țin a lămuri trei lucruri esențiale. Tu, plecînd din București pentru a merge la postul tău la Salonic, mi-ai trimis un paner și o ladă neagră cu hîrtii sub cuvînt că tu nu ai timp să te ocupi de ele și să fac eu ce voi ști; în al doilea rînd, dacă mi le-ai lăsat, este că tu făcuseși deja triajul hîrtilor importante pe care le ai la tine la Salonic, după cum afirmi chiar tu în scrisoare și, al treilea, este că cele mai multe ce am tipărit sînt dintr-o «carte verde», deja tipărită în anul 1878 de către tatăl nostru la Impriperia Statului cu dreptul și în calitatea sa de ministru de afară [externe] de atunci; aceasta era deja tipărită cînd tocmai și-a dat demisiunea...

Singur stăpîn pe această «carte verde» nu este decît Mihail Kogălniceanu, care el *singur* a publicat-o cu dreptul de ministru de pe atunci și pe a sa răspundere, cu același drept cu care toți miniștrii publică pe ale lor; nu socot pe nimeni în drept și în stare a judeca faptele lui Mihail Kogălniceanu și a strîmbea «cartea verde» făcută de dînsul, căci dacă tatăl nostru a socotit că este bine să se dea la lumină, nu ministrul de externe de azi, șeful tău, nu tu, diplomat, nu tu și eu, fiii, putem șterge cutare și cutare act din ea, căci nu admit comparațiunea, cine este mai bun român ori mai înfocat patriot, ministrul de afară din timpul războiului ori ministrul de externe de azi.

Petițiunea tatălui nostru ne spune că doi ani după

tipărirea cărții, voința sa nestrămutată [era] de a da «cartea verde» tipărită de el la lumină, astfel ca țăra întreagă să știe cum a apărut dînsul interesele României în vremile cele mai critice prin care a trecut. Chiar Mihail Kogălniceanu a distribuit cîteva exemplare din «cartea verde», din care una domnul Codreanu spre a fi tradusă și tipărită în românește. Nu dar ministrul de externe de azi poate avea vreun drept sau pretențiune asupra acestei cărți, ci numai ministrul de afară de atunci...

Îmi aduci o vină foarte aspră că de ce am publicat numai sub numele meu și nu împreună cu al tău. Coco dragă, dacă asta ar fi întreaga ta supărare, ar fi lesne de îndreptat, tocmai că apare în fascicule, la a treia fascicolă subsemnăm amîndoi și volumul de opt fascicule, gata, capătă adevăratul titlu de opere complete ale lui Mihail I. Kogălniceanu, tipărite de tine și de mine.

«Cartea verde» trebuie produsă în total așa cum a făcut-o autorul ei și nu editorii care retipăresc au dreptul de a o schimba. Cît despre triagiu [triere, selecție] nu sînt de părerea ta, am avut și am deplină convingere că tot ce a făcut Mihail Kogălniceanu a fost patriotic, împins de o gîndire mărească și ajutat de un suflet nobil, în cît nu este nevoie de un triagiu, ci numai de o simplă clasare.

Mă întrebi de ce public mai întîi corespondența posterioară războiului. Răspunsul este foarte simplu, căci pe celelalte nu le am, poate le ai tu, sau sînt în cartoanele Ministerului de externe; eu am publicat ceea ce am găsit fără intențiunea unei specule și cu un ceas mai înainte de teamă a nu fi distruse de către cei interesați, sau pradă unui incendiu accidental sau înadins pus. Îmi scrii că publicarea actelor este o chestiune foarte delicată, atunci

¹ Este vorba despre lucrarea lui Mihail Kogălniceanu, *Acte și documente din corespondența diplomatică*.

Al XV-lea Congres internațional de științe istorice

ÎNVĂȚĂMÎNTUL ȘI ISTORIA (III)

Aflată pe ordinea de zi a celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, care a avut loc, anul trecut, în capitala țării noastre, tema intitulată Locul și rolul predării istoriei în cadrul învățămîntului secundar, în special în formarea omului secolului XX a prilejuit un fertil schimb de păreri, din care s-au conturat concluzii prețioase. Cum arătăm și în numerele trecute ale revistei¹, această temă s-a aflat înscrisă și în amplul dialog pe care redacția Magazin istoric l-a avut, în zilele congresului, cu numeroși participanți de prestigiu. Iată în continuare răspunsurile primite la întrebările pe care le-am adresat interlocutorilor noștri în legătură cu locul și rolul istoriei în învățămîntul actual.

Prof. RAYMOND MCNALLY, de la Boston College, S.U.A.:

Fără îndoială, istoria contribuie la educarea noilor generații, ajutându-le să afle legătura pe care o au cu ceea ce s-a gîndit și făcut în trecut. Istoria ar trebui să fie o disciplină liberatoare. O studiem nu pentru a ne complăce în trecut, ci spre a ne scutura de povara trecutului. Cred că, studiind trecutul nu putem învăța ce să facem în prezent. Tot ce putem învăța este ce să *nu* facem.

Prof. dr. WALTER MARKOW, R. D. Germană:

În cadrul învățămîntului, istoria a pierdut, din păcate, teren aproape pretutindeni, datorită ponderii mai mari — legitime — căpătate de științele naturii în acest secol al revoluției tehnice și automatizării. Numărul de ore rămase istoricului trebuie folosit de el cu artă maximă, urmărind să realizeze și ca elevul să citească și alte lucrări în afară de materialul didactic. Mulți elevi habar nu au că învățarea istoriei *poate fi* mai captivantă decît un roman polițist.

Dr. PIET FONTAINE, profesor de metodologie și didactica istoriei la Institutul pedagogic și didactic al Universității din Utrecht, Olanda:

Istoria ca materie de învățămînt este, desigur, importantă; totuși nu i se acordă semnificația cuvenită, deoarece istoria este facultativă, elevii pot să o învețe sau nu, după cum doresc. Rezultatul este că un mare număr de elevi între 15 și 18 ani (aproximativ o treime) nu studiază, în mod serios și aprofundat, trecutul țării și al poporului lor.

CHARLES-OLIVIER CARBONELL, prof. de istorie contemporană la Universitatea „Paul Valéry” din Montpellier, director de studii la Institutul de studii politice din Toulouse, Franța:

Istoria îl formează pe cetățean (sau îl dă deoparte). Învățarea istoriei îi oferă tînarului elementele esențiale, punctele de susținere ale viitoarei sale culturi. „Spune-mi cum vrei să fie poporul tău și eu îți voi spune ce fel de istorie trebuie să-l înveți!”

Prof. MACK THOMSON, director executiv al Asociației americane de istorie (A.H.A. — American Historical Association):

Cînd tînrul student învață ceva despre trecutul său și despre trecutul altor popoare, ajunge la o mai bună înțelegere a lui însuși și a naturii schimbărilor sociale care au loc în societatea contemporană. Sperăm ca rezultatul să fie ca el, în calitate de cetățean, să poată avea păreri mai competente despre evenimentele din propria sa țară și din lume.

Prof. CHARLES STAPLES, Universitatea Australiei de Vest, din Perth, Australia:

Rolul istoriei este să-i învețe pe tineri că trebuie să folosească experiența drept călăuză spre viitor. Se impune ca ei să afle că anumite cai pe care s-a mers în secolul trecut au fost greșite, altele bune, dar noul secol va pune probleme diferite, care vor cere noi soluții.

Dr. HÜNER TUNCER, Turcia:

Învățarea istoriei este deosebit de importantă pentru formarea noilor generații. De aceea, cărțile de istorie și studiul acestei discipline trebuie să fie foarte obiective și să scoată la iveală numai adevărul. Altminteri, istoria poate da naștere la neînțelegeri și

¹ Magazin istoric, nr. 2, 3/1981.

conflicte grave între națiuni și — drept rezultat — consecințele pentru omenire pot fi serioase.

Prof. SAMUEL EFFINGER, Israel:

Educația înseamnă transferul de cunoștințe și valori de la o generație la cea de după ea. Istoria este o stringere laolaltă a cunoștințelor despre trecut și o analizare a tendințelor și valorilor. De aceea, rolul cunoașterii istorice și o atitudine filohistorică în educație sînt de o importanță capitală.

Prof. JEAN DEVISSE, Universitatea din Paris, președintele Societății franceze pentru istoria teritoriilor de peste mări:

În țara mea învățămîntul istoric este nesatisfăcător în sensul că el nu interesează realmente pe elevi. De aceea căutăm și nu prea găsim formule care să ne permită să-i atragem mai mult. În ceea ce mă privește, cred că cea mai bună didactică a istoriei este aceea care vorbește de peisajul înconjurător, care-i permite copilului să-și îndrepte treptat interesul față de universuri înglobate unele în altele și care cresc în volum progresiv, începînd cu satul, ajungînd în final la tot ce îl înconjură în lumea întreagă, astfel încît adolescentul, atunci cînd își termină studiile de istorie, să nu ignore nimic din raporturile care există între mediul său de origine și problemele care se pun în restul lumii. Această concepție despre predarea istoriei nu este prea des realizată și vă pot spune cu plăcere că procedeul este încercat, veți fi probabil surprinși, într-o țară africană, și anume Guineea-Bissau. Acolo se aplică învățarea istoriei în această lumină și așteptăm cu interes rezultatele. Experimentul de-abia a început, dar în ciuda ani vom vedea ce roade dă acest tip de învățămînt.

Cred că istoria ar trebui să joace în viitor un rol mai important în formarea generațiilor, cu condiția, repet, ca istoricii să fie onști și să încerce să-i lămurească pe elevi, să-i facă să înțeleagă raporturile între fenomenele de orice natură — economice, sociale, culturale, religioase și altele — să încerce să-i ajute să cunoască lumea în care trăiesc și egalitatea de valori ale diferitelor culturi; cred că istoria ar trebui să joace un rol mult mai important decît îndeplinește deocamdată.

ELIAS PINO ITTURRIETA, Venezuela:

Istoria națională venezueleană, mai cu seamă în domeniul cercetării și învățămîntului universitar, își propune să localizeze fundamentele identității noastre colective, pentru a conduce spre emanciparea reală și totală.

Prof. dr. NGUYEN KHAN TOAN, președintele Comitetului pentru științe sociale al R.S. Vietnam:

Omul nou nu este nimic altceva decît produsul istoriei. Întruchipare a tuturor valorilor culturale și spirituale, a celor mai prețioase tradiții ale poporului său. Se recepteze aceste tradiții prețioase — dragostea față de muncă, demnitatea, lupta neîmpăcată împotriva asupririi și exploataării, sentimentul solidarității și iubirea față de colectiv — să-și însușească știința și tehnica, întreaga moștenire cultu-

rală a umanității, să coroboreze patriotismul contemporan cu internaționalismul socialist, iată modul de viață al omului nou.

Prof. MASAO NISHIKAWA, Universitatea din Tokio, Japonia:

Cel mai important rol ce revine istoricilor este acela al educării tinerelor generații, care nu au cunoscut cel de-al doilea război mondial. Ei trebuie să le explice că acest război a fost oribil și că acest lucru nu trebuie repetat.

Prof. ANDRES MARTIN MELQUIADES, Universitatea din Salamanca, Spania:

Trecutul poate constitui un ajutor deosebit de important pentru că, pe cît e de mare, pe atît de limitat este omul și aproape totdeauna el se împiedică de aceleași lucruri. Să vedem, atunci, piedicile, pentru a le putea evita și să vedem succesele pentru a le putea dezvolta; e minunat acest punct de vedere al istoricului în sensul construirii societății viitorului.

Cred că dacă facem istorie plecînd de la realitate și de la om și nu de la prejudecăți, se confirmă ceea ce vreau să demonstrez, și anume: căutînd adevărul omului din trecut, vom ajuta pe omul prezent să se întîlnească cu sine însuși și pe generațiile viitoare să se întîlnească cu ele însele.

Dr. TONE FERENC, Liubljana, R.S.F. Iugoslavia:

Istoria are un rol foarte important în învățămînt, în educarea tinerei generații. Ea slujește autocunoașterii poporului și întăririi conștiinței naționale și de clasă. Cred chiar că pentru acest lucru nu este nici un alt mijloc mai bun în învățămînt decît istoria. Din păcate, în această direcție nu există întotdeauna înțelegerea necesară.

Dr. ENGLEZAKIS VENEDIKTOS, membru al Centrului de cercetări științifice din Cipru și al Institutului pedagogic din Nicosia:

Istoria trebuie să elibereze tinerele generații ale lumii de ideea șovinismului și să promoveze un spirit al înțelegerii. Acest lucru nu poate fi înfăptuit decît dacă tinerii se simt profund înrădăcinați în țările lor. Este datoria istoriei de a-i ajuta să-și descopere identitatea și adevărata lor ființă. Altfel, condiția umană nu va putea fi modelată.

Academician prof. PAUL HARSIN, Liège, Belgia:

Cred că rolul istoriei în învățămînt, în formarea generațiilor viitoare poate fi de cea mai mare importanță. Din nenorocire, istoria a fost deseori folosită în scopuri naționaliste atît în trecut cît și în prezent. Dificultatea constă în făurirea unui sistem de învățămînt care să respecte atît libertatea de gîndire a individului, cît și a maselor.

Dr. EVA TAS, Amsterdam, Olanda:

Cunoașterea istoriei oferă o posibilitate de orientare în societăți și culturi, în general. Ea este indispensabilă în formarea generațiilor secolului XX, ca și a celor din sec. XXI.

JOHN KLINGE SORENSEN, lector la Colegiul pedagogic al cadrelor din învățămînt,

vicepreședinte al Asociației profesorilor de istorie din Danemarca:

În perioada anilor '70, în școlile daneze s-a manifestat tendința introducerii unor noi materii obligatorii — cele mai multe aparținând domeniului științelor sociale — precum și ore destinate perfecționării îndemnării manuale; numărul de lecții săptămânale rămânând același, disciplinele tradiționale au trebuit să le facă loc. Istoria s-a aflat printre puținele materii privilegiate, al căror număr de lecții nu a fost împuținat; dimpotrivă, poziția ei a fost întărită mai ales în școlile pentru elevi între 7 și 16 ani.

Această reușită a istoriei, a menținerii ponderii ei față de celelalte materii de învățămînt, care au fost sensibil reduse, are mai multe explicații. Unii susțin că sentimentul istoriei a fost revigorat datorită recesiunii economice care a afectat Danemarca în anii '70 și a intrării ei în C.E.E. Alții consideră că singura posibilitate de a înțelege și dirija interacțiunile dintre fenomenele sociale este situarea lor într-o perspectivă istorică.

Toți cei ce predau istoria sînt însă de acord că una dintre cele mai importante funcții ale acesteia este aceea de a înzestra elevii cu cunoștințele și înțelegerea necesară a diferitelor societăți, precum și a modului în care ele au evoluat de-a lungul timpului. Elevii trebuie conduși astfel încît să-și creeze ei înșiși propria lor capacitate de a înțelege atît fazele dezvoltării societăților, cît și diferitele forțe și evenimente care au influențat dezvoltarea lor.

Este de asemenea unanim acceptat, de către dascăli, părinți și politicieni, că studiul istoriei trebuie așezat și pe alte baze, nu numai pe transmiterea propriu-zisă de informație. Aceasta nu înseamnă că ar fi necesar ca fiecare profesor să aibă propria sa viziune asupra istoriei și propria sa metodă de a face elevii să-și însușească. Ci înseamnă a convinge elevul să-și formeze un punct de vedere personal asupra problemelor, cunoscînd mai mult decît o singură interpretare a unor fapte istorice.

În „Folkeskole“ (primele clase de liceu) o mare importanță este acordată învățării istoriei Danemarcei; chestiunile privind Europa și lumea întreagă sînt luate în considerare în măsura în care au influențat dezvoltarea țării noastre sau în care prezintă o valoare decisivă pentru înțelegerea societății daneze, așa cum se înfățișează ea astăzi.

În „gymnazii“ (de la 10-lea pînă la al 12-lea an de școală), predarea istoriei este caracterizată printr-o abordare mai amplă și mai teoretică a subiectelor și temelor alese, astfel încît elevii — pe lîngă obținerea cunoștințelor și înțelegerea forțelor care au determinat schimbările survenite în societate — să poată dobîndi o imagine asupra problemelor de metodologie sau, cu alte cuvinte, să gîndească nu numai să învețe, ci și cum să învețe.

Pînă acum cîtva timp, unul dintre principalele obiective ale lecțiilor de istorie în școlile daneze urmărea să promoveze în rîndurile elevilor ideea înțelegerii între popoare; istoria

era văzută de pe o poziție care lua în considerare drepturile egale ale tuturor națiunilor. Această viziune s-a completat și s-a adîncit: ceea ce este important acum în plus pentru elev, cînd învață despre istoria celorlalte națiuni și culturi, este de a cunoaște și înțelege tradițiile care au dat naștere culturilor respective, precum și de a descoperi care anume factori au avut o semnificație deosebită în dezvoltarea acestor tradiții.

Prof. dr. WERNER CONZE, fost președinte al Asociației istoricilor din R.F. Germania:

Natural, o lecție de istorie în R.F. Germania despre istoria propriului popor privește pe germani. La o lecție despre perioada ce începe cu anii '30, cînd nu numai Germania, ci întreaga Europă a fost prăbușită în nenorocire — și lucrul acesta nu-l putem ascunde, dar nici nu ni-l putem atribui numai nouă — trebuie să ne întrebăm: cum s-a putut ajunge aici, cum s-a putut întîmpla aceasta? Și să căutăm să înțelegem și să învățăm ce e mai important. Acesta este un exemplu, dar astfel de exemple nu privesc numai pe germani, care trebuie să fie critici cu propria lor istorie, pentru că, în școală, copiii să învețe nu numai să se recunoască ca aparținînd națiunii lor, ci să învețe, de asemenea, să fie critici cu greșelile ei.

JEAN-PIERRE CHRÉTIEEN, cercetător la Centrul național de cercetări științifice, Paris:

Istoria are menirea să arate cum pot fi corelate evenimentele, cum poate fi percepută realitatea, în mod conștient și nu pasiv, să dezvolte viziunea critică asupra faptelor istorice, astfel încît să apară firesc concluzia că nimic nu se datorește pur și simplu fatalității.

VALERI ALEKSANDROVICI TIŠKOV, secretar general al Secției de istorie a Academiei de științe a U.R.S.S.:

În istorie nu putem găsi răspuns la toate întrebările de futurologie. Istoria nu este futurologie, ea este mai întîi de toate trecutul omenirii. Cum este ea legată de viitor, cum putem construi mai bine viitorul folosind trecutul? Mijlocul util este de a ne strădui, prin studiarea istoriei, să vedem acele greșeli pe care omenirea le-a făcut, pentru a le evita în viitor.

Mi se pare că istoria are o singură, unică particularitate. Nici o altă disciplină, în școală, nu poate insufla tînărului om contemporan, elevului, o astfel de noțiune ca patriotismul, dragostea de patrie. Numai prin intermediul istoriei, cînd elevul își cunoaște propriile rădăcini, cînd știe de unde provine poporul său, ce este el, i se pot insufla aceste importante sentimente. Acesta este rolul primordial al istoriei. În plus, istoria educă sentimentul de internaționalism, care este indispensabil legat de educarea patriotismului. Numai istoria poate da omului, tînărului om, informații despre alte popoare, despre felul în care ele au intrat în contact, s-au ajutat unul pe altul în dezvoltarea lor, despre respectul față de cultura altor popoare.

Prof. dr. MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA, directorul Institutului de istorie „A.D. Xenopol” din Iași:

Pentru ca rolul educativ al istoriei să fie îndeplinit în totalitate se cuvin unele precizări. Nu trebuie uitat că, prin mulțimea datelor, istoria e o disciplină greu de abordat și, mai ales, greu de reținut. Pentru a o face lesne accesibilă tinerei generații și, totodată, tuturor iubitorilor istoriei, pentru ca ideile de bază să se poată fixa în mintea copiilor, este necesar ca faptele să fie relatate într-o înălțare cât mai clară și cât mai logică. În această direcție — așa cum s-a subliniat și în cadrul lucrărilor secției de specialitate din cadrul Congresului de științe istorice — e necesar ca fiecare unitate școlară să fie înzestrată cu un cabinet de istorie, dotat cu materiale auxiliare (diapozitive, hărți, fotografii).

Este apoi necesar ca profesorul să știe să atragă tineretul la studierea istoriei: el tre-

buie să fie în stare să trezească dragostea pentru istorie pornind de la istoria locurilor în care trăiesc elevii, să antreneze tineretul la recunoașteri arheologice, la cunoașterea monumentelor istorice din localitate, la întocmirea unui muzeu-școlar. De o mare utilitate ar fi obținerea copiilor cu lectura unor articole din reviste de popularizare a istoriei. În sfârșit, tot o condiție a calității învățămîntului este necesitatea continuiei reciclării a profesorului de istorie, reciclare pe care o văd nu atât în audierea unor conferințe, cât mai cu seamă în întocmirea unor lucrări de sinteză pe baza celor mai noi cercetări într-un domeniu sau altul.

Interviuri realizate de:

Cristian POPIȘTEANU, Florentina DOLGHIN, Ana Maria ȘERBĂNESCU, Ioana URSU, Valeriu BUDURU, Gheorghe DAVID, Ioan LĂCUSTĂ

Revista SHIJIE LISHI din Beijing despre al XV-lea Congres internațional de științe istorice

Este pentru prima oară cînd istoricii chinezi și-au trimis reprezentanți la un congres internațional de științe istorice, scrie revista chineză Shijie Lishi (Istorie universală), nr. 5/1980. Delegația chineză, condusă de profesorii Xia Nai, directorul Institutului de arheologie, și Liu Simu, directorul Institutului de istorie universală, a fost alcătuită din 13 istorici: șapte de la institute aparținînd Academiei chineze de științe sociale, trei de la universități și trei de la Academia de științe militare.

Datorită activității excepționale de pregătire și organizare a congresului de către România, în calitate de țară-gazdă, — consemnează în continuare revista amintită — reuniunea s-a desfășurat cu succes, conform programului dinainte stabilit. La deschiderea congresului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, a adresat un mesaj congresului, în care a analizat încordarea care caracterizează situația internațională actuală, subliniind importanța colaborării internaționale și a înțelegerii reciproce între popoare, precum și rolul istoricilor în promovarea cooperării și în menținerea păcii pe pămînt.

În timpul lucrărilor, membrii delegației chineze au prezentat opt rapoarte și au participat la discuții în cadrul Comitetului internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, al Comisiei internaționale de istorie militară comparată, precum și în cadrul secțiilor de Metodologie și Cronologie, al Asociației internaționale de studii bizantine, Comisiei internaționale de istorie a Revoluției franceze, Comisiei internaționale de istorie a universităților, Comisiei internaționale de numismatică.

Nefiind afiliată Comitetului internațional de științe

istorice — scrie în continuare revista Shijie Lishi — China a participat pentru prima oară la un congres internațional de științe istorice, fapt pentru care i s-a acordat o atenție specială sub diferite aspecte. Deosebit de emoționante pentru noi au fost grija și sprijinul călduros ale prietenilor români. În timpul lucrărilor, tovarășii Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de științe sociale și politice, și Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și președintele Asociației de prietenie româno-chineze, au primit în câteva rînduri întreaga delegație chineză. De asemenea, tovarășul Ilie Ceaușescu, secretar-adjunct al Consiliului politic superior al armatei, a avut câteva întrevederi cu cei trei istorici militari chinezi, precum și cu conducătorii delegației noastre. După încheierea lucrărilor congresului, prietenii români au organizat pentru noi o excursie în Carpați, la Brașov și în alte așezări de interes turistic și istoric.

Participînd la această reuniune, delegația chineză a legat noi prietenii, promovînd înțelegerea dintre istoricii din diferite țări, și a luat cunoștință de unele aspecte ale cercetării istorice din alte state.

În urma acestei participări, Comitetul național al istoricilor din R.P. Chineză a înaintat o cerere de afiliere la Comitetul internațional de științe istorice, în vederea întăririi colaborării și contactelor cu istoricii străini și pentru ca istoriografia chineză să-și înscrie și ea contribuția la dezvoltarea istoriografiei universale.

**În românește de
Tatiana ISTICIOAIA-BUDURA**

1921-1981: GLORIOASA ANIVERSARE A

PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

A treia serie de întrebări

1) Salutînd realizarea Unirii de la 1 decembrie 1918, socialiştii români îşi exprimau convingerea că „România nouă de astăzi trebuie să fie România socialistă de mîine”. Cum se intitula documentul care cuprinde citatul?

- a) Declaraţie de principii
- b) Declaraţia P.S.R. şi a Uniunii Sindicatelor din România
- c) Unitatea socialistă

2) Nicolae Iorga, relevînd forţa socială activă a proletariatului român de la sfîrşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX, aprecia că „o adevărată chestie muncitorească se deschide astfel şi la noi”.

La ce făcea referire marele istoric român?

- a) participarea lucrătorilor, calfelor, mese-riaşilor la revoluţia din 1821
- b) grevele de la manufactura Pociovalişte, din anii 1796-1799 şi 1803
- c) contribuţia proletariatului român la realizarea Unirii din 1859

3) Între 27 mai şi 5 iunie 1936 s-a judecat procesul intentat de autorităţi unui grup de utecişti şi antifascişti, conduşi de militantul comunist Nicolae Ceauşescu.

În ce oraş a avut loc procesul?

- a) Craiova
- b) Braşov
- c) Bucureşti

4) La 16 august 1903 a apărut gazeta social-democraţiei române din Transilvania.

Numele ei:

- a) Tribuna
- b) Adevărul (Glasul poporului)
- c) Munca

5) În ce termeni aprecia ziarul Dimineaţa, în 1906, amplul ciclu de conferinţe organizat de cercul socialist „România muncitoare”?

- a) Şcoală patriotică
- b) Tribună revoluţionară
- c) Universitate populară română

6) Militînd neobosit pentru realizarea unui larg front antifascist, P.C.R. chema toate forţele ţării la luptă. „Numai poporul român unit... poate să bareze drumul agenţilor Germaniei fasciste... în frunte cu Garda de fier”, se sublinia într-un document al P.C.R.

Indicaţi luna şi anul difuzării documentului respectiv:

- a) iunie 1938

b) octombrie 1939

c) februarie 1940

7) La cîteva luni după constituirea partidului politic revoluţionar al clasei muncitoare din România, o delegaţie a P.S.D.M.R. participă la o importantă reuniune internaţională.

Ştiţi care?

- a) Congresul socialist internaţional de la Londra
- b) Congresul socialist internaţional de la Bruxelles
- c) Congresul socialist internaţional de la Zürich

8) La întrunirile săptămînale organizate de Clubul muncitorilor din Bucureşti, la sfîrşitul secolului trecut, au luat cuvîntul atît muncitori şi intelectuali socialişti, cît şi personalităţi marcante ale vieţii cultural-ştiinţifice. Printre ei, şi un mare dramaturg român.

Numele său:

- a) B. Ştefănescu-Delavrancea
- b) I.L. Caragiale
- c) Al. Davila

9) Cu cîteva luni înaintea istoricului congres de făurire a Partidului Comunist Român la nivelul întregii ţări, de la 8-12 mai 1921, a avut loc în Bucureşti, în luna octombrie 1920, şedinţa consiliului comun al partidului socialist şi al sindicatelor, la care a fost dezbătută problema centralizării şi unificării mişcării muncitoreşti din România.

Cum se intitula documentul redactat şi adoptat cu acel prilej?

- a) Apelul Consiliului General al P.S.R. şi al Comisiei Generale a Sindicatelor din România
- b) Statutul general al partidului
- c) Proiect de program al P.S.R.

10) Înfăptuirea cu succes a planului cincinal de dezvoltare a ţării în perioada 1976-1980, amplu program mobilizator elaborat din iniţiativa şi sub conducerea directă a secretarului general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, a creat condiţiile ca, în cincinalul următor, România să treacă spre stadiul de ţară cu nivel de dezvoltare medie.

De cîte ori a depăşit, în 1980, producţia industrială a ţării noastre pe cea a României din 1938?

- a) de 53 ori
- b) de 50 ori
- c) de 45 ori

ISTORICUL ȘI OMUL DE CULTURĂ ANDREI RĂDULESCU

Acad. ȘTEFAN PASCU^o

„Adevăratul jurist trebuie să cunoască viața sub toate aspectele ei. Numai atunci poate avea adevărata înțelegere a normelor de drept și poate să aplice dreptul cum trebuie, spre a-l realiza scopul”. Este concepția și profesiunea de credință a unui om de vastă cultură, jurist în primul rînd, istoric, în același timp, prin domeniul predilect de cercetare, a unui om integru — a academicianului Andrei Rădulescu (1880-1959).

A fost ales membru corespondent al Academiei române în ziua de 5 iunie 1919, la secția de istorie. Un an mai târziu, în ședința din 29 mai 1920, Vasile Părvan propunea alegerea lui Andrei Rădulescu — împreună cu alte două ilustre personalități științifice, Emil Racoviță și George Vălsan — ca membru activ, în locul ocupat anterior de Mihail Kogălniceanu și apoi de A.D. Xenopol. În ședința din 2 iunie 1920, președintele Petru Poni anunța numele noilor membri activi: A. Rădulescu, E. Racoviță și G. Vălsan. În discursul său de răspuns, A. Rădulescu declara: „Mă leg pe cinste și-n cuget curat că, în măsura dragostei cu care sint primit, în aceeași măsură voi munci și voi căuta să contribuî la modestele mele mijloace la dezvoltarea culturii noastre și pentru propășirea acestui înalt institut”.

Replica la discursul de recepție al noului membru al Academiei a fost dată de către secretarul general, Iacob Negruzzi, care a menționat permanentul interes manifestat de A. Rădulescu pentru istoria dreptului în țara noastră, dovedit de „studiile ce al publicat asupra... întemeietorilor dreptului scris în Moldova și Țara Românească, în special asupra lui Andronache Donici, asupra logofătului Nestor și asupra pravilistului Flechtenmacher și Cristopol, care se consideră drept creatorii legiurilor Caragea și Callimachi”.

A slujit, de la alege și pînă la moarte, cu știință și conștiință instituția ce l-a onorat și pe care a onorat-o, fiind investit, rînd pe rînd, cu funcții de conducere: secretar și președinte al secției de istorie, vicepreședinte (ales de 10 ori, prima dată în 1926, ultima oară în 1945) și președinte al Academiei (1946-1948). Concordanța dintre vorbele și faptele sale a rămas neumbrită, deoarece de la alege și pînă în ultima zi a vieții, Andrei Rădulescu a înțeles să fie pildă prin strădanile și activitatea depusă spre „dezvoltarea culturii noastre și propășirea acestei înalte instituții, mare prin trecutul său, menită să fie și mai mare în viitor pentru binele și fala neamului românesc”.

juristului-istoric și...

Viața socială și culturală a poporului român, mentalitățile și psihologia colectivă sînt socotite de juristul și istoricul Andrei Rădulescu temeiuri ale instituțiilor juridice și ale dezvoltării societății. În întreaga sa activitate științifică, învățatul și modestul, integral și înțeleptul academician, înaltul magistrat a dovedit, așa cum afirma Barbu Ștefănescu-Delavrancea, în 1916, în raportul alcătuit în vederea decernării premiului „Adamachi” al Academiei române pentru lucrarea *Studii de drept civil*, „acel simț particular al priceperii trecutului cu luptele sociale, cu tendințele seculare, cu moravurile noastre neaoșe, cu obiceiurile pămîntului, cu sufețele curate ale maselor populare și cu străduințele celor bătrîni de a făuri legi, care să fie potrivite cu voința de omenie a poporului român”.

Caracterizarea prestigiosului dramaturg și jurist, totodată, care a fost Delavrancea, corespunde pe deplin realității. Nu numai teoretic, ci și în cercetarea concretă juridică-istorică, Andrei Rădulescu s-a străduit să descifreze și să adîncească tainele sufletului poporului român, să-i înțeleagă gîndurile și năzuințele, materializate în rînduilele de drept. Și a descifrat și a adîncit cunoașterea obiceiurilor și datinelor poporului român, confirmînd, prin studiile sale, ade-vărul mărturisit de cărturarul ardelean din sec. XVIII, Iosif Benkö, că e mai ușor să smulgi ghioaga din minile lui *Hercule* decît datinile și obiceiurile din conștiința poporului român.

Andrei Rădulescu dorea realizarea unui corpus de obiceiuri juridice, continuînd la nivel superior și realizînd, în parte, un gînd și o preocupare mai vechi a marelui Bogdan Petriceicu-Hasdeu. Întemeietor și îndrumător al școlii științifice a vechiului drept românesc, nescris și scris, Andrei Rădulescu i-a conturat

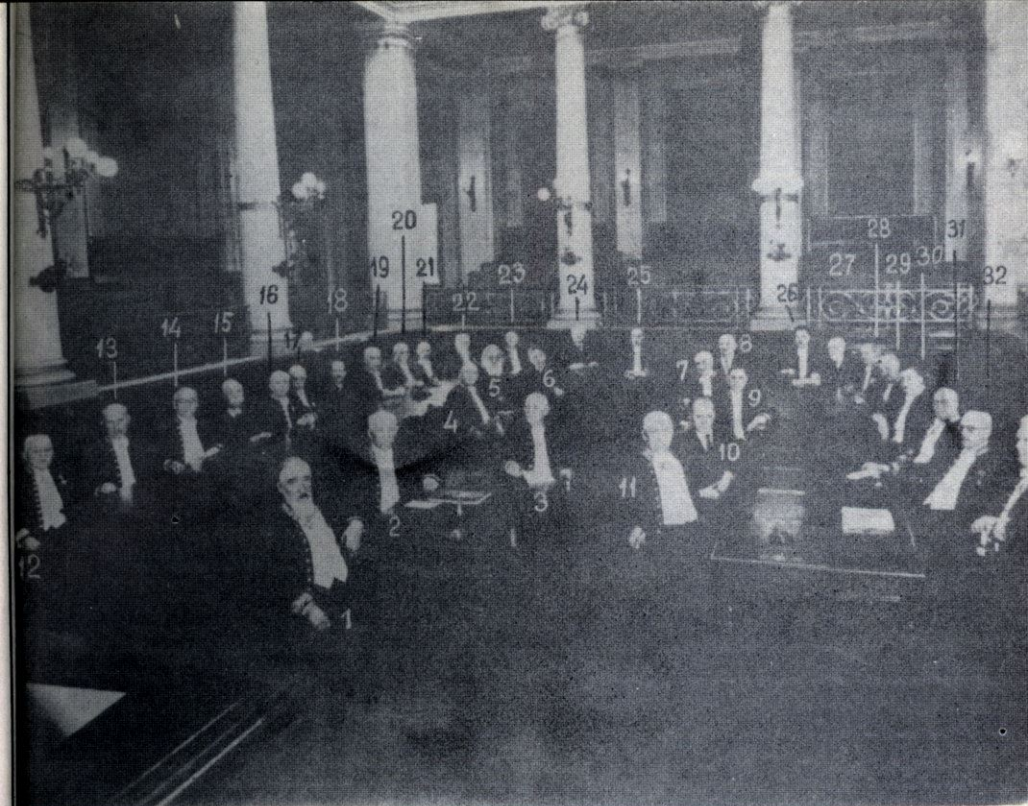
și metodele de cercetare, cu scopul de a înlătura eventuale greșeli, în scopul de a aduce cît mai multă lumină în acest domeniu și în general în trecutul poporului român. Căci în concepția juristului-istoric și a istoricului-jurist exista o legătură organică între dezvoltarea societății și instituțiile juridice, de la cele mai vechi pînă la cele moderne, într-o continuitate nefîntrepută, atît în dreptul scris, cît mai cu seamă în cel nescris, cunoscut și sub caracterizarea de *jus valachicum* sau *lex antiqua* (obiceiul pămîntului).

Urme ale instituțiilor și mai ales ale datinelor și obiceiurilor juridice geto-dace se regăsesc peste veacuri în obiceiurile și datinile poporului român. Și mai numeroase și, totodată, mai valoroase instituții juridice romane, vorbind chiar de spiritul roman al dreptului românesc. Situație ce se poate generaliza la cele mai multe popoare europene, confirmînd caracterizarea judicioasă a lui Marcel Reinhard cu privire la romani: „Mari cuceritori, mai mari organizatori decît cuceritori și mai mari legiuitori decît organizatori”. Asemenea instituții, datini și obiceiuri descoperă învățatul jurist și istoric român, Andrei Rădulescu, în organizarea cetelor de răzeși și moșneni, în satele libere ale acestora, ceea ce explică trîncia și rolul social și militar important al răzeșilor și moșnenilor, element de autohtonie și de rezistență a poporului român în fața vijeliilor și vicisitudinilor ce s-au abătut asupra sa în cursul vremurilor. Obiceiuri și datini străvechi supraviețuitoare peste secole și milenii și în organizarea familiei, mai ales a familiei mari și mijlocii, formată din mai multe generații viețuitoare în aceeași „pline”, adică gospodărie. Trîncia peste veacuri și milenii a acestor obiceiuri și datini constituie o dovadă cu privire la valoarea lor etică, morală și de echitate socială, ceea ce îl îndeamnă pe Andrei Rădulescu să se preocupe de cultivarea datinilor bune, parte integrantă a „civilizației rurale”, sau a disciplinei pe care el o numește „ruralism”.

...a istoricului-jurist

Prețuirea culturii în general și dorința de a-și forma un orizont cultural valoros cantitativ și mai cu seamă calitativ, l-a îndemnat pe tînărul Andrei Rădulescu să urmeze, paralel cu științele juridice (1901-1905), și cursurile Facultății de litere, secția de istorie, cît și filozofia, între anii 1901-1906.

Deoarece istoria dreptului era socotită parte integrantă a istoriei și a științelor sociale, se înțelege cu ușurință interesul juristului Andrei Rădulescu pentru istorie. Încă din vremea studenției, a avut șansa excepțională de a-i avea profesori pe Nicolae Iorga și pe Dimitrie Onciul. De ultimul s-a apropiat mai mult, fiind atas de metoda sa critică în studierea și interpretarea fenomenului istoric. Sub o asemenea îndrumare, studentul Andrei Rădulescu a dovedit dragoste, pasiune și talent pentru problemele istorice importante și complexe ale poporului român. Calitățile amintite explicit studiile realizate an de an, în cadrul seminarului condus de D. Onciul, fiecare dintre ele răsplătită cu premii de Universitate și de Fundația Universitară. Nu doar lucrări de debut tineresc, ci de serioasă cercetare cu caracter de premieră în problemele respective, care nu și-au pierdut valoarea nici după șapte decenii și jumătate, cu toate că altele au urmat, rod al investigației unor istorici de mare prestigiu, ca N. Iorga, I. Ursu, P. P. Panaitescu și alții. Spre exemplificare și confirmare stă mărturie lucrarea *Războaiele lui Ștefan cel Mare cu turcii*. Două lupte numai, cea de la Podul Înalt și cea de la Războieni, sînt înfățișate pe 90 pagini, pe temeiul izvoarelor primare, narrative și diplomatice românești, turcești, bizantine, polone etc. Iar încheierea este un elogiu, pe deplin îndreptățit, al eroului Ștefan cel Mare, care, „avînd ca ideal libertatea țării sale, luptase aproape o jumătate de veac contra tuturor care voiau să i-o răpească...

Sedința Academiei române din 26 mai 1943. În centru (masa prezidiului): 1) Ion Simionescu (președinte); 2) Alexandru Lapedatu (secretar general); 3) C. Rădulescu-Motru (vicepreședinte); 4) G. Murnu; 5) Pr. N.M. Popescu; 6) George Enescu; 7) Silciu Dragomir; 8) N. Bănescu; 9) Th. Capidan; 10) Lucian Blaga; 11) Liviu Rebreanu; 12) Grigore Antipa; 13) Gh. Ionescu-Sisești; 14) Tr. Săvulescu; 15) Petre Bogdan; 16) Gh. Spacu; 17) C.I. Parhon; 18) D. Voynov; 19) Gh. Macovei; 20) L. Mrazec; 21) Mihai Ciucă; 22) Emil Racoviță; 23) D. Pompeiu; 24) St. Ciobanu; 25) Ion Nistor; 26) George Brătianu; 27) Ioan Lupas; 28) Andrei Rădulescu; 29) Victor Săvescu; 30) Ion Petrovici; 31) Dimitrie Gusti; 32) general Radu R. Rosetti; 33) Mihail Sadoveanu. Fotografie aflată în fondurile Bibliotecii Academiei R. S. România.

Marele Ștefan apare într-unul din momentele cele mai critice ale vieții noastre naționale", deoarece „înaintea oștilor lui Mohamed al II-lea cădeau țări după țări și desigur că și țările noastre ar fi ținuturi turcești. În acel moment s-a ivit Ștefan..." De aceea, „oricine judecă cu nepătimire împrejurările de atunci recunoaște cât de mare a fost rolul lui Ștefan", și tot de aceea „uimi pe contemporani și ne uimește pe noi prin vitejia și prin capacitatea politică și militară, prin măreția personalității sale, în care s-a întrupat tot ce e mai glorios și mai mare pentru neamul românesc".

Dragostea și înțelegerea

superioară a cercetării istorice explică preocuparea lui Andrei Rădulescu pentru promovarea cercetării, prin instituționalizarea ei în arhivele străine ce adăpostesc o mulțime de documente de mare importanță pentru istoria poporului român. S-a născut, astfel, proiectul organizării unui Institut român pentru cercetări istorice la Viena. Motivația — susținută și de alte nume de incontestabil prestigiu în viața științifică și culturală românească: Octavian Goga, Sextil Pușcariu, Mihail Sadoveanu, Alexandru Lapedatu, Grigore Antipa — era „explorarea și exploatarea științifică a materialului istoric aflat în arhivele din Viena". Proiectul

și-a dovedit însemnătatea, ceea ce explică activitatea din zilele noastre, prin cercetarea organizată de durată, de echipe permanente de specialiști români în arhivele austriace.

Andrei Rădulescu a fost în același timp și un mare profesor. Mai întâi la Facultatea de drept a Universității din București și apoi la Academia de înalte studii comerciale și industriale din același oraș.

Opera lui Andrei Rădulescu a rămas contemporanilor și generațiilor viitoare un îndrumător pentru cercetarea — cu dragoste și pasiune — a trecutului poporului român, pentru cunoașterea și valorificarea gândirii înaintate juridice românești.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

IMPERATIVELE DEZARMĂRII

Asociația
Ștefan Gheorghiu

CURTEA DE ARGEȘ ÎN DOCUMENTE

Michel de MONTAIGNE

● **IMPERATIVELE DEZARMĂRII** (sub egida Academiei „Ștefan Gheorghiu” și a Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale; autori: Alexandru Coroianu, Ion Datcu, Ion Nicolae, Mihail Roșianu; coordonator Sergiu Verona).

Editura politică, București, 1980, 260 pp., 12 lei: sesiunea specială a Adunării Generale a O.N.U. consacrată dezarmării (23 mai-1 iulie 1978) în documente și analize.

● **Andrei Pippidi — HOMMES ET IDÉES DE SUD-EST EUROPÉEN À L'AUBE DE L'ÂGE MODERNE.**

Editura Academiei, București și Editions du C.N.R.S., Paris, 1980, 372 pp., 30 lei: oameni și idei din sud-estul european în zorii epocii moderne.

● **CĂLĂTORII STRĂINI DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE. VOL. VII** (volum îngrijit de Maria Holban — redactor responsabil, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, 624 pp., 49 lei: relatări referitoare la Moldova, Țara Românească și Transilvania între 1653 și 1689.

● **N. Jorja — CĂLĂTORII PESTE HOTARE** (ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Lucian Cursaru).

Editura Minerva, București, vol. I — 238 pp., vol. II — 290 pp., 10 lei.

● **Marin Badea — GERMANI ÎMPOTRIVA LUI HITLER.**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 264 pp., 7,50 lei; un capitol de istorie controversat și, în același timp, deosebit de complex (Magazin istoric, nr. 12/1980).

● **Constantin Șerban, Nicolae Molescu — CURTEA DE ARGEȘ ÎN DOCUMENTE.**

Editura Sport-Turism, București, 1980, 34 pp., 71 foto, 19 lei: incursiuni în istoria primei capitale a Țării Românești.

● **Eugen Popa — ANOTIMPURI CANADIENE.** Editura Sport-Turism, București, 1980, 176 pp., 32 lei.

● **Radu Rosetti — SCRIERI** (ediție îngrijită de Cătălina Poleacov; prefață și note de Mircea Angelescu).

Editura Minerva, București, 1980, 778 pp., 24 lei: vezi Magazin istoric, nr. 9-12/1980.

● **Michel de Montaigne — JURNAL DE CĂLĂTORIE** (traducere, prefață, tabel și note de Anca Christodorescu-Fuerea).

Editura Sport-Turism, București, 1980, 230 pp., 18,50 lei: însemnările de drumetie ale celebrului eseist francez din anii 1580-1581 în Elveția, Germania și Italia.

● **Colonel Gheorghe D. Stoean — DE LA GRIȚA LA VIDIN. 1877-1878.**

Editura militară, București, 1980, 228 pp., 8 lei: prezența oștirii române pe câmpurile de bătălie ale Independenței.

● **Mikes Kelemen — SCRISORI DIN TURCIA** (în românește: Gelu Păteanu; prefață: Paul Cernovodeanu; selecție, note și postfață: Veress Dániel).

Editura Kriterion, București, 1980, 302 pp., 15,50 lei: Imperiul otoman văzut de un literat secu (1680-1761), care l-a însoțit în exil pe principele Transilvaniei Francisc Rákóczi II (Magazin istoric, nr. 3/1976).

● **MEHEDINȚI — ISTORIE ȘI CULTURĂ.** Drobeta-Turnu Severin, 1980, 672 pp.: comunicările prezentate la a II-a ediție a Simpozionului de valorificare a unor documente inedite (Drobeta-Turnu Severin, 19-21 octombrie, 1979).

● **Ionel Budescu — MONOGRAFIA COMUNEI CÎRLIGELE.**

Vrancea, 1979, 320 pp.: secole de istorie ale așezării vrîncene, atestate documentar din 1520.

PLANSELE NOASTRE

① Tudor Vladimirescu, marele conducător al revoluției din 1821. Detaliu dintr-un tablou de C. Ioanid, păstrat în Muzeul Cernica (**De la Simon Bolivar la Tudor Vladimirescu**, p. 12)

② În septembrie 1380, pe câmpia Kulikovo. Reprezentare contemporană a bătăliei care a avut loc aici, executată de pictorul Mihail Avilov (**Cneazul Dmitri față în față cu Mamai**, p. 46)

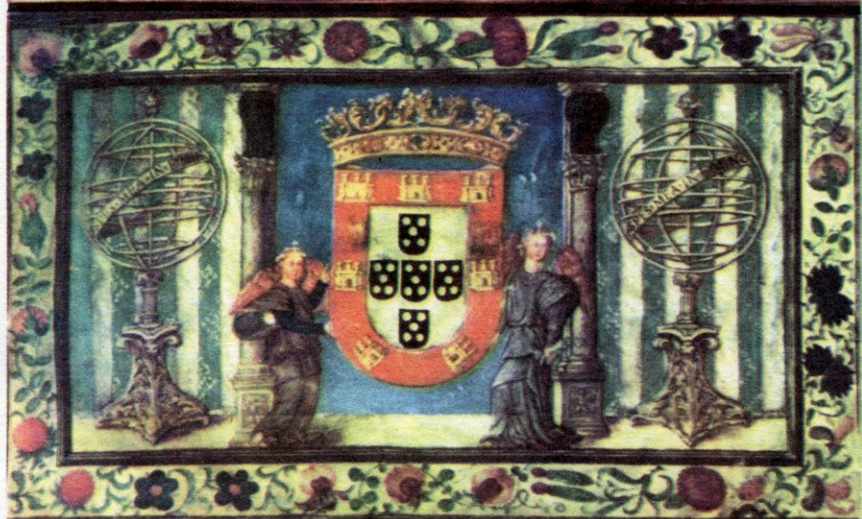
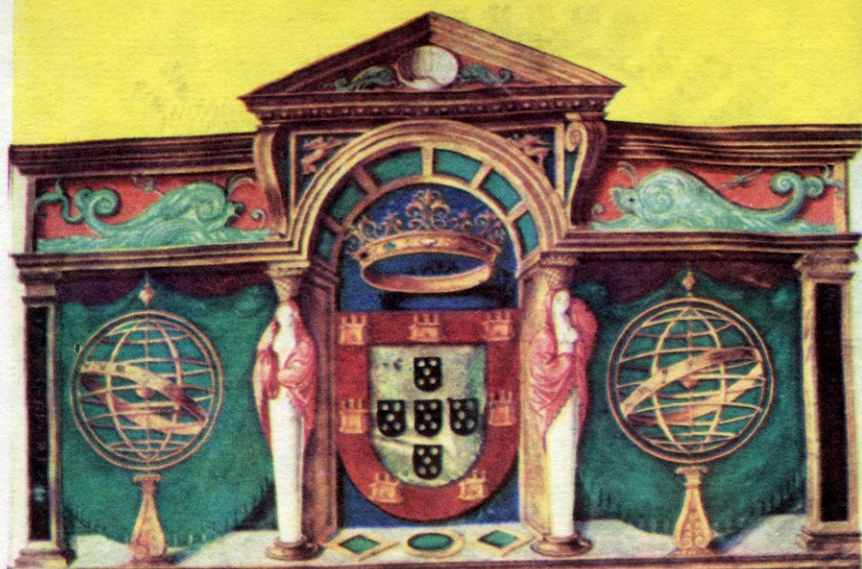
③ Intensa viață spirituală a aborigenilor australieni se reflectă și în manifestările lor artistice. În imagini: a-b) picturi pe stînci din insula Croker și Țara lui Arnhem; c) spectacol complex de muzică, dans și pantomimă (**Spre Terra Australis Incognita**, p. 55)

④ Miniaturi de excepțională valoare artistică împodobesc codexurile (culegeri de documente) aflate în Arhiva Națională de la Torre do Tombo, din Lisabona, miniaturi reproduse aici pentru prima dată policrom (**Poezie și adevăr istoric**, p. 36)

SALONIC: 31 IULIE 1938

CRISTIAN POIȘTEANU,
ION CALAFETEANU

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial a fost precedată și anunțată de o perioadă istorică deosebit de agitată, marcată de tot mai numeroase violări ale normelor de drept internațional și ale clauzelor tratatelor de pace, de extinderea îngrijorătoare a focarelor de tensiune și conflict. Ca urmare a orientării brutale, agresive, expansioniste a statelor fasciste, rînd pe rînd independența și suveranitatea multor popoare din Europa, Africa și Asia au fost călcate în picioare de forțele agresive militariste, fasciste și revanșarde, fără ca statele celelalte să dea la timp o ripostă unită agresorilor pe calea organizării unui sistem eficient de securitate colectivă și garantare a păcii.

Au existat, totuși în acei ani și momente cînd în raporturile internaționale forța și amenințarea cu forța au cedat locul dialogului și negocierilor, iar rațiunea și pacea, întotdeauna inseparabile, au prevalat în fața instinctelor agresivității și războiului. Exemple semnificative vin să ateste posibilitatea reglementării prin metode pașnice a unor probleme litigioase, chiar foarte delicate, cum erau cele privind modificarea unor prevederi ale tratatelor de pace, cu condiția ca ele să nu afecteze independența, suveranitatea și integritatea hotarelor naționale. „Ce este oare lunga istorie a reparațiilor — declara Nicolae Titulescu — dacă nu istoria unor revizurii neîntrerupte și pacifice a unui capitol din tratatele de pace? Și cît erau de preferabile aceste discuțiuni, adesea grele și totdeauna costisitoare, sistemului ce consistă în a spune nu mai aplic legea, pentru a-ți închipui în urmă că legea nu mai există“.

Conferința de la Montreux este un exemplu. Guvernul român nu numai că a acceptat cererea guvernului turc privind modificarea regimului internațional al strîmtorilor Mării Negre stabilit prin Conferința de la Lausanne, dar a și sprijinit-o. „În aceste timpuri, cînd respectul angajamentelor internaționale este un principiu cu atît mai prețios, cu cît aplicarea lui a devenit mai rară — declara Nicolae Titulescu la deschiderea lucrărilor Conferinței de la Montreux — Turcia, credincioasă legii, în loc să recurgă la repudierea unilaterală, care poate crea faptul împlinit, dar nu poate niciodată să creeze dreptul, a avut marele merit de a se feri de acest procedeu, alegînd pe acela al căii legale, care necesită consimțămîntul mutual“.

Un alt exemplu este acordul de la Salonic dintre țările Întelegerii Balcanice și Bulgaria.

De la crearea Întelegerii Balcanice, în februarie 1934, țările membre — Grecia, Iugoslavia, România și Turcia — au manifestat în mod constant dorința unei strînse colaborări cu Bulgaria, s-au pronunțat permanent în favoarea intrării ei în acest Tratat regional defensiv, de cooperare multilaterală, considerînd că interesele ce uneau toate popoarele din Balcani erau mult mai puternice, mai numeroase și mai importante decît orice neînțelegeri, indiferent de natura lor. Problema a fost reluată în discuție la sesiunea Consiliului Permanent al Antantei Balcanice de la Ankara

(25-27 februarie 1938), cînd miniștrii de externe ai celor patru țări membre au hotărît în unanimitate să încerce din nou o apropiere de Bulgaria, prin inițierea unui dialog cu guvernul de la Sofia asupra problemei privind recunoașterea dreptului Bulgariei de a avea un tratament egal, în materie de armament, cu al vecinilor săi. Această hotărîre luată în 1938 avea în vedere și recomandările Conferinței anglo-franco-italiene de la Stresa¹.

Conform celor hotărîte la Conferința de la Ankara, Tewfik Rüstü Aras, ministrul de externe al Turciei, aflat în trecere prin capitala Bulgariei, a avut, la 13 mai, o lungă întrevvedere cu regele Boris și premierul Ghiorghi Kiosseivanov. Cu acest prilej, ministrul de externe turc s-a interesat din nou „dacă guvernul bulgar ar înclina să se pună de acord cu Întelegerea Balcanică, în baza unei declarații comune făcută de guvernul bulgar și de președintele în exercițiu al zisei Întelegeri, pentru a renunța de o parte și de alta la clauzele militare dintre tratatele de pace de la

¹ Conferința de la Stresa (Italia), din aprilie 1935, a șefilor de guverne din Franța, Anglia, Italia a urmărit elaborarea unei politici comune față de Germania și a acceptat propunerea italiană privind modificarea clauzelor militare ale tratatelor de pace privind limitele de înarmare a Austriei, Ungariei, Bulgariei. Statele Micii Întelegeri și Întelegerii Balcanice (Cehoslovacia, Grecia, Iugoslavia, România, Turcia) și-au precizat punctul de vedere față de orice încercare a celor trei puteri de la Stresa de a le impune alte reglementări decît cele realizate de țările direct interesate pe calea negocierilor politice.

Neuilly¹ și Lausanne²”, respectiv „a se recunoaște starea de fapt a înarmării Bulgariei, precum și a se admite fortificarea zonelor demilitarizate în schimbul unei colaborări reale și amicale și de dispozițiuni de bună vecinătate a Bulgariei cu Înțelegerea Balcanică”. Atît regele Boris cît și primul ministru Kiosseivanov s-au arătat încințați de această propunere, exprimîndu-și credința că, în cazul realizării unei astfel de înțelegeri, „soluționarea chestiunilor în suspensie între România și Bulgaria, precum și între Grecia și Bulgaria ar fi extrem de ușurată”.

Deși guvernul român era adeptul hotărât al inițierii unor negocieri cu Bulgaria, cele avute în vedere de ministrul de externe al Turciei erau socotite la București încă nesatisfăcătoare pentru obținerea unei colaborări a Bulgariei cu Înțelegerea Balcanică, destinată creșterii încrederii și solidarității între toate statele balcanice, în scopul întăririi păcii, colaborării și securității în regiune și în Europa. Guvernul român și-a precizat oficial punctul de vedere față de conținutul discuțiilor ministrului de externe turc la Sofia atunci cînd ministrul Greciei și Turciei la București, l-au solicitat. La 28 mai 1938, ministrul de externe român, Nicolae Petrescu-Comnen, a convocat pe reprezentanții țărilor membre ale Înțelegerii Balcanice acreditați la București și le-a comunicat că guvernul român este de acord ca Ioannis Metaxas, primul-ministru și ministru de externe al Greciei, care îndeplinea funcția de președinte al Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice, să înceapă negocieri cu Bulgaria în numele acestei organizații, dar — a adăugat ministrul român — „cu condițiunea ca aceste conversații să nu se mărginească la egalitatea de drepturi militare, ci și la încheierea unui pact de neagresiune”.

O astfel de poziție constructivă dovedea o înțelegere realistă situației de către guvernul român, deoarece renunțarea la restricțiile cu caracter militar conținute în tratatele de la Neuilly și Lausanne și recunoașterea dreptului la înarmare pentru Bulgaria, fără a le completa cu obligația neagresiunii, ar fi putut duce în viitor la stări de tensiune și chiar de conflict în Balcani. Pe de altă parte, încheierea unui acord cu Bulgaria fără menționarea principiului neagresiunii nu ar fi avut avantaj în mod egal toate părțile interesate. Astfel, în vreme ce Bulgaria, Turcia și Grecia ar fi obținut dreptul să-și amenajeze din punct de vedere militar zonele de la granița comună, iar Iugoslavia avea un pact de

amiciție veșnică cu Bulgaria, (încheiat la 24 ianuarie 1937), România nu numai că nu ar fi avut nici un avantaj, dar poziția ei internațională ar fi fost chiar slăbită. Totodată este adevărat că, practic, Bulgaria se înarma deja în acea perioadă, dar guvernul român nu voia să legalizeze această încălcare a acordurilor internaționale, urmărind să obțină — corespunzător situației reale — o altă garanție care să lege țărilor de respectarea principiilor legalității internaționale.

În această direcție s-au îndreptat în zilele și săptămînile următoare eforturile constante ale diplomației românești. Pînă la urmă, ele au fost încununade de succes. În acordul încheiat la Salonic, la 31 iulie 1938, de Ioannis Metaxas, în numele tuturor statelor membre ale Antantei Balcanice, și de Ghiorgi Kiosseivanov, în numele Bulgariei, se stipula mai întîi în mod expres angajamentul celor cinci state „de a se abține în relațiile lor mutuale de la orice recurgere la forță, în conformitate cu acordurile la care fiecare dintre aceste state au subscris în privința neagresiunii” și abia după aceea se arăta hotărîrea lor de a renunța, în ceea ce le privește, „la aplicarea dispozițiilor cuprinse în partea a patra (clauze militare, navale și aeriene) din Tratatul de la Neuilly, precum și la dispozițiunile prevăzute în convenția cu privire la frontiera Traciei, semnată la Lausanne, la 24 iulie 1923”. Acordul consemna, de asemenea, atașamentul Bulgariei la „politica de întărire a păcii în Balcani”, dorința ei „de a întreține relații de bună vecinătate, încredere și colaborare cu statele balcanice”, precum și „spiritul pașnic” și „dorința de colaborare” a statelor Înțelegerii Balcanice față de Bulgaria. Totodată, la Salonic a fost publicat un comunicat în care se vorbea de „etapa istorică”, de „perioada de securitate și de înțelegere din peninsula” pe care acordul urma s-o inaugureze în raporturile dintre cele cinci state și se exprima „speranța legitimă că într-un viitor apropiat acest act s-ar putea bucura de dezvoltări salutare”.

În aceeași zi, primul ministru bulgar Ghiorgi Kiosseivanov a trimis o telegramă omologului său român, N. Petrescu-Comnen, în care declara: „Mă bucur de acest fericit eveniment care constituie o nouă dovadă a atașamentului statelor balcanice față de idealul păcii. Actul pe care l-am semnat va marca, sînt convins, începutul unei ere de concordie și de înzestrătoare colaborare între Bulgaria și statele Înțelegerii Balcanice, colaborare care va fi o încoronare a efortărilor noastre pentru prosperitatea popoarelor noastre și pentru întărirea păcii în peninsula, precum și o contribuție prețioasă la opera generală de pace”. În răspunsul său, ministrul afacerilor străine al României aprecia că „Poporul român este fericit de a da, în acest moment istoric, poporului bulgar, o dovadă strălucită de amicitie care deschide orizonturi noi pentru raporturile noastre și reia în același timp nobile și vechi tradiții”.

¹ Încheiat la 27 noiembrie 1919 între Puterile aliate și asociate și Bulgaria. Prin prevederile sale de ordin militar, tratatul interzicea Bulgariei să aibă o armată mai mare de 20 000 soldați și 13 000 oameni în forțele de poliție, stălirea restricții la anumite categorii de armament și tehnică de luptă (de exemplu, Bulgaria nu avea dreptul la aviație militară); România a semnat tratatul la 10 decembrie 1919.

² Încheiat la 24 iulie 1923 între Anglia, Franța, Italia, Japonia, Grecia, Bulgaria, România, Uniunea Sovietică, Iugoslavia și Turcia, prin care era stabilit regimul strîmtorilor Mării Negre, tratatul prevedea, printre altele, demilitarizarea unor zone vecine strîmtorilor, printre care și Turcia.

Numeroase comentarii apărute în presa română au arătat însemnătatea balcanică și europeană a acordului în împrejurările generale prin care treceau relațiile internaționale, caracterul lui constructiv pacific, au relevat sentimentele de încredere și afecțiune ale poporului român față de poporul bulgar vecin, au evidențiat perspectiva pe care acordul o deschidea dezvoltării raporturilor româno-bulgare, colaborării între toate statele din Balcani. În acest sens, într-un articol apărut în ziarul *Semnalul* acordul era apreciat ca „o garanție de pace, de securitate pentru toate statele vecine și prietene, de cît mai strînsă cooperare”, o dovadă a angajării popoarelor român și bulgar „pe un drum nou: al păcii și colaborării”. Totodată, autorul articolului evidenția semnificația acordului pentru ansamblul raporturilor interbalcanice, exprimîndu-și convingerea că acesta „este, desigur, primul pas spre intrarea și a Bulgariei în Înțelegerea Balcanică”.

La rîndul său, cotidianul *Timpul* evidenția faptul că „acordul creează climatul trebuincios unei colaborări mai strînse în viitor. Mîna întinsă de România vecinilor ei de la sud nu este un simplu gest de curtoazie. Etapa de azi va trebui să aibă urmări pe care, în interesul păcii, le dorim din tot sufletul. Iar aceste urmări sînt menite să aducă Bulgaria în Înțelegerea Balcanică, instrument care a făcut dovada strălucită a valorii sale pozitive în atîtea împrejurări dificile, cînd politica ei activă și de strînsă solidaritate s-a afirmat pilduitoare pentru alte puteri”. Dreptatea aprecia acordul cu Bulgaria ca pe „un mare succes al Înțelegerii Balcanice în momente cînd în alte regiuni ale globului popoarele se învrăbesc și seucid cu nemiluita”.

Comentarii asemănătoare, care exprimau dorința de pace a popoarelor balcanice și speranța într-o cît mai strînsă colaborare în viitor între Bulgaria și vecinii săi, au apărut în acele zile și în numeroase publicații din Iugoslavia, Grecia, Turcia, Bulgaria. Astfel, ziarul *Samoprava*, din Belgrad, considera că acordul de la Salonic „proclama politica menținerii bunelor raporturi de vecinătate, colaborarea amicală și politica de pace. În această clipă, cînd în Europa domnește o situație gravă, nu numai că statele balcanice nu aduc dezordine și tulburare în această atmosferă grea, ci, din contră, ele contribuie la pace și la ordine. Balcanii — încheia ziarul — se manifestă astăzi ca protagoniști ai unei politici internaționale constructive”. Într-un comentariu diplomatic al Agenției Telegrafice Bulgare de presă se arăta că, prin acordul de la Salonic, „Bulgaria a reglementat relațiile sale. De pe urma acestei reglementări se așteaptă într-un viitor apropiat o nouă dezvoltare a bunelor sale relații”. Totodată, în comentariu se sublinia că „guvernul bulgar a stabilit cu statele din Înțelegerea Balcanică o cooperare bazată pe buna vecinătate”.

Țările Micii Înțelegeri au salut imediat la sesiunea de la Bled din august 1938 contri-

buția pe care acordul de la Salonic o aducea la destinderea și îmbunătățirea relațiilor dintre țările balcanice, apreciindu-se „marele sprijin” pe care îl aducea „nu numai la întărirea încrederii mutuale și la stringerea colaborării dintre statele balcanice, dar și la opera comună a păcii generale”.

Marea Britanie și Franța, dar îndeosebi prima, au desfășurat o intensă activitate diplomatică în favoarea realizării acordului. Încă din faza incipientă a convorbirilor, ministrul englez în capitala Bulgariei, Rendell, a fost însărcinat să comunice lui Kiosseivanov că guvernul britanic a aflat cu plăcere de contactele Bulgariei cu Înțelegerea Balcanică și că „ar dori să vadă o înțelegere amicală stabilită între părți și aceasta cît mai curînd”.

Uniunea Sovietică s-a manifestat, de asemenea, în favoarea apropierii Bulgariei de Înțelegerea Balcanică. Din informațiile Legăției române la Moscova rezultă că ministrul Bulgariei în capitala sovietică a fost invitat la Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe, unde Maksim Litvinov i-a arătat că ar fi de dorit ca Bulgaria „în interesul păcii și al Bulgariei însăși...”, să-și netezească terenul în vederea intrării în Înțelegerea Balcanică”. Acordul de la Salonic s-a bucurat de aprecieri favorabile în presa sovietică, ele corespunzînd dorinței guvernului sovietic „de a contracara acțiunea Germaniei în Balcani”.

Puterile Axei au sesizat politica Înțelegerii Balcanice de la inițiativa apropierei de Bulgaria și s-au arătat îngrijorate, temîndu-se de o întărire a Înțelegerii Balcanice, ceea ce contravenea intereselor lor în Balcani. Ele au acționat energetic ca apropierea Bulgariei de Înțelegerea Balcanică să nu meargă dincolo de cadrul stabilit de acordul din 31 iulie 1938, de la Salonic deoarece ar fi devenit dăunătoare politicii lor în această parte a continentului.

Incheiat într-o perioadă de mari și grave frămîntări internaționale, cînd sub impulsul agresorilor hitleriști pe harta Europei se produsese deja schimbări importante, iar altele erau în pregătire, acordul de la Salonic era o probă evidentă că statele din Balcani ar fi putut să-și reglementeze între ele, în mod pașnic și fără nici un amestec din afară, probleme politice delicate, chiar dintre cele care nu o dată generaseră disensiuni serioase și stări de tensiune în regiune, pe baza respectării independenței și suveranității naționale, a egalității în drepturi și a avantajului reciproc și avîndu-se în vedere, înainte de toate, ceea ce le unea, interesele lor fundamentale comune. În perioada care a urmat, diplomația românească, plecînd de la încrederea realizată între țările balcanice în urma acordului de la Salonic, a militat pentru realizarea unei politici de rezistență a tuturor statelor din Balcani în fața primejdiei pe care o reprezenta politica expansionistă și agresivă a puterilor Axei pentru independența și suveranitatea lor, pentru însăși existența lor națională.

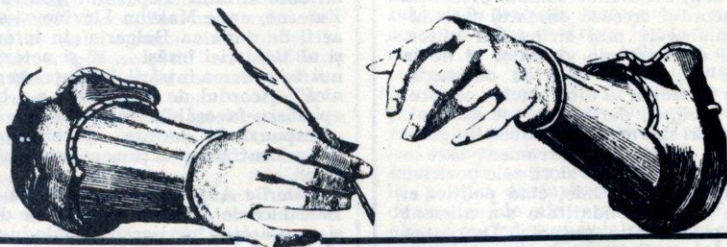
Cîteva luni în urmă, cu ocazia unei vizite în țara noastră, Maria Pereira da Costa, cercetătoare la Arhiva națională de la Torre do Tombo¹, din Lisabona, a ținut o comunicare la Universitatea din București avînd ca temă viața și opera marelui poet portughez Luis Vaz de Camões, prin pînă cărula Portugalia a contribuit la îmbogățirea tezaurului literaturii universale și în același timp, la îmbogățirea istoriei. Principala operă a lui Camões, poemul în zece cînturi *Lusiada* cuprinde cincisprezece secole de istorie.

În cei opt ani cît a mai trăit după publicarea lucrării *Os Lusíadas* (1572), Camões, a cărui viață a fost greu încercată, a avut bucuria de a-și vedea încă o dată epopeea reeditată. În 1580, anul morții poetului, armata spaniolă, condusă de ducele de Alba — guvernatorul de tristă memorie al Țărilor de Jos (1567-1573)²

— a ocupat Portugalia, Filip II al Spaniei devenind și rege al Portugaliei sub numele de Filip I (1580-1598). Timp de șase decenii cît a durat ocupația, opera lui Camões, considerată simbol al patriotismului, a văzut lumina tiparului de încă 28 ori. Apoi, numărul edițiilor a continuat să crească vertiginos, ca și faima celui pe care Lope de Vega îl numise „prinț al poezilor“, iar cititorii îl considerau drept cel mai mare poet național.

Maria Pereira da Costa, lucrînd la Arhiva națională de la Torre do Tombo, a avut posibilitatea de a studia unele documente care aduc date noi privind epoca istorică în care a trăit și creat poetul portughez. În paginile ce urmează, publicăm cîteva fragmente din comunicarea menționată. Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

A.M.Ș.

LUIS VAZ DE CAMÕES

Poezie și adevăr istoric

MARIA PEREIRA DA COSTA,

Lisabona

Secolul XVI, în care a trăit Camões, a rămas consemnat în istorie drept „secolul de aur“, secolul marilor descoperiri geografice și al titanilor Renașterii. Dar, în pofida nimbului care îl înconjură, acest răstimp a fost marcat, în Peninsula Iberică, nu numai de o mare vitalitate și de un deosebit dinamism, ci și de profunde tensiuni politice interne și externe. Pentru a schița, în linii generale, cadrul istoric în care a fost concepută epopeea *Os Lusíadas*, trebuie să

¹⁻² Magazin istoric, nr. 2/1980; 4/1978.

ne reîntorcem în timp pînă la domnia regelui Portugaliei Manuel I (1495-1521), supranumit „cel Norocos“ și care se autointitula „Stăpînitor al cuceririlor, navigației și comerțului cu India, Etiopia, Arabia și Persia“. Perioada în care a domnit el și urmașii săi a reprezentat apogeul puterii portughezilor atît în țara lor, consolidată după sfîrșitul Reconquistei (1492), cît și în coloniile întemeiate în Lumea Nouă, consecință a marilor descoperiri geografice (călătoria lui Vasco da Gama în India, 1497-1498; descoperirea Bra-

zilei de către Pedro Alvarez Cabral, 1500; înconjurul lumii făcut de Magellan, 1519-1522).

„Bătălia celor trei regi“

Legat de Spania prin interesele comune de apărare a teritoriilor de peste mări, așa cum fuseseră stabilite prin Tratatul de la Tordesillas (1494), Manuel trăgea nădejdea de a pune întreaga peninsulă sub stăpînire Casei de Aviz (1383-1580), al cărei reprezentant era. În această idee, el a

luat-o de soție pe Isabela, fiica cea mai mare a regelui și reginei Spaniei, Ferdinand și Isabela. În 1498, regina Portugaliei a murit din naștere unui fiu, Miguel da Paz, proclamat moștenitor al tronului Portugaliei, Castiliei și Aragonului. Moartea timpurie a infantului l-a determinat pe Manuel s-o ia în căsătorie pe Maria, sora fostei sale neveste. Dar, în 1517, regele a rămas din nou văduv. Urmărindu-și cu tenacitate politica de alianțe matrimoniale, pentru a asigura descendenților săi și coroana Spaniei, el s-a recăsătorit, pentru a treia oară, cu Eleanor, sora lui Carol Quintul, devenit rege al Spaniei sub numele de Carol I (1516-1556).

În pofida eforturilor și... a poreclei sale, Manuel cel Norocos nu a apucat să-și realizeze țelurile. Au continuat însă căsătoriile dictate de interese politice. Succesorul său, João III (1521-1557) — în timpul domniei căruia s-a născut Camões, în anul 1524 sau 1525, nu se știe precis — timid și bisericos din fire, s-a lăsat dominat întru totul de soția lui, Caterina, de asemenea soră a lui Carol Quintul. Bigotă, Caterina l-a influențat să sprijine introducerea Inchiziției în Portugalia (1536), primul autodafe având loc în 1540.

Cel mai mare dintre fiii lui João, Sebastian, nu avea decât trei ani când s-a urcat pe tron. Încă din tinerețe, el a început să fie obsedat, din cauza fanatismului lui religios cultivat cu asiduitate de mama sa Caterina, de ideea unei cruciade împotriva musulmanilor din Maroc. Plecându-și urechea la toate lingușirile, Sebastian ajunsese să nu mai aibă nici o îndoială în privința puterii sale. Pregătirile expediției au durat doi ani. În iunie 1578, armata portugheză, cu regele în frunte, a pornit spre Larache, port pe coasta marocană; la 4 august 1578, în „bătălia

celor trei regi”, de la al-Kasr al-Kabir — localitate situată la 25 km est de orașul Fès — armata portugheză a suferit o înfrângere zdrobitoare. Se spune că în afară de rege, 8 000 oșteni au murit pe câmpul de luptă, 15 000 au fost luați prizonieri, numai o mână de oameni reușind să scape.

Poziția Portugaliei devenise subredă și defensivă. În 31 ianuarie 1580, când unchiul și succesorul lui Sebastian, regele, cardinalul și marele inchiizitor Henriques a murit, Filip II al Spaniei a somat autoritățile din Portugalia să i se supună. Era anul morții poetului; o metaforă la scara istoriei. Anul întreruperii

unei vieți coincidea cu întreruperea, pentru șase decenii, a independenței unui popor.

Lusiada...

Luis Vaz de Camões a cunoscut, din proprie experiență unele evenimente. Altele i-au fost relatate, deoarece călătoriile îndelungate, îndatoririle de militar sau funcționar în coloniile Portugaliei l-au ținut timp de 17 ani departe de țară. Epopeea scrisă de el, apreciată drept un izvor prețios pentru cunoașterea vieții poporului portughez și a

întemeierii imperiului colonial, nu se mărginește însă la epoca contemporană lui. *Os Lusíadas*, axată pe firul epic al călătoriei plină de peripeții întreprinsă de Vasco da Gama² (cu care Camões se înrudea în linie maternă), evocă întreaga istorie a patriei, de la întemeierea ei legendară de către Lusus, fiul lui Bacchus, considerat strămoșul mitic al lusitanilor, până la oamenii și faptele trăite de autor. Posesor al unei vaste culturi — însușită, în parte, după cum spune o tradiție încă neconfirmată de documente, la Universitatea din Coimbra — ce se oglindește în întreaga sa operă, Camões a folosit ca principal izvor istoric *Cronica* lui Juan de Barros, scrisă în timpul domniei lui João III și intitulată *Istoria cuceirilor portugheze dincolo de mări*.

În cele zece cînturi ale *Lusiadei*, mitologia, geografia și istoria se întrepătrund din naștere unui poem unic în felul său. Printre faptele evocate se găsește și povestea lui Inês de Castro, considerată, ca și Didona lui Vergiliu sau Julieta lui Shakespeare, simbolul iubirii tragice. Într-o vreme când sentimentele erau total ignorate în încheierea unei căsătorii, dragostea adevărată dintre Inês și Pedro, care au încercat — zadarnic — să înfrângă toate piedicile, a devenit și mai impresionantă prin omenescul ei. Și, firesc, Camões nu a trecut nepăsător pe lângă acest izvor atât de bogat în poezie ca și în istorie. Despre eroina poetului documentele spun următoarele: de origine spaniolă, Inês a însoțit-o în Portugalia pe prințesa Constanța de Castilia, venită, în 1336, să se mărite cu viitorul moștenitor al Coroanei portugheze, Pedro, fiul lui Afonso IV (1325-1357). Dar, curînd după nuntă, Pedro s-a îndrăgostit nebunește de Inês. În 1345, Constanța

a murit, iar Pedro, credincios simțămintelor sale, mai puternice decât interesele politice, s-a căsătorit în taină cu fosta doamnă de onoare a răposatei. Când regele Afonso IV a aflat despre cele intime, nutriend alte planuri matrimoniale pentru fiul său, a decis să pună capăt acestei legături. El a tocmnit trei oameni de încredere s-o ucidă pe Inês. Era în anul 1355. În 1357, Pedro s-a urcat pe tronul Portugaliei, ca Pedro I (istoriografia îl menționează ca Pedro cel Crud) iar prima lui grijă a fost să se răzbune pe ucigași. Doi dintre ei au fost prinși și omorâți în torturi îngrozitoare. În continuare, Camões, preludind o serie de tradiții, care circulau în legătură cu evenimentele petrecute în urmă cu mai mult de două veacuri, povestește că Pedro a dezgropat-o pe înbिता lui (adevăr sau ficțiune?) și, îmbrăcînd-o în veșminte regale, a așezat-o pe tron obligînd întreaga curte să-i presteze omagii ca unei suverane.

...și autorul ei

Singura descriere, mai mult sau mai puțin autentică, despre autorul acestui poem, care există, ne-a fost lăsată de unul dintre primii săi biografi, portughezul Manuel Severim de Faria: „nu prea înalt de statură, cu o constituție robustă, o față aspră cu căutătură încruntată, nasul lung și coroiat, un ochi pierdut, în tinerețe, pe cîmpul de luptă, părul blond-roșcat; maniere nu tocmai elegante, dar capabil să întrețină o conversație aleasă și spirituală”. Conform aluziilor la propria sa viață strecurate printre versurile *Lusiadei*, se presupune că și-a petrecut cîțiva ani în posesiunile portugheze din Maroc. Dar nu este sigur dacă a fost trimis acolo în exil, pentru ca o doamnă din înalta societate să fie salvată

de asiduitățile lui, sau, de bunăvoie, a urmat calea aleasă de mulți tineri din aristocrație care, prin curajoase fapte de arme împotriva maurilor, ajungeau să dobîndească protecția regelui. Perioada aventuroasă petrecută după ce s-a reîntors la Lisabona s-a sfîrșit cu aruncarea lui în temniță din cauza unei încăierări în cursul căreia unul din oamenii regelui a fost ucis. Grațierea acordată de João III, în 1553, lasă să se înțeleagă că poetul a plecat în India ca trimis al său și nu ca să ispășească vreo pedeapsă, deși nu există nici un act care să ateste acest lucru.

Ajuns la Goa, pe coasta sud-vestică a Indiei, reședința viceregilor Indiilor Portugheze poetul este izbit de marea corupție a moravurilor din bogata și strălucita cetate, de sălbatica exploatare a țării. Francesco Baretto, viceregele portughez, se simte vizat de satira în care Camões își exprima simțămintele, intitulată *Disparatas da Índia*, și ordonă încarcerarea și apoi surghiunirea lui în îndepărtatele insule Moluce. Succesorul lui Baretto, Constantino de Bragança, a încercat să repare întru-cîtva nedreptatea făcută lui Camões, numindu-l într-un post la Macao (Aomen), vestitul oraș de pe țărmul de sud al Chinei, unde portughezii construiseră antrepozite uriase. Amintirea lui Camões a fost păstrată vie pînă în zilele noastre la Macao, localității arătînd cu mîndrie vizitatorilor grota, din apropierea oceanului, unde poetul se retrăgea pentru a lucra la capodopera sa, sau pentru a compune poezii.

După numeroase peripeții, la sfîrșitul anului 1569, Camões pune din nou piciorul pe pămîntul Portugaliei, tot atît de sărac precum plecase, deoarece în versurile sale revin adesea lamentații în privința nenorocului și persecuțiilor pe care le-a avut de îndurat. Pe tronul țării domnea Sebastian,

ieșit de curînd de sub regenta mamei sale Caterina, ferventă susținătoare a Inchiziției. Camões dă glas sentimentelor întregului popor cerînd regelui, în epilogul cîntului X, să curme teroarea instituită de puterica și cruda instituție.

În 1572, poetul reușește să obțină o pensie din partea Casei Regale pentru serviciile aduse în India și nu datorită publicării *Lusiadei* (dedicată, dealtfel, regelui Sebastian) cum afirmă unele lucrări.

Unii comentatori au relevat faptul că, în 1578, Camões nu s-a aflat printre poeții aleși să-l însoțească pe regele Sebastian în nordul Africii, pentru a elogia în versuri campania condusă de el, deși, în ultima strofă a *Lusiadei*, autorul se oferă să-și instruzioneze încă o dată lira pentru a-i proslăvi isprăvile. Ei consideră că Luis Vaz de Camões a fost nedreptățit; dar, poate, el era prea bolnav ca să poată pleca în călătorie și astfel a fost cruțat de sfîrșitul îngrozitor al tuturor celorlalți, care, au pierit în bătălia dezastruoasă de la al-Kasr al-Kabir alături de nobilime și de regele însuși.

A murit însă doi ani mai tîrziu. Mormîntul său din biserică „Sf. Ana”, din Lisabona, a dispărut sub dărîmături în urma marelui cutremur de pămînt din 1755¹. Cu ocazia celui de-al treilea centenar al morții lui Camões, în 1880, osemintele i-au fost strămutate, în cadrul unei mărețe ceremonii la care au participat personalități de vază din Portugalia și din alte țări, într-un impresionant cavou în stil gotic.

Astăzi, sarcofagul cu statuia culcată a poetului poate fi văzut alături de acela al lui Vasco, eroul lui, în mănăstirea Ieronimilor, înălțată de regele Manuel cel Norocos pe locul din care, în 1497, Vasco da Gama plecase spre India.

În românește de
Ana VĂDEANU

¹ Magazin istoric, nr. 7/1977.

Dave și stăpînii lor

RADOVANU

DONE ȘERBĂNESCU,
Muzeul de arheologie, Oltenia

Una din puternicele cetăți geto-dacice din zona Cîmpiei Munteniei este dăva de la Radovanu, județul Călărași.

Locul pe care s-a aflat această cetate, un promontoriu de formă triunghiulară — care se vede astăzi în partea de sud-est a comunei — creat prin eroziune din terasa înaltă a râului Argeș, este cunoscut de localnici sub numele de „Gorgana a doua”. Inițial, cetatea a fost separată de restul terasei printr-un șanț de apărare, adîncit apoi de apele căzute din precipitații. Pantele abrupte, greu accesibile au oferit acestei dăve o excelentă apărare naturală, căreia oamenii i-au adăugat o palisadă și un șanț cu o adîncime ce ajungea pînă la patru metri. Cu timpul, așa cum s-a constatat în timpul săpăturilor arheologice, s-a renunțat la sistemul suplimentar de apărare. În jurul reședinței căpeteniei — acropola — pe o suprafață de cîteva hectare se întindea așezarea civilă.

In locuințe s-au descoperit vetre de formă rotundă sau ovală, iar în două dintre ele, de dimensiuni mai mari, vetre ornamentate. Deoarece în inventarul acestor două locuințe s-au găsit vase de o formă deosebită, care, după părerea unor cercetători, erau vase de cult, iar în preajma lor s-au identificat gropi cu depuneri rituale, considerăm că ne aflăm în fața unor sanctuare și că dăva de la Radovanu a fost un important centru religios al lumii geto-dacice de pe cursul inferior al râului Argeș.

Într-o altă locuință au fost scoase la iveală cruzete, tipare, dormuri, dălți de dimensiuni mici cu gura curbată, resturi de metal și zgură, materiale ce dovedesc că locuința a aparținut unui bijutier ce-și ornamenta obiectele

de podoabă sau vasele de metal pe care le făurea. Operația era făcută cu ajutorul unei ștanțe din bronz ce avea reprezentat în relief chipul zeiței Atena Partenos. Descoperirea acestui atelier ridică firească întrebare dacă nu cumva, la Radovanu, s-au bătut monede, așa cum s-a constatat în unele dăve în care s-au găsit asemenea unelte.

Inventarul locuințelor, foarte bogat și variat, cuprindea obiecte și unelte din fier (seceri, cosoare, cuțite, dălți de timplărie, pînteni, pumnale, virfuri și călcie de lănci, virfuri de săgeți etc.). Nu lipsesc nici uneltele din bronz sau din piatră (rîșnețe de formă conică, zdrobitoare) și nici cele din os (mînere de cuțite și pumnale, împungătoare, ace ș.a.m.d.). Se vîd de asemenea, greutatea pentru fus, greutatea

În incinta întărită, s-a cercetat aproximativ o treime din suprafață, constatîndu-se existența a două straturi de cultură, primul datînd din perioada de sfîrșit a epocii bronzului (sec. XV-XII î.e.n.), iar cel de-al doilea din perioada geto-dacică. Începuturile așezării geto-dacice datează din sec. III î.e.n., dar promontoriul începe să fie intens locuit și fortificat din primele decenii ale sec. II î.e.n.

Locuințele de formă rectangulară au fost construite — conform tradiției păstrate din epoca neolitică — din pari groși bătuți în pămînt, împlețiți cu nulele și lipiți cu lut, care avea în compoziție paie și pleavă. Pereții caselor, bine neteziți, erau spoși. Acoperișurile, în două ape, erau din stuf sau paie. În stratul de cultură a fost descoperită o cantitate apreciabilă de țigle și olane, ceea ce atestă că una din locuințe, care reprezenta o importanță deosebită — probabil locuința căpeteniei sau un locaș de cult — a fost acoperită cu astfel de materiale de construcție.

pentru războaiele de țesut sau plasele de pescuit, lustruitoarele sau modelatoarele de vase.

Se cuvin menționate și unele cioburi rotunjite, așa-numitele *ostrakoane*, care serveau fie ca fișe de vot, fie ca jetoane pentru unele jocuri de societate — constituind așa-dar mărturii prețioase privind unele aspecte ale vieții strămoșilor noștri.

Între obiectele descoperite, majoritatea o constituie vasele din lut de diferite forme și mărimi, lucrate cu mîna sau la roata olarului, lustruite sau nu, deseori decorate cu mult gust, arse la roșu sau la cenușiu. Ceramica, în cea mai mare parte asemănătoare cu aceea descoperită în alte așezări și cetăți contemporane dovedește încă o dată unitatea culturii materiale ge-

to-dacice. Dintre piesele cele mai răspindite menționăm numeroase fragmente de cupe geto-dacice cu decor în relief, precum și tipare pentru făurirea acestora, descoperiri care dovedesc că și dăva de la Radovanu a fost un important centru meșteșugăresc unde se produceau asemenea vase apreciate și căutate în întreaga lume geto-dacăică.

Devenind viticultori, geto-dacii de la Radovanu își păstrau și își vindeau produsele viticole în amfore arse la roșu, care imitau amforele din insulele grecești Cos sau Rhodos. Ca „marcă a fabricii” aceste amfore purtau ștampile care, în loc de scriere, aveau motive decorative, de aceea sînt cunoscute sub numele de „ștampile anepigrafice”.

O atenție deosebită merită descoperirea unui obiect metalic, asemănător unei eprubete, în care se afla o linguriță cu coadă lungă; se pare că eprubeta servea la păstrarea și administrarea unei licori sau pomezi tămăduitoare. Un alt obiect, din bronz de formă cilindrică, cu un capăt lătit în formă triunghiulară, cu tăis asemănător unui bisturiu, și cu celălalt capăt îngroșat, de formă conică și ascuțit, putea servi la intervenții chirurgicale, ca incizii, drenări și cauterizări. Aceste piese reprezintă mărturii prețioase privind delectnicirile mai rar evidențiate de descoperirile arheologice. Intensitatea comerțului practicat de locuitorii acestei așezări este ilustrată de numeroase vase și obiecte de podoba de import, de monedele grecești și romane, dar și de monedele geto-dacice. S-au găsit monede de bronz emise de cetatea Callatis, tetradrahme de argint din insula Thasos, denarii romani republicani, drahme de argint, didrahme dacice de tip Virteju-București și Inotești-Răcoasa.

Importantele descoperiri arheologice de la Radovanu relevă că aici s-a aflat centrul economic, politic, comercial și cultural al unui trib sau uniunii de triburi de pe cursul inferior al râului Argeș în sec. II-I î.e.n.

Al IX-lea Congres internațional al arhivelor

Dezvoltarea pe care a luat-o arhivistica, mai ales în ultimele decenii, locul pe care această știință auxiliară a istoriei îl ocupă în contextul culturii contemporane constituie dovezi incontestabile ale importanței deosebite pe care o au arhivele pentru istoria fiecărui popor, rolul pe care îl joacă în viața națiunilor.

Un moment important în activitatea arhivistică l-a constituit cel de-al IX-lea Congres internațional al arhivelor, organizat la Londra între 15-19 septembrie 1980 de către Consiliul internațional al arhivelor, sub egida U.N.E.S.C.O. Congresul a reunit 900 reprezentanți ai arhivelor din 80 țări, precum și reprezentanți ai mai multor organisme profesionale pe profile similare.

Această manifestare, care a marcat și împlinirea a 30 ani de la congresul inaugural, ținut la Paris în 1950, a dezbătut două teme generale: „Folosirea științifică a arhivelor” și „Consiliul internațional al arhivelor — realizări și perspective”. Schimbul de opinii în problema utilizării arhivelor a dus la concluzia că se impune o mai intensă punere în valoare a documentelor în domeniul tehnico-economic în vederea descoperirii de noi surse de materii prime și energie, în reconstrucția și dezvoltarea orașelor, în restaurarea monumentelor de artă, precum și în elaborarea unor studii cu privire la inundații și cutremure, în scopul prevenirii acestor calamități sau a atenuării efectelor lor distrugătoare.

În intervenția sa, delegația română a subliniat marile progrese înregistrate în țara noastră, îndeosebi în ultimii 15 ani, în domeniul științelor sociale, ca și în activitatea arhivistică. În această perioadă, un număr sporit de cercetători români și de peste hotare au putut utiliza din plin bogatul tezaur documentar al fondului arhivistic din țara noastră.

În cadrul celei de-a doua teme generale, Congresul a dezbătut activitatea Consiliului internațional al arhivelor în cei 30 ani de existență și perspectivele sale de dezvoltare. În acest sens, participanții au dezbătut progresele obținute pe plan mondial și au analizat prioritățile pe care forumul internațional al arhivelor trebuie să le aibă în vedere în următorii ani. S-a relevat faptul că, sprijinit de U.N.E.S.C.O. și în cooperare cu alte organizații internaționale, Consiliul internațional al arhivelor a inițiat o serie de proiecte de sprijinire a arhivelor din țările în curs de dezvoltare, precum și pentru elaborarea unor lucrări importante în cunoașterea istoriei civilizației universale ca, de exemplu: Ghidul izvoarelor civilizației Africii, Asiei și Oceaniei, Ghidul surselor referitoare la Balcani, ca și a unor publicații de specialitate, manuale, dicționare și tratate de arhivistică.

În intervenția prezentată, delegația română a subliniat necesitatea ca, în viitor, Consiliul internațional al arhivelor să-și lărgască colaborarea cu Comitetul internațional de științe istorice și să militeze și mai activ pentru facilitarea accesului la documentele care servesc națiunilor pentru apărarea independenței și suveranității lor, pentru propășirea tuturor statelor lumii.

În încheierea lucrărilor, congresul a făcut mai multe recomandări referitoare la perfecționarea și specializarea profesională, păstrarea și conservarea documentelor, lărgirea accesului în arhive, microfilmarea pentru fondul de asigurare a documentelor de valoare etc.

Ionel GAL,
directorul general al Arhivelor Statului

Interferențe între

civilizațiile geto-dacă și greacă

în Dobrogea

„ORAȘUL” DIN TERITORIUL RURAL AL CALLATISULUI

Dr. ADRIAN RĂDULESCU, MARIA BĂRBULESCU, VALERIU GEORGESCU,

Muzeul național de istorie și arheologie, Constanța

La 2 km distanță de actualul centru civic al comunei Albești, localitate situată în partea meridională a Dobrogei, la 15 km vest de orașul Mangalia — vechea cetate clasică a Callatisului, — au fost descoperite, prin cercetările arheologice începute în anul 1971, vestigiile uneia dintre cele mai interesante așezări ale Dobrogei antice. Este vorba despre o cetate ce se întinde pe o suprafață de zece hectare, pe înălțimea unei coline apărută la nord-vest de ripe naturale, adânci — în realitate fâgașurile unor riuri azi dispărute, dar care, în antichitatea îndepărtată, au înlesnit fundarea așezării și viețuirea oamenilor.

Deși cercetările sînt departe de a fi încheiate, investigațiile făcute pînă acum permit formularea unor ipoteze de certă valoare istorică. Mai întîi trebuie precizat că la Albești au existat două incinte, una datînd din sec. IV. î.e.n., cealaltă, mult mai bine păstrată, de la mijlocul sec. IV î.e.n. În ambele situații, pentru înălțarea zidurilor a fost necesară mai întîi nivelarea stîncii de pe platou. Operația s-a realizat după procedeele tehnice specifice vremii: într-o rigolă adîncă de 0,30 m și largă de circa 2 m a fost așezat soclul egalizator, format

din blocuri mari de piatră, sémifățuite. Peste acesta a fost ridicată temelia propriu-zisă și zidul — construite după sistemul arhitectonic grecesc, așa cum îl descrie celebrul arhitect al antichității Vitruvius: între parament exterior și cel interior, ambele realizate din aceleași categorii de pietre, se așeza emplectonul (materialul de umplutură), — o masă de pietre de diferite forme legate cu pămînt.

Cea de-a doua incintă, de formă aproximativ pătrată are, în colțul de sud-vest un turn de apărare. În interiorul fortificației și pe lîngă ea sînt numeroase alte construcții: una de interes public, cu ziduri masive; cea de-a doua

În imagini: statueta descoperită la Albești și efigie de pe o monedă callatiană

categorie de construcții cuprinde numeroase locuințe, cele mai multe dintre ele oferindu-ne un inestimabil inventar arheologic. Până acum au fost scoase la lumină vase ceramice de uz comun, fie autohtone, fie grecești: cătui, opaite, amfore de proveniență grecească importate, greutatea de pământ ars pentru războiul de țesut — în forma unor trunchiuri de piramidă —, unelte de metal și os etc. Între obiectele de ceramică grecești distingem numeroase farfurii, vase cu două toarte (kant-haroi) și lekitoi cu lac negru (firnis). A mai fost descoperită și o splendidă statueta de *terracola*, executată cu multă grijă; reprezintă o femeie cu bustul gol, stînd maiestuosă pe un fotoliu; îmbrăcămintea drapată, formînd pliuri, acoperă numai picioarele pînă la glezne.

Cele două monede, una de bronz, emisă la Callatis în anul 250 î.e.n. și o alta din argint, tot callatiană, dar din sec. IV. î.e.n. au o importanță deosebită pentru datarea așezării.

Fixarea limitelor cronologice de existență istorică a așezării de la Albești se poate stabili și cu ajutorul ștampilelor de pe amfore. Cele 110 exemplare cunoscute pînă acum provin din centre de producție bine determinate de cercetători: 45 amfore din Sinope, 19 din Rhodos, 7 din Thasos, 17 din Heraclea Pontică, 6 din Cnidos, 5 din Cos, 1 din Paros etc. Toate se încadrează cronologic în sec. IV-I î.e.n. Raportul numeric semnalat este asemănător cu cel din Callatis — cetatea în al cărui teritoriu rural se circumscria și așezarea de la Albești.

Bogăția materialului ceramic autohton și grecesc, datat între limitele mijlociului sec. III î.e.n. și prima jumătate a sec. I î.e.n. ne demonstrează că, în acest interval, așezarea a cunoscut maxima sa dezvoltare. Aceasta ne arată că în ciuda războiului din anul 260 î.e.n. între coaliția histro-callatiană și Bysanțion, avînd drept scop controlul asupra emporiului (așezării negustorești) de la Tomis, așezările de pe malul stîng al Pontului Euxin au cunoscut de-a lungul epocii elenistice un progres neconținut. Descoperirile arheologice, făcute nu numai în colonii, ci și în așezările rurale, ale căror necropole ne sînt mai bine cunoscute, dovedesc acest avînt general, reflectat într-o strînsă colaborare de ordin economic și în întrepătrunderi spirituale autohtone și grecești.

Locuințele cu amenajări interioare distincte, descoperite la Albești, identificarea unei străzi prevăzută cu canalizare, clădirile mari și mici dispuse în „țesut ordonat”, adică într-o rețea stradală, ne determină să considerăm că avem de-a face, la Albești, cu o așezare cvasiurbană.

O situație analoagă s-a înregistrat în teritoriul rural histrian, unde, între anii 1951-1958, s-a prospectat importantul centru comercial-avanpost de la Tariverde, puternică așezare, înființată de grecii din cetatea de pe malul lacului Sinoe. Factoria de la Tariverde, un adevărat „țirg” în care își desfășurau activitatea neguțătorii greci de la Histria în mij-

locul masei de geto-daci, a fost fondată încă din epoca arhaică a colonizării grecești (sec. VI-V î.e.n.), pentru a-și continua existența pînă tîrziu în epoca romană.

Spre deosebire de Tariverde, așezarea de la Albești poartă amprenta unei adevărate „cetăți”. Fortul constituie, indiscutabil, faza de început a existenței acestei așezări, de felul celor ce se întîlnesc în numeroase puncte ale lumii elenistice din jurul Mării Negre sau al Mării Egee. Ulterior, acest centru s-a dezvoltat pînă la proporțiile unui adevărat „oraș”, constituindu-se într-un mare avanpost helenic în teritoriul rural atît de întins, locuit de băștinași al căror rol era legat, în primul rînd, de practiciile agrare ale vremii. Din această imensă suprafață cultivabilă își asigurau grecii din Callatis atît hrana necesară orașului, cît, mai ales, cerealele destinate comerțului cu alte centre grecești.

Cetatea de la Albești a parcurs — ca și alte așezări dobrogene — toate marile evenimente din perioada inaugurată aici de cucerirea lui Filip II (359-336 î.e.n.) și Alexandru cel Mare (336-323 î.e.n.) pînă în sec. I î.e.n., odată cu tentativele autorităților romane dintre anii 72 și 28 î.e.n. de a institui dominația lor asupra litoralului vest-pontic. Frecvența amforelor sinopeene, la fel ca și ceramica de factură locală specifică și în sec. I î.e.n., pe care o întîlnim frecvent la Histria, Nuntași, Jurilovca, Mangalia etc., vine să confirme ipoteza potrivit căreia abandonarea bruscă a așezării s-a petrecut la mijlocul sec. I î.e.n., poate ca urmare a campaniilor vest-pontice întreprinse de marele rege Burebista, între anii 55-48 î.e.n., cînd a adus sub ascultare sa întregul litoral vest-pontic, de la Olbia în nord, pînă la Apollonia în sud.

Acestor aspecte istorice li se adaugă o întrebare esențială: cine au fost locuitorii zonei aferente Callatisului, între sec. IV-I î.e.n., care au format acea comunitate de *mixellenes* — băștinași viețuind laolaltă cu grecii (elenii)? Este prematur să răspundem cu temeiuri sigure, dar nu lipsesc premisele unor ipoteze plauzibile: întreaga zonă din stînga și din dreapta Dunării Inferioare, pînă la țărmurile Pontului Euxin, a fost din totdeauna locuită de către triburile getice; nu excludem însă nici pătrunderea unor enclave scitice, către sfîrșitul sec. IV î.e.n. și începutul celui următor, care au dus la constituirea unor așezări stabile, conduse de acei „basilei”, de pe urma cărora ne-au rămas mostre ale unor emisiuni monetare foarte importante. Plinius cel Bătrîn, îi numea *scitae arotres*, adică „agricultori”. Localizați între Callatis-Mangalia și Odessos-Varna (R.P. Bulgaria) ei s-au amestecat cu băștinașii dintotdeauna ai acestor locuri, sfîrșind prin a fi asimilați de elementul majoritar getic, servind între sec. III-I î.e.n. interesele economice ale cetății doriene, ca vecini, dacă nu chiar locuitori direcți, ai centrului de la Albești.

CITITORII SCRIBU ISTORIE

Monedele geto-dacice reprezintă cele mai autentice monumente de artă dacică

CONST. MOISIL

ZEII DACILOR PE EFIGII MONETARE

Dr. GABRIEL ILIESCU

Aparute în jurul anilor 300 î.e.n., monedele geto-dacice încetează curind a mai fi simple imitații după monedele greco-macedonene. Se poate urmări, treptat, dispariția simbolului lingvistic, precum și a simbolurilor secundare grecești și înlocuirea lor cu simboluri locale originale, care exprimă mai adecvat spiritualitatea geto-dacică.

Chiar de la introducerea imitațiilor după monedele de tip Filip II, geto-dacii au vrut să redea pe avers imaginea conducătorului rege-zei, iar pe revers, cuplul po-fantizat-erotic, cal și călăreț. Dacă părăsim domeniul restrâns al numismaticei descriptive și facem apel la alte științe, la mărturiile istorice antice, la arheologie și, înedios, la hermeneutică (știința interpretării simbolurilor vechilor imagini), moneda dacică apare într-o lumină nouă și complexă.

Astfel, după părerea mea, geto-dacii au adaptat și cultivat, pe moneda proprie, imaginea zeilor tradiționali, de origine tracică îndepărtată, de care vorhește Herodot și alții: cuplul divin al celor doi frați gemeni Apollo Hyperboreu și Artemis-Diana-Bendis; Ares-Marte-Kandaon; Dionysos Heracles. Toți acești zei apar pe moneda dacică înconjurați de „universul” lor de simboluri secundare. Astfel, „filipei” care ne prezintă pe avers figura lui Apollo și pe revers calul și călărețul, au fost „imitații” de către geto-dacii în așa zisele tipuri „cu cap uman imberb”; pe reversul monedelor de tip Tulgheș-Criciova, afară de cal și călăreț, apare simbolul: „brăduț-pom-ramură”, iar pe tipul „Tulgheș-Copăcești” simbolul Soarelui, „rozetă, cerc de globule”. Încă din antichitate, la greci, se făcuse identificarea lui Apollo cu Helios — Soarele. La rîndul lor, în simbolul Soarelui, dacii vedeau apropierea cu „paradisul terestru” al lui Apollo Hyperboreu unde — potrivit tradiției — oamenii puteau fi transportați fizice, fără a muri. Și Zamolxis promitea adepților săi același „paradis terestru”. Consider aceste simboluri secundare pur dacice; ele caracterizează, după părerea mea, moneda din această fază tribală. De remarcat că celții de est imită și ei un „Apollo” cu spirală pe obraz și un altul avînd pe revers așa zisele „cifre romane”. La celții de vest exista deja Apollo-Helios-Borvon.

Spre sfîrșitul sec. III î.e.n., în Oltenia apare o monedă originală, zisă de tip „Larissa-Apollo-Amphipolis” care prezintă pe avers, din față, fie o figură masculină imberbă de tip „Apollo”, fie o figură feminină de tip „Artemis-Bendis”.

Și în acest caz, importantă mi se pare nu atât originea modelului imitat, ci, în primul rînd, semnificația acestei figuri umane, masculină sau feminină. Semnificația nu poate fi alta decît reprezentarea cuplului divin: Apollo și Artemis-Bendis, zei tradiționali de origine tracică îndepărtată care apar pe moneda dacică, după „modelul” grec, prin transsimbolizare. De precizat că Mihai Gramatopol a întrezărit parțial adevărul, sugerînd că pe aversul monedelor respective ar fi redat numai capul zeilor „daciei Bendis”; în aceeași ordine de idei, S. Dimitriu și O. Iliescu au susținut că modelul lor l-au constituit, probabil, numai monedele de tip „Apollo-Amphipolis”. Să reținem, totodată, că pe reversul acestui tip monetar apar calul și călărețul tradițional, simbolurile fiind „brăduț-pomul-ramura” sau „rozeta-Soarele” sau amîndouă, ceea ce demonstrează caracterul pur dacic al monedelor, chiar dacă la elaborarea tiparului lor pare a fi contribuit și un artist monetar celt.

Semnificația acestor imitații de tip „Apollo” și „Artemis-Bendis” depășește modelele anterioare, nu atât din punct de vedere tehnic — figurile sînt destul de primitiv redată —, ci mai ales prin ideea reunirii, în cadrul aceluiași tip monetar, a cuplului divin: frații gemeni „Apollo și Artemis-Bendis”, care nu o dată apar împreună și pe monedele grecești.

Mai tîrziu, sub influența aportului masiv de tetradrame emise din provincia Macedonia Prima (cu imaginea zeiței Artemis) sau din insula Thasos (cu imaginea lui Dionysos/Heracles), moneda dacică își schimbă aspectul. Modulul monetar devine mai mare, forma este în cea mai mare parte schișată (bombată). Pe aceste monede (de tip Hunedoara, Alud-Cugir, Foc-Chereluz etc.) apare figura lui Heracles. Răspîndirea acestor monede nu este întîmplătoare: cultul acestui erou era foarte răspîndit în Dacia. Cultul cuplului divin „Apollo și Artemis-Bendis” era, de asemenea, frecvent: el ni s-a transmis și în sărbătorile tradiționale ale primăverii (1 Mai — ARMINDEN), cînd porțile se împodobesc cu crengu unei puleți, de fag, mesteacăn, tei sau salcie, Apollo și Artemis-Bendis fiind și patronii vînatörilor. În sfîr-

¹ Magazin istoric, nr. 5/1979.

șit, cultul lui Dionysos era și el foarte cunoscut în spațiul tracic. Cercetătorii englezi Rhode, Guthrie și alții ne explică un fenomen spiritual deosebit în Dacia: geto-dacii apropiau cultul lui Zamolxis de cel al lui Dionysos. Guthrie afirmă chiar că Zamolxis devine un „brothergod” (frate-zeu) al lui Dionysos. Cum arată M. Macrea, în Dacia romană, cultul lui Dionysos se va transforma, parțial, în cultul lui Sabazios. Mireea Eliade, la rândul său, arată că autorii vechi, ca și anumiți savanți moderni, l-au solidarizat pe Zamolxis cu Dionysos și Orfeu.

În ceea ce privește reprezentarea lui Zamolxis, există o monedă dacică extraordinară, așa-numita monedă „laniformă”, în care, sintetizând afirmațiile unor autori mai vechi și mai noi, credem că trebuie să vedem mai curînd — pe aversul monedei —, o imagine divină poli-theos, un trismegistos (de trei ori mare): Ianus-Cronos-Zamolxis.

Diferitele interpretări date acestui tip de monedă de la sfîrșitul secolului trecut și pînă azi, fac din ea cea mai comentată și mai controversată monedă din numismatica dacică. Faptul că la origine, această monedă are drept model pe cele de tip „Zeus-Filip II” (care au un revers comun cu moneda laniformă), nu exclude reprezentarea zeului Ianus pe avers.

Cum rezultă însă dintr-un pasaj al istoricului Ioannes Lydos, anticii îl asociau pe Ianus cu zeul Cronos. Această asociere între Ianus (patronul Anului nou calendaristic) și Cronos (timpul infinit) este, dealtfel, logică. Încă din antichitate s-a făcut confuzia între zeul Kronos și Cronos (timpul ca atare). De unde însă legătura dintre Cronos și Zamolxis? Cum reiese dintr-un pasaj al istoricului Diogenes Laertios, dacii venerau pe Zamolxis și vedeau în el pe Cronos și Invers — cum arată Mnaseas din Patara — geții adorau pe Cronos, numindu-l Zamolxis.

Iată-ne, așadar, în fața unei divinități poli-theos (concomitent Ianus, Chronos, Zamolxis) care ne amintește informația lui Herodot că „geții se cred nemuritori”. Deși știm din diverși autori antici că geto-dacii au cultu-

vat și zeli tradiționali de origine tracică îndepărtată (Dionysos, Artemis-Bendis etc.) zel care apar, dealtfel, pe moneda dacică, totuși chintesența religiei dacilor rămîne figura centrală a lui Zamolxis.

Pe zeul Ianus (un „Cronos parțial”), dacii l-au imitat și mai tîrziu, pe moneda dacică de tip roman, așa cum arată Maria Chițescu, luînd ca model denarul republican cu reprezentarea lui Ianus. În acest caz însă nu cred că mai putem vedea în aceste imitații o divinitate complexă de tip Ianus-Cronos-Zamolxis. Nu mai sîntem în fața creației monetare a epocii tribale din jurul anilor 250-280 î.e.n.

Pe monedele dacice care imită denarul republican roman apar cu predilecție reprezentările „Diana-Bendis” (ce figurează și pe medalionul de lut ars găsit într-unul din sanctuarele Sarmizegetusului). Dealtfel, Vasile Pârvan presupunea că Diana daco-romană (Diana Sancta) era aceeași divinitate cu Artemis-Bendis a tracilor. Mai tîrziu, la poporul român, această Diana Sancta a devenit Sînziana Sancta) Diana — figură centrală a folclorului românesc.

Tot pe imitațiile monetare dacice de tip roman apar neenumărate reprezentări ale zeului Marte-Kandaon, avînd pe revers „berbecul” sau „carele de luptă”. Pe moneda tribală de pînă atunci nu apar reprezentări coerente ale zeului Ares-Kandaon. Există, în schimb, o serie de simboluri secundare care ne sugerează războiul: cap uman sub cal — capul dusmanului învins, taur sau lup urcat în spatele călărețului etc. Negîndim dacă nu cumva varianta monedei getice de tip „Adîncata-Mănăstirea”, avînd pe avers un profil feminin, stilizat sumar, nu ar reprezenta mai curînd pe zeța Bendis în Cîmpia getică, decît — așa cum s-a presupus — „Capul Romei”! Spunem aceasta mai eu seamă avînd în vedere faptul că în reprezentări „Capul Romei” apare întotdeauna cu cască de luptă ceea ce nu se întîmplă și la tipul de monedă „Adîncata-Mănăstirea”.

„Capul Romei” va apărea pe moneda dacică de tip roman mai tîrziu, în perioada regelui Burebista, pe splendide imitații de denari republicani romani, avînd pe

1. Tetradrachmă tip Filip II (cca. 300 î.e.n.)

2. Rege — conducător (Prundu-Jibla; cca. 200 î.e.n.)

3. Zeitate poli-theos (avers)

4. Revers cu simboluri dacice (brăduș și rozetă)

5. Apollo Hiperboreul (tip Larissa — Amphipolis)

11. Apollo și Artemis (monedă siracuzană — 289 î.e.n.)

12. Simbol taurin (pre-Jibla)

13. Cap uman sub cal (tip Larissa — revers)

14. Lup în spatele călărețului (Tulgheș)

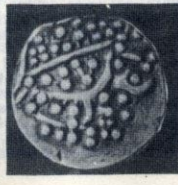
15. Heracles (Hunedoara)

21. Apollo (gemă de cornalină; artă daco-romană)

22. Dionysos-Heracles stilizat (avers)

23. Heracles (revers stilizat)

24. Diana-Bendis (tip roman)

25. Apollo (tip roman)

revers faimoasele care de luptă de la bigă (cu doi cai) la quintigă (cu cinci cai — inovație dacică).

Tot pe imitațiile dacice ale denarilor republicani găsim și variate reprezentări ale zeului Soarelui, Apollo. La cultul lui Apollo, în Dacia romană, mai tirziu, vor fi asociați — așa cum a subliniat M. Macrea — Diana, precum și Esculap și Hygiea. Or, cum rezultă dintr-un dialog al lui Platon (Charmides), geto-dacii vedeau în Zamolxis un zeu tămăduitor (zeu Iatros). Emițind monede cu efigia lui Apollo, credem că dacii au avut în vedere și această accepție a lui Zamolxis de zeu tămăduitor. Aserțiunea merită luată în considerație, cu atât mai mult cu cât însuși Apollo Salutaris descoperit pe un basoreliev la Apulum trebuie considerat ca reprezentând pe vechiul Apollo Iatros, zeul Soarelui fiind — cum se știe — și un zeu vindecător.

În concluzie, considerăm că pe moneda dacică, afară de reprezentarea figurii conducătorului rege-zeu apare, de asemenea, reprezentarea zellor tradiționali: Apollo-Hyperboreul și Artemis-Diana-Bendis; Ares-Marte-Kandaon; Dionysos/Heracles și în sfârșit în jurul figurii centrale a lui Zamolxis — zeitatea politheos: Ianus-Cronos-Zamolxis.

Moneda dacică apare astfel ca o monedă deosebit de originală. Încă de la primele emisiuni făcute după modelul greco-macedonean de tip Filip II, dacii tribuau au creat modele originale care nu mai au decât vari asemănări cu „modelul” grec inițial. De aceea, etichetarea acestor tipuri monetare create între 250-150 î.e.n. cu denumirea improprie și depășită de „imitații” de tip Filip II, Apollo etc. nu corespunde realității. Majoritatea lor reproduc figura „conducătorului-rege” cum au afirmat mai mulți istorici, dar reprezentarea zellor traciei tradiționali caracterizează în egală măsură monedele din această epocă.

Spiritualitatea dacă apare evidentă prin adaptarea unor „modele” grecești (Apollo, Artemis, Dionysos) la reprezentările zellor dacici tradiționali prin fenomenul cunoscut sub numele de transimbolizare. Așa, de pildă, cuplul divin Apollo-Artemis-Bendis apare la triburile dacice din Banat și Transilvania, văzut din profil, la triburile dacice

din Oltenia — din față și, în sfârșit, la burldavensii din Oltenia, el apare în jurul reprezentării centrale a lui Zamolxis, sub imaginea unei zeltăți politheos.

Că aceste monede nu sînt simple imitații o dovedesc simbolurile pur dacice care apar pe reversul aproape al tuturor tipurilor monetare: brăduțul, pomul, ramura precum și jirozeia, roata (Soarele). În fața a doua de dezvoltare monetară a uniunilor tribale dacice, după ocuparea Macedoniei de către romani, modelul tetradrahmelor macedonene de tip Artemis — (Macedonia Prima) și a monedelor thaslene (cu imaginea lui Dionysos/Heracles) joacă un rol covârșitor. Apariția imaginii lui Heracles pe numeroase tipuri de monede geto-dacice demonstrează suficient amploarea „cultului eroului” în Dacia, iar reapariția monedelor cu reprezentarea din profil a zeiței Artemis-Bendis în Transilvania denotă cultul permanent al unei zeltăți feminine reprodusă pe moneda dacică.

După rezolvarea crizei argintului în Dacia¹, noile monede de tip „Artemis-Bendis” și Dionysos/Heracles se concretizează într-o mare multitudine de „imitații” artistice locale, care mai amintesc doar vag de modelul inițial și care constituie, putem afirma, adevărata monedă dacică. În sfârșit, imitind denarul republican roman, dacii reproduc cu predilecție tot zeltățile tradiționale: Diana-Bendis, Apollo și Marte-Kandaon, atît înainte, cît și în perioada regelui Burebista. După dispariția marelui Burebista va apare, în sfârșit, moneda de aur a dacilor, „Cosonul”, cea mai autentică monedă dacică, cum se exprima odinioară marele nostru istoric Nicolae Iorga.

¹ Ocupînd Macedonia (168 î.e.n.), romanii au tăiat dacilor posibilitatea aprovizionării cu argint din minele sud-dunărene, Dacia fiind o provincie bogată în aur, dar relativ săracă în argint (*Magazin istoric*, nr. 7/1986). O bună bucată de vreme lipsa argintului s-a caracterizat prin reducerea acestuia în conținutul monedelor, criza fiind rezolvată abia în primele două decenii ale sec. I î.e.n., în timpul conflictului dintre Roma și regatul Pontului.

6. Artemis-Bendis (tip Larisa-Amphipolis)

7. Apollo-Bendis pe același tip monetar

8. Apollo Hyperboreul (Tulgheș-Criciova)

9. Artemis-Bendis (Tulgheș-Copăceni)

10. Apollo și Artemis la vinătore (sec. V î.e.n.)

16. Heracles (Aiud-Cugir)

17. Artemis-Bendis (tip Macedonia Prima)

18. Artemis-Bendis (tip Macedonia Prima, variantă)

19. Dionysos (tip thasian, averse)

20. Reversul monedei de tip thasian

26. Marte-Kandaon (tip roman)

27. Bigă

28. Quintigă

29. Coson de aur (avers)

30. Coson (revers)

1380: CNEAZUL DMITRI

FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU MAMAI

VIKTOR PAVLENKO

Kulikovo, unul dintre locurile de neuitat ale poporului rus, se află la 250 km sud de Moscova. Larg, cu pante domoale de la un platou la altul, seamănă cu foarte multe cimpuri de același fel ale pământului rusesc. A fost botezat astfel de la cuvântul „kulk” (cufundar, o mică pasăre de mlaștină, căreia îi place să trăiască în aceste ținuturi). În anul 1380, aici s-a desfășurat o aprigă înfruntare armată între hanul Mamai, conducătorul

Hoardei de Aur, și Dmitri Ivanovici, cneazul Moscovei.

În urmă cu 13 ani, Magazin istoric a publicat un articol referitor la această bătălie. Revenim acum, la împlinirea a șase secole de la consumarea evenimentului — marcat cu litere de aur în istoria independenței poporului rus de sub dominația mongolă (1223-1380) — cu o relatare recent apărută în revista sovietică Sputnik.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

La începutul secolului XIII, un imens teritoriu, care se întindea de la țărmul răsăritean al Pacificului pînă în apusul Mării Caspice, se găsea sub stăpînirea năvalnicilor și nemiloșilor nomazi din stepele Asiei Centrale. Cotropitorii puneau la cale noi campanii. În toamna anului 1237, o uriașă armată, pentru epoca aceea (120 000-140 000 oameni), a hanului mongolo-tătar Batu, se strînsese la fronturile rusești.

Pe pămînturile Rusiei nu exista încă un stat unitar. Ca și celelalte țări din Europa medievală — Franța, Germania, Italia, Spania — țara era împărțită într-o mulțime de cnezate fără legătură între ele, care, de cele mai multe ori, se înfruntau pe calea armelor. Nici măcar pericolul invaziei nomazilor nu-i determinase pe cnejii ruși să se unească. Toți se războiau cu cotropitorul, dar fiecare „pe cont propriu”. Primul care se afla în calea hoardelor mongolo-tătare era cnezatul Riazanului. Pe la jumătatea lunii decembrie 1237, trupele lui Batu au asediat capitala cnezatului. Timp de cinci zile,

orașul a respins cu mult curaj toate atacurile, dar, suferind pierderi grele, pînă la urmă a cedat. Cetatea a fost prădată cumplit și, după cum arată hrisoavele, din ea „a rămas numai fum, cenușă și pămînt”.

Ca niște șerpi negri

Apoi Batu a incendiat Moscova, ai cărei puțini locuitori au rezistat timp de cinci zile; a luat cu asalt Vladimirul, capitala și orașul cel mai important din Rusia de Nord-Est. Oștile mongolo-tătare se răspîndeau pe pămînturile rusești ca niște șerpi negri.

În primăvara anului 1238, hoardele tătare au întîlnit în drumul lor orașul Kozelsk, ai cărui locuitori „ținuseră sfat și hotărîseră să nu se predea lui Batu”. Ei s-au pregătit de apărare și au respins cu curaj primele asalturi. Batu a fost nevoit să asedieze orașul; asediul a durat două luni. Dușmanul a adus catapulte și a bombardat fortăreața cu bolovani mari, timp de mai multe zile. Mongolotătarii au pornit la atac nu-

mai după ce au năruit zidurile. Printre ruine, locuitorii Kozelskului s-au apărut cu cuțitele. Hoarda a dat înapoi, dar Batu a aruncat în luptă forțe proaspete și astfel cetatea a căzut. Mongolotătarii s-au răzbunat măcelărind toată populația, fără a ține seama de nimic.

În anul 1239, oștile mongolo-tătare s-au îndreptat spre hotarele Rusiei meridionale. Ele au devastat Pereiaslavul și au distrus Cernigovul. În anul următor, Batu a pornit către Kiev. După un asediu de nouă zile, nomazii au cucerit orașul, l-au jefuit și l-au incendiat.

În curs de douăzeci de ani, hoardele mongolo-tătare au devastat de cincisprezece ori nord-estul Rusiei, iar anii 1281, 1282 și 1293 au înregistrat adevărate invazii. Și, din nou, orașele ardeau, locuitorii lor pierreau sau erau duși în robie. Călugărul franciscan Carpini, care a trecut prin Rusia pe la mijlocul anilor '40 ai sec. XIII, a descris fortărețele și orașele distruse,

observind „nenumăratele oseminte și cranii răspândite pe cimpurile de bătălie”.

Incursiunile mongolo-tătare au provocat o decădere evidentă a orașelor rusești. Meseriașii au pierit sau au fost duși în captivitate, multe monumente de preț ale arhitecturii și ale scrisului au fost distruse, nu s-a mai construit în piatră, istoriografia a înregistrat un declin. Legăturile comerciale și culturale care existau de multă vreme între Rusia și numeroase țări vecine — Bizanțul, Transcaucazia și Asia Centrală — s-au rupt, comerțul cu țările Europei Centrale și Occidentale era în pericol. Stăpînirea mongolo-tătără a fost o încercare extrem de grea pentru poporul rus. După părerea istoricului sovietic Boris Rîbakov, „Rusia a fost dată înapoi cu cîteva secole”. S-a pus acum cu multă acuitate problema realizării independenței naționale.

Lăsînd devastată în urma lor Rusia de Nord și de Sud,

Dmitri Donskoi. Lucrare monumentală care decorează plafonul unei stații de metro din capitala U.R.S.S.

în primăvara anului 1241¹, hoardele lui Batu au năvălit în Europa Centrală. În Polonia au jefuit Lublinul, Cracovia și alte orașe, au prădat o mare parte din Ungaria, au asediat mari orașe cehe și slovace. Dar, se vedea bine, ofensiva năvălitorilor își pierduse vigoarea, pentru că forțele lor fuseseră măcinate pe pămînturile rusești. În iarna anului 1241, oștile lui Batu s-au întors spre sud și au atins țărmurile Adriatiei, unde, la hotarele Italiei, cuceritorii au ajuns sfîrșiți de oboseală. Invadarea Europei nu reușise. Oștirile mongolo-tătare au revenit în stepele Poloțkului prin țările balcanice, apoi Batu a întemeiat un stat pe cursul inferior al Volgăi, Hoarda de Aur, care se întindea de la Irtiș la Dunăre. Lupta eroică a poporului rus a dus la eșecul planurilor hanilor mongoli — care voiau să-și întindă hotarele pînă la „marea francilor” — și a salvat civilizația europeană.

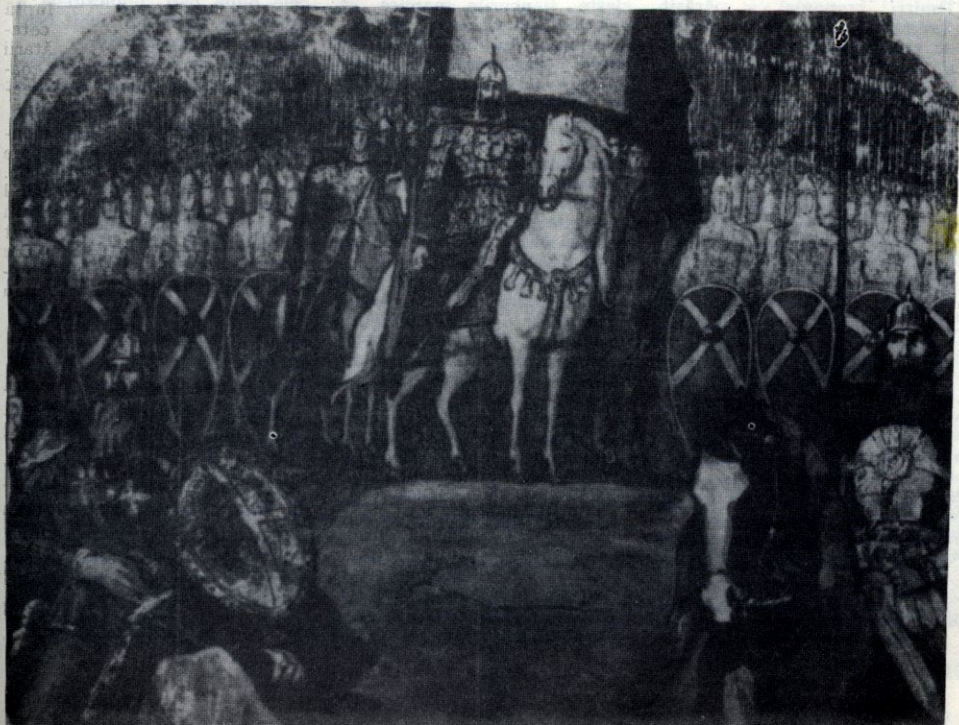
¹ Acțiunea tătarilor în zona țărilor române, cu toate implicațiile ei, între care stăvilirea expansiunii regatului catolic maghiar, a fost evocată în *Magazin istoric*, nr. 11/1976, 3,4/1980.

Cneazul ține sfat

Poporul rus îndrăgostit de libertate nu s-a resemnat să îndure jugul mongolo-tătar. În Rostov, Vladimir, Suzdal, Iaroslavl și în celelalte orașe rusești, au izbucnit răscoale în lanț, Rusia de Nord-Est nu a ajuns un *ulus* (provincie) al hanilor Hoardei de Aur.

În a doua jumătate a sec. XIV, Moscova era deja recunoscută ca centru politic al Rusiei. Dmitri Ivanovici, cneazul Moscovei, a supus pe toți rivalii săi. Moscova devenea astfel singura putere capabilă să infrunte Hoarda de Aur.

Hanul Mamai, care domnea peste Hoarda de Aur, a decis să ia personal conducerea oștilor împotriva Moscovei, aliindu-se cu principele lituanian Jagello și cu cneazul Oleg al Riazanului. Mamai a început marșul împotriva pămînturilor rusești în anul 1380, cu intenția de a face legătura cu oștile lui Jagello și Oleg, pe cursul superior al Donului sau pe râul Oka. Informat

Un episod al relațiilor româno-ruse

PETRU I MUȘATINUL ȘI DMITRI DONSKOI

Trecuseră șase ani de la bătălia de pe câmpia Kulikovo, în urma căreia marele cneaz al Moscovei, Dmitri Donskoi, obținuse o zdrobitoare victorie împotriva Hoardei de Aur. Deși învinși, tătarii constituiau totuși o forță redutabilă, lucru ilustrat și de faptul că însuși fiul cneazului, Vasili Dmitrievici Donskoi, ajunsese ostatic la ei. În 1386 — povestește Cronica rusească — Vasili Dmitrievici a reușit să fugă din captivitate, refugiindu-se „în Marea Valahie, la Petru voievod”¹, adică la voievodul Moldovei, Petru Mușatinul.

Tătarii au intervenit de îndată, cerînd ca fugarul să le fie înapoiat, cerere pe care voievodul Moldovei a respins-o cu vehemență; Vasili Dmitrievici Donskoi s-a putut apoi întoarce la Moscova și trei ani mai târziu i-a urmat tatălui său la tron. Astfel, la numai cîțiva ani după celebra bătălie, s-a scris o însemnată pagină a relațiilor de prietenie și colaborare româno-ruse.

G.D.

de oamenii săi în privința planurilor dușmanilor, cneazul Moscovei a luat o hotărîre îndrăznească: să nu aștepte pe Mamai pe Oka, ci să îi înainteze în stepă și să împiedice joncțiunea forțelor inamice.

În frumoasa dimineață a zilei de 20 august 1380, zeci de mii de ostași ai Moscovei au pornit la război. Cneazul Dmitri Ivanovici a părăsit Kremlinul. Era un om înalt, cu umeri puternici, păr negru, o barbă deasă și ochi mari, inteligenți.

În ziua de 5 septembrie, trupele cneazului Dmitri Ivanovici s-au apropiat de Don, acolo unde se vărsa în el Nepriadva, un mic flu. Cneazul a ținut sfat. „Fraților! a grăit el. Mai bine să murim acoperiți de onoare decît să trăim dezonorați. Mai bine n-am fi apărut în fața dușmanului, decît să pornim acum contra lui și să ne întoarcem, fără nici o ispravă. Să trecem deci cu toții Donul, ca să ne cadă capetele acolo”. Și oștile rusești au început să treacă Donul pe poduri și prin vaduri. Cîmpia de la Kulikovo se întindea în fața lor. La nord era mărginită de malurile Donului și ale afluentului său, Nepriadva, la apus și la răsărit de mici cursuri de apă, ripe și păduri.

După trecerea Donului, din ordinul cneazului Dmitri, po-

durile au fost distruse: nimeni nu avea de gînd să dea înapoi. Războinic încercat, cneazul cunoștea metodele de luptă ale mongolo-tătarilor. De obicei, avangarda lor, formată dintr-un detașament puternic, începea lupta trăgînd cu arcurile o ploaie de săgeți. În acest timp, cavaleria se străduia să prindă, ca într-un clește, flancurile inamice, să dea lovituri decisive, ocolind dușmanul, ca să-i cadă în spate. Cînd trupele rusești au ajuns pe cîmpie și s-au așezat în poziție de luptă, cu spatele la Don și cu fața spre inamic, Dmitri Ivanovici le-a comandat să se orînduiască în așa fel încît flancurile să fie bine apărute de ripe și de cursurile de apă. Hoarda trebuia să atace din față. Rezultatul bătăliei depindea de curajul fiecărui luptător. În centrul dispozitivului de luptă, a luat loc „marele polc” al cneazului, pe flancuri s-au așezat polcurile de mîna dreaptă și de mîna stîngă, în spate rezervele, iar în fața polcul de gardă. Polcul de pîndă s-a ascuns într-o pădure de stejari, din spatele flancului stîng.

Ceamburile o iau la fugă

În dimineața zilei de 8 septembrie, soarele a răsărit într-o ceață groasă, care s-a risipit

numai pe la ora unsprezece: atunci Dmitri a ordonat trupele sale să înainteze. Și trupele mongolo-tătare înaintau dinspre Dealul roșu, unde era ridicat cortul hanului Mamai. Două oștiri înțesate de lănci stăteau față în față. Într-o armură de războinic simplu, cneazul se afla în primele rînduri ale trupelor rusești.

Bătălia de la Kulikovo a început cu același tradițional duel între doi reprezentanți ai celor două oștiri, călărețul rus Peresvet și tătarul Temir-Murza. Cei doi viteji s-au năpustit cu toată înțelea unul contra celuilalt și s-au izbit „atît de tare și cu atîta huiet, încît pămîntul s-a cutremurat, iar cei doi oameni au căzut morți”. Apoi cele două oști s-au încestat în luptă. „A fost o bătălie cumplită, un măcel nemilos; singele curgea ca apa, de ambele părți, morții nu se mai puteau număra”. Mamai a dat atacul principal împotriva centrului dispozitivului rus, unde se aflau pedestrașii. Rușii aveau pierderi grele. Polcul de gardă a fost nimicit, dar marele polc continua să se bată curajos; flancurile rezistau. Cu rînd, în locul unde se ciocneau cele două oști, înghesuiala a ajuns așa de mare, încît luptătorii se înăbuseau.

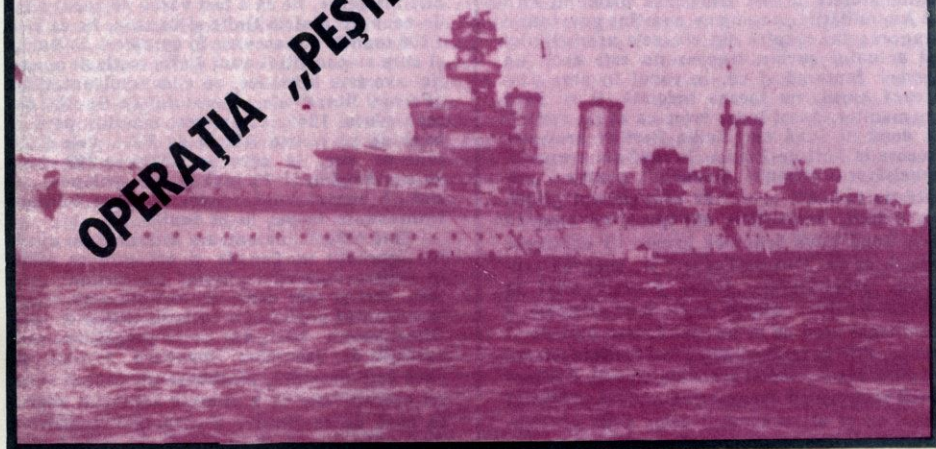
Mamai a schimbat direcția și a atacat polcul de mîna stîngă, care imediat a început să se retragă spre Nepriadva. Cavaleria Hoardei de Aur avea intenția să ia din flanc marele polc, cîntînd să taie retragerea rușilor și să le dea o lovitură năpraznică în spate. Rușii s-au clătina și au dat înapoi. Hoardele lui Mamai amenințau să strivească, să taie în bucăți, să măcelărească pe toți cei care rămăseseră în viață.

În acest moment, luptătorii din polcul de pîndă se năpustiră asupra flancului și în spatele mongolo-tătarilor, „ca niște șoimi asupra unor cîrduri de găște”. Inamicul s-a clătina „și ceamburile tătarăști au luat-o la fugă, în timp ce pol-

¹ Magazin istoric, nr. 11/1974.

(Continuare în p. 54)

OPERAȚIA „PEȘTE” (III)

ALFRED DRAPER

Puținii actori ai acestei operații¹ nu aveau atunci posibilitatea să-și dea seama că era tabloul real în care se încadra acțiunea la care participau. Cînd duminică, 23 iunie 1940, garnitura specială strașnic păzită, conținînd lingouri de aur și, mai ales, titlurile de valoare negociabile în dolari a părăsit Londra, spre a fi imbarcate la bordul navei de război ce avea să pună în aceeași seară capul de compas spre tărîmul canadian, în Franța armele tăcuseră. Conform armistițiului impus de Germania la Compiègne și semnat la 19.35 în ajun, în șase ore survenise încetarea focului. În aceeași zi de duminică, la Londra, generalul de Gaulle a făcut o declarație radiodifuzată în care anunța constituirea unui Comitet Național Francez. În mod oficial, Marea Britanie a dat publicității, la 28 iunie 1940, următorul comunicat: „Guvernul Majestății Sale recunoaște pe generalul de Gaulle ca șef al tuturor francezilor liberi, oriunde s-ar afla, care i se raliază în apărarea cauzei aliate”. B.B.C. a transmis două declarații prin care guvernul britanic nu considera guvernul marelui Pétain ca fiind al unei țări independente și recunoștea Comitetul Național Francez provizoriu. La 24 iunie a în-

tervenit semnarea, la Roma, a armistițiului italo-francez. La 30 iunie, șeful operațiilor din O.K.W., generalul Jodl, îi exprima lui Hitler următoarea opinie: „Victoria finală a Germaniei asupra Angliei este, acum, doar o chestiune de timp”. Două zile mai tîrziu, Hitler ajungea la concluzia că o debarcare în Anglia este posibilă „asigurîndu-se operativitatea aeriană și îndeplinirea anumitor condiții”: și cerea să fie începute pregătirile. În aceeași zi, 2 iulie, guvernul Pétain s-a instalat la Vichy.

Între timp, sub impulsul lui Churchill, începea febra organizării apărării insulelor britanice. Printre problemele cărora li se acorda o mare atenție la Londra erau, atît soarta flotei franceze, pentru a nu încăpea în mîinile naziștilor, cît și cea a aurului, în cea mai mare parte evacuat din teritoriul metropolitan. La 3 iulie, flota franceză de la Mers el-Kébir, în apropiere de Oran, a fost atacată, ceea ce a atras ruperea relațiilor diplomatice cu Anglia de către guvernul Pétain. La 8 iulie a fost avariat vasul de război „Richelieu” din rada Dakarului, iar a doua zi au fost demilitarizate navele franceze din Alexandria (Egipt).

Franța dispunea, în ajunul izbucnirii războiului, de 2 430 tone de aur. La 24 iunie, în

¹ Magazin istoric, nr. 2, 3/1981.

posesiunea franceză, Martinica sosise crucişătorul „Emile Bertin”, la bordul căruia se aflau 254 tone de aur. Această deplasare, ca şi ancorarea în Martinica a portavionului „Bearn”, au constituit subiectul unei discuţii în Cabinetul de război de la Londra, unde „primul ministru a pus accentul asupra importanţei pe care o avea preluarea în posesiune britanică a acestor două nave şi, îndeosebi, a aurului”. O directivă strict secretă a fost transmisă primului lord al Amiralităţii: „Acest aur aparţine guvernului francez; dar rezultă din clauzele armistiţiului că actualul guvern francez nu este decît un guvern fantomă şi că, în cazul în care păstrează aurul, nu începe îndoială, îl va livra germanilor. Acest lucru vrem ca să fie evitat”. A doua zi după ce „Emile Bertin” aruncase ancora la Fort-de-France, în rădă s-a prezentat crucişătorul britanic „Dunedin”, pentru o „vizită de rutină”, urmat de crucişătorul „Fiji”. La 1 iulie, autorităţile din insulă au aflat că cele două nave britanice urmau să captureze vasele de la Fort-de-France şi, apoi, să scufunde crucişătorul „Janne d'Arc”, aflat la Pointe-à-Pitre. Atacul de la Mers-el-Kébir a confirmat ceea ce la început fusese luat drept zvon. „Fiji” şi „Dunedin” au fost invitate solemn să părăsească imediat apele Martiniciei. Dar motivul real pentru care s-a renunţat la planul atac, ca şi al rechemării celor două crucişătoare britanice, trebuie însă considerat demersul categoric al Washingtonului. Secretarul de Stat, Cordell Hull, i-a declarat ambasadorului britanic, lordul Lothian: „Guvernul meu este

preocupat de o eventuală evoluţie a situaţiei din Martinica, care ar fi indezirabilă. Marina noastră de război are impresia că englezii ar putea sechestra navele franceze şi, în plus, să ocupe cu forţe militare Martinica. Dacă s-ar întreprinde aşa ceva, ar rezulta dificultăţi între guvernele noastre”.

În ce priveşte problema aurului francez evacuat din metropolă, ea a provocat numeroase alte incidente, fie că a fost vorba de aurul aflat de-acum în Statele Unite şi Canada, fie de cele 1 200 tone de aur ascunse în apropiere de Dakar şi care au constituit unul dintre motivele operaţiei avortate britanice, cu concursul unităţilor „Franţei libere” ale generalului de Gaulle, din septembrie 1940, împotriva marelui port şi bază de pe coasta Africii de Vest. Cele 1 200 tone de aur, la care se adăugau 200 tone de aur belgian şi 75 tone de aur polonez, sosiră la bordul unui convoi de nave militare franceze, la Dakar, la 28 iunie.

Cînd titlurile de valoare britanice au ajuns în siguranţă în Canada şi cel care se aflau în culisele operaţiei „Peste” au răsuflat uşuraţi, nori şi mai denşi de furtună s-au strîns la orizontul englez. La 16 iulie, Hitler a emis Directiva nr. 16: „Am decis pregătirea unei operaţii de debarcare împotriva Angliei şi, dacă este necesară, realizarea ei. Scopul acestei operaţii este de a elimina teritoriul englez ca bază de continuare a războiului împotriva Germaniei şi, dacă este necesar, completa sa ocupare”. Se fixa ca „pregătirea întregii operaţii să fie încheiată pînă la mijlocul lunii august”.

O încărcătură de 530 000 000 lire sterline

Vineri, 21 iunie 1940. Alexander Craig, un bărbat înalt, cu ochelari şi cu aspect profesoral, funcţionar la Banca Angliei, pe Threadneedle Street, spunea cu voce calmă soţiei sale Marjorie: „Duminică vom pleca în Canada”. Această ştire a surprins-o atît de mult, încît femeia abia a reuşit să răspundă: „Dar, dragul meu, ce vom face cu casa?”

Alex Craig lucra la bancă din 1919 şi Marjorie se obişnuise ca soţul ei să nu-i vorbească prea multe despre munca lui. De data aceasta însă ea considera că avea dreptul la unele lămuriri. Şi totuşi soţul a refuzat să-i dea vreo explicaţie asupra motivelor

plecării; s-a mărginit să adauge că el va părăsi ţara primul şi că familia — Marjorie şi cele două fiice, Denise şi Shirley, în vîrstă de unsprezece şi, respectiv, şapte ani — îl vor urma după puţină vreme.

Marjorie Craig nu a mai insistat, căci în ultima vreme soţul său părea foarte preocupat. Luase obiceiul să doarmă la birou, pe un pat de campanie. „Avem de făcut o muncă de reorganizare”, îi explicase Craig. Într-o seară, în salonul confortabilei case din Carshalton Beeches, Marjorie îl văzuse pe soţul său făcînd nişte schiţe de desen. Întrebîndu-l despre ce este vorba, el îi răspunsese: „În-

cerc să desenez nişte cutii pentru transportarea unor obiecte”. Alte explicaţii nu-i mai dăduse.

După scurgerea atîtor ani, doamna Craig îşi aminteşte: „A fost un zor de nedescris; Alex n-a luat cu el aproape nimic. Mi-aduc aminte că i-am spus: «Nu cred că, acolo, veţi avea prea mulţi bani»”. Zîmbetul echivoc al soţului n-a lămurit-o nicicum.

Datorită secretului misiunii sale, Craig nu putea să-i spună soţiei că urma să conducă mica echipă de experţi ce avea să traverseze Atlanticul cu rezervele de aur ale băncii şi o enormă cantitate de titluri americane şi străine, negocia-

bile în dolari. Era o sarcină dificilă, mai ales pentru un om care-și petrecuse cea mai mare parte a activității într-un calm desăvârșit. Crochiurile pe care le deseneau erau destinate confecționării unui ambalaj adecvat transportării miilor de titluri de valoare peste ocean.

Într-o seară, după căderea Parisului, Craig fusese convocat, împreună cu patru din colegii săi, în sala de consiliu a Băncii Angliei. Guvernatorul îi întrebase dacă erau gata să întreprindă o misiune foarte secretă, de care depindea în mare parte soarta țării. Ei cinci au primit fără ezitare și, abia atunci, au fost puși la curent cu ceea ce aveau de făcut. Ei trebuiau să acționeze în calitate de conservatori atât ai aurului cât și ai titlurilor și acțiunilor ce aparțineau cetățenilor și firmelor britanice.

Într-un timp incredibil de scurt — zece zile —, toate valorile americane și canadiene aflate pe teritoriul și în băncile Marii Britanii au fost reunite și remise Băncii Angliei. În plus, a fost colectată o enormă cantitate de alte titluri străine care, la nevoie, puteau fi vândute în dolari. Principalele bănci ale țării au participat la adunarea acestor hirtii de valoare, operație desfășurată în cel mai mare secret, datorită unei legi puțin cunoscute, dar foarte înțelepte, votată la începutul războiului, legea numărul 1939, asupra titlurilor.

La această misiune, alături de Craig, au participat Harold Kent, Leslie Phelps, Charles Hamilton și Harold Forrest. Harold Forrest, care trăiește actualmente la Suffolk (1979 — n.a.), unde în câteva din lăzile ce au servit la transportul titlurilor își păstrează sculele de grădinar, ne-a povestit: „Lucram la serviciul titluri străine, când am fost întrebat dacă eram gata să plec în Canada într-un timp foarte scurt. Mi amintesc de alergătura nebunească pentru obținerea unui pașaport. Am plecat cu hainele pe care le purtam în mod obiș-

nuit la birou, bune pentru serviciul din Threadneedle Street, dar cu totul nepotrivite pentru o traversare a Atlanticului la bordul unei nave de război”.

Urgența și importanța misiunii pot fi judecate și după faptul că mica echipă a întreprins prima etapă a călătoriei sale într-o duminică dimineața. Doamna Craig își amintește că soțiile celor cinci s-au întâlnit la o ceașcă de ceai, într-un hotel din Londra, înainte de a-și conduce soții la trenul de Glasgow. Puțin mai târziu, ele însele aveau să plece la Liverpool, pentru a se îmbarca pe „Duchess of Athol”, pachetbotul de lux ce făcea cursa peste Atlantic de la începutul războiului. Doamna Craig povestește: „Eram într-o asemenea stare de agitație, încât nici n-am avut timp să mă întreb care este cauza acestei plecări precipitate. A trebuit să telefonez în grabă profesoarei copiilor, pentru a-i spune că plecăm în Canada. După aceea, mi-am vizitat în goană părinții și câțiva prieteni, de la care mi-am luat rămas bun. Bagajul pe care puteam să-l luăm era atât de limitat, încât fetele mele nu au luat decât un ursuleț de pluș și cartea preferată”.

Craig și cei patru din echipa sa, având dreptul doar la câte o valiză fiecare, s-au așezat epuizați pe locurile rezervate în trenul de Glasgow, întrebându-se cu îngrijorare, ce soartă îi aștepta pe ei și familiile lor. În momentul în care trenul ieșea din gara londoneză, o altă garnitură, cu vagoane plumbuite, păzite cu strânicie, pornea în secret pe fluviul Clyde², pe un vas-platfomă, spre aceeași destinație. Vagoanele erau încărcate cu sute de lăzi, fiecare conținând patru lingouri de aur, și cu cutii, de dimensiuni mai mici, umplute cu titluri de mare valoare.

Legat de un chei din portul scoțian Greenock, crucișătorul „Emerald” avea să joace rolul de navă conducătoare, în transportul celei mai mari bogății din istoria omenirii. Camandantul său secund avea să spună spre sfârșitul misiunii: „Ne săturasem, într-ade-

văr, să tot vedem aur”. A doua zi după plecarea din Londra a lui Craig și a echipei sale, la orele 18, echipajul crucișătorului încărcase la bord 2 229 lăzi cu lingouri, în valoare de 30 milioane lire, și aproape 500 lăzi, conținând, la cea mai modestă evaluare, titluri în valoare de 500 milioane lire. Această estimare era însă departe de prețul lor real; era vorba doar de valoarea nominală și nu de cota pe care o reprezentau la bursă. După cum a povestit Craig în 1975, puțin înainte de a muri: „Nimeni nu cunoștea valoarea exactă a titlurilor. Mă îndoiesc foarte mult ca Banca Angliei să fi avut o cifră exactă”. Forrest a declarat și el: „O acțiune având valoarea nominală de 100 lire, putea să fie cotate pe piață la 300 lire”.

Comandantul Flynn renunță la escortă

Aurul fusese depozitat în magazinele de muniții ale navei, în timp ce cutiile cu acțiuni erau împănate în toate colțurile și ungherele ocupând până și salonul comandantului. Încă de la început, echipajul de pe „Emerald” nu a avut nici un fel de îndoială cu privire la natura încărcăturii. În afară de faptul că lăzile nu păreau a fi încărcate cu muniție, s-a mai produs și un incident, care i-a edificat deplin pe membrii echipajului. În timpul încărcăturii, câteva lăzi au căzut și s-au rupt, lăsând să se răspîndească pe podeaua magaziei strălucitoarele lingouri. Timplarul de pe navă, trimis să repare lăzile, fiind întimplător și un bun desenator, a făcut o caricatură foarte amuzantă. Ea reprezenta un marinăr care se uita la o ladă spartă, scărpînindu-se în cap, în timp ce un ofițer striga: „Aruncă-o! Nu păstrăm decât pe cele bune!”

Crucișătorul „Emerald” era condus de un comandant nou, căpitanul Francis Flynn. El îl înlocuia pe căpitanul Agar, care lucra la proiectul ultra-secret al operației „Lucid”, variantă modernă a navelor incendiatoare ale lui Drake, care „rumenise barba regelui Spaniei”. De data aceasta

¹ 14 iunie 1940.

² Fluviu în Scoția, care se varsă în Marea Irlandei.

însă trebuia arsă mustața lui Hitler. Căpitanului Agar i se încredințase misiunea, ca, în caz de invazie, să dea foc Mării Minecii. El numea operația „o frigare pentru nemți”.

În seara de 23 iunie, comandantul Flynn, un bărbat îndesat, cu fața bronzată și ochii de culoarea oțelului, ordona ridicarea ancorei. Avea o voce fermă și nu manifesta cufuși de puțin îngrijorarea ce o resimțea față de misiunea grea ce-i revenea, lui și echipajului. El trebuia să evite cu orice preț haitele de submarine care plindeau de-a lungul rutei pe care se deplasau convoaiele în Atlantic. Nu-i era deloc la îndemână când se gîdea că, numai în luna aceea, inamicul scufundase în Atlanticul de Nord nave cu un tonaj de 300 mii tone.

Comandantul Flynn povestea mai tîrziu: „Am plecat pe fluviul Clyde în cursul nopții; prognoza vremii era foarte proastă. De-a lungul coastelor scoțiene, marea nu era prea agitată, dar devenea din ce în ce mai furioasă pe măsură ce ne apropiam de extremitatea nordică a Irlandei”. Escorta lui „Emerald” era compusă din patru distrugătoare comandate de Philip Vian, aflat la bordul lui „Cossack”, ce se acoperise de glorie cu ocazia abordajului navei „Altmark”¹, la începutul războiului.

Ocolind extremitatea nordică a Irlandei, și ajungînd în apele oceanului, convoiul a intrat într-o furtună violentă; „Emerald” era asaltat de valuri uriașe. Micile distrugătoare dispăreau din cîmpul vizual cînd etrava lor plonja în fundul valurilor și cînd crestele spumegînde le înghițeau puntea de comandă și suprastructura. Pentru oamenii de veghe, zgribuliți în mantalele leorcă de apă, ca și pentru cei de la posturile de luptă, era un adevărat chin.

Îmbrăcat în pardesiul său de oraș și agățat de o balustradă, Alexander Craig contempla teribilul spectacol. Acestui om al uscatului i se părea că nici o navă nu putea să înfrunte prea multă vreme furia unui ocean atît de dezlănțuit. Nelinistea sa a crescut cînd comisarul de bord al navei, căpitanul comandor Thatcher, a anunțat cu un aer detașat: „Comandantul a primit, chiar acum, două mesaje de la Amiralitate, în care ni se spune că sîntem pînă la de două submarine germane”.

Deoarece furtuna se întărea, distrugătoarele de escortă au fost obligate să-și reducă viteza. Vian a semnalat comandantului Flynn că, pentru a putea să protejeze mai departe crucișătorul, distrugătoarele trebuiau să se deplaseze în linie dreaptă, în timp ce „Emerald”, în urma lor, trebuia să meargă în zig-zag. „Marea devenea însă din ce în ce mai agitată, a povestit mai tîrziu comandantul Flynn, ceea ce a redus în asemenea măsură viteza distrugătoarelor, încît și eu am fost obligat să înaintez mai încet, fapt care ne periclita securitatea. Nu ne îndoiam de prezența undeva, în apropiere, a submarinelor dușmane; am căzut de acord că eram mai înțelept ca navele de escortă să se întoarcă la bază, astfel încît să pot continua cursa cu o viteză sporită. «Emerald» a atins 22 noduri pe oră. La această viteză, unui submarin i-ar fi trebuit o șansă deosebită pentru a se plasa într-o poziție de atac favorabilă, și încă și mai mult noroc pentru

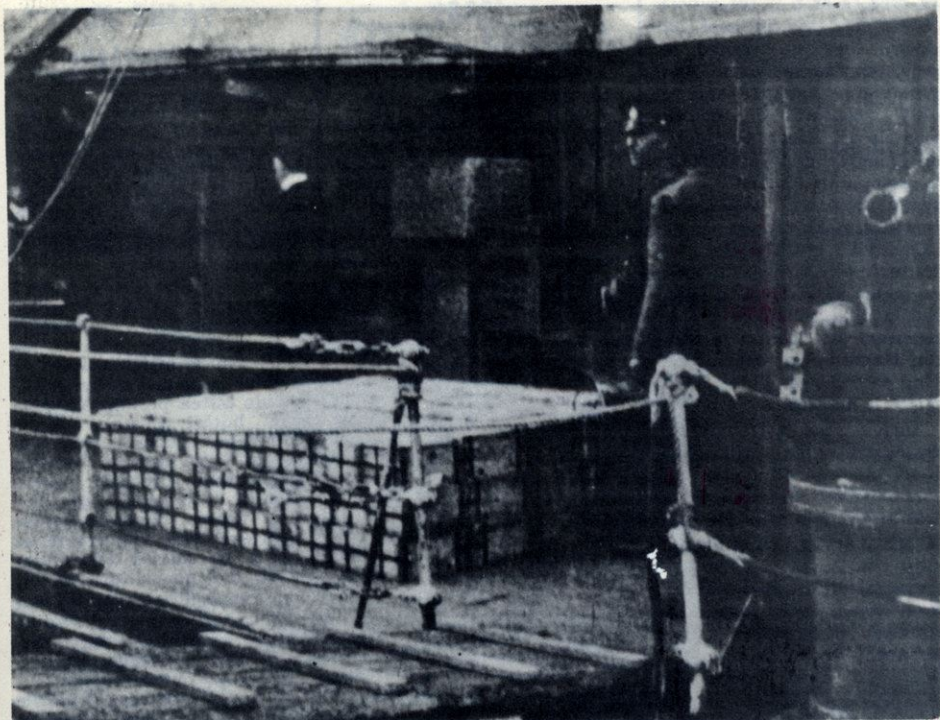
a-și lansa torpilele cu suficientă precizie”. Pe puntea de comandă a distrugătorului „Cossack”, proiectorul de semnalizare a transmis mesajul de rămas bun și distrugătoarele s-au îndreptat spre Anglia. Rămășă fără escortă, pentru a efectua cu succes traversarea, crucișătorul nu mai dispunea decît de viteza lui considerabilă și de factorul șansă.

Navele de război nu sînt concepute pentru a transporta pasageri, așa încît Craig și colegii săi au trebuit să doarmă unde s-a putut. Craig avea o saltea pe dușumea, în salonul comandantului, ceea ce era un avantaj pentru că ținea permanent sub ochi o parte din cutiile cu titluri. Forrest și ceilalți dormeau pe saltele întinse pe dușumea în cabinetele unor ofițeri. Dar de îndată ce s-au culcat, tangajul bastimentului i-a aruncat fără milă prin cabine. Uneori, mișcările crucișătorului erau atît de violente încît lăzile cu lingouri se deplasau în interiorul magaziiilor de muniții; din ferice, nimeni nu a fost serios rănit.

Churchill cîștigă prima partidă

Harold Kent, fost ofițer în armata de uscat, și-a exprimat mirarea și admirația pe care au resimțit-o și el și colegii lui, față de modul în care marinarii au acționat, în continuare în condiții atît de grele. „Eram foarte interesat — spunea el mai tîrziu — de metodele folosite de marinari în larg. Totul se făcea într-un mod atît de calm și de ordonat, încît cu greu îți imagineai că eram în război și că nava se afla într-un pericol continuu. Din timp în timp, ziua ca și noaptea, comandantul dădea ordinul: «La posturile de luptă!» Nu am văzut nicicînd ceva asemănător. În cîteva secunde, fiecare membru al echipajului era la postul său. Crucișătorul începea atunci să trăiască cu o deose-

¹ „Altmark”, navă germană de aprovizionare a cuirasatului de buzunar „Graf Spee”, sabordat în decembrie 1939 în estuarul La Plata, în urma avariei de către nave militare britanice (*Magazin istoric*, nr. 7/1972). Reușind să scape de urmărire a vaselor engleze, „Altmark” s-a refugiat în apele teritoriale norvegiene, avînd la bord 300 marinari britanici, capturați de pe vasele scufundate de „Graf Spee”. La 14 februarie 1940, a fost observat de un avion de recunoaștere englez. Autoritățile norvegiene au permis ca „Altmark” să treacă prin apele teritoriale, deoarece la inspecție nu a fost constatată prezența prizonierilor. În urma datelor furnizate de serviciile secrete britanice, din ordinul lui Churchill, care deținea funcția de prim-lord al Amiralității, distrugătorul „Cossack” a atacat, în noaptea de 16/17 februarie 1940 nava „Altmark” și a eliberat 299 prizonieri. Guvernul norvegian a protestat împotriva violării apelor sale teritoriale, dar premierul N. Chamberlain a replicat că dreptul internațional fusese violat de Norvegia, deoarece permisesse trecerea unei nave cu prizonieri de război. În anul următor lui Hitler se considera că acest incident a jucat un rol în precipitarea invaziei naziste în Norvegia în aprilie 1940.

Lăzi cu lingouri de aur depozitate pe puntea crucișătorului „Emerald”

În p. 49: crucișătorul „Emerald” care a transportat o mare cantitate de aur și titluri de valoare din Anglia în Canada

bită intensitate. Era impresionant”. Dar și foarte epuizant pentru echipaj. În afara apelor pentru exerciții, care aveau loc dimineața și seara, în cursul zilei aveau loc alarme veritabile.

„De fapt, spunea Kent, nu ne temeam, efectiv, că vom fi torpilați. Aveam o imensă încredere în comandantul Flynn și în echipajul său și știam că un crucișător, bine armat și bine comandat, înaintând cu o asemenea viteză, trebuia să se descurce cu mijloacele sale proprii. Mai îngrijorați eram de soarta familiilor noastre, care ne urmau la bordul unei nave comerciale, ce se deplasa cu o viteză mai mică și era nelarmată”.

În dimineața de 1 iulie, puțin înainte de orele cinci, Harold Kent, care se afla pe

punte, a văzut conturându-se o linie întunecată la orizont. Era apariția mult așteptată a coastei Noii Scoții¹. Prin porta-voce, de pe puntea de comandă, comandantul Flynn a lansat mașinilor ordinul: „Cu toată forța înainte!”. Pe marea aproape liniștită, „Emerald” a început să lase o dră de apă involburată îndreptându-se spre portul Halifax² cu o viteză de 28 noduri. Când s-a luminat bine, oamenii de veghe au văzut siluetele subțiri și cenușii ale celor două distrugătoare canadiene venite în întâmpinarea crucișătorului, pentru a-l escorta până în port. Prima manșă din extraordinara partidă de poker jucată de

Churchill era câștigată. Craig mărturisea mai târziu: „Dacă «Emerald» s-ar fi scufundat, ar fi fost un adevărat dezastru”.

La orele 7.35, nava cu tezaurul era ancorată la chei. Lucru curios, Harold Forrest își amintește că ceea ce l-a izbit cel mai mult au fost urmele încă vizibile ale enormei explozii ce devastase portul Halifax în timpul primului război mondial³. Imaginea sugerează

¹ La 6 decembrie 1917, vasul francez „Mont Blanc” — încărcat cu trinitrotoluen, combustibil și acizi — s-a ciocnit de o navă numită „Imo”. În urma exploziei, au murit 2 000 persoane (după unele surse 1 600), alte 2 000 au fost rănite, partea nordică a orașului devastată iar geamurile s-au transformat în zădări pe o rază de 60 mile. Pagubele au fost evaluate la 35 milioane dolari, în valoarea de atunci. În prezent, urmele catastrofei nu mai sînt vizibile dar, în vechea cetate a orașului, un spectacol de sunet și lumină, care reconstituie istoricul acestor locuri, înfățișează secvențe filmate de epocă, prezentînd și acest episod, apreciat și azi ca unul dintre marile dezastruri ale secolului.

¹ Provinciile canadiene la Oceanul Atlantic.

² Orașul de reședință al provinciei cu același nume și port important al Canadei, deschis navigației tot anul și punctul terminus al magistralei canadiene de cale ferată dintre Pacific și Atlantic („Canadian Pacific Railways”).

ra ceea ce ar fi putut suporta Marea Britanie în acel moment. Un tren special, cu peste o duzină de vagoane plumbuite, aștepta deja la chei, înconjurat de funcționari de la Banca Canadei și de oameni de pază înarmați, ai companiei „Canadian National Express”. Accesul în întreaga zonă în care se afla „Emerald” era interzis, astfel încât nici un ochi indiscret nu putea să vadă ce se petrecea la debarcader. Se știa că agentura de spionaj germană din Halifax era activă, încercând să culegă date asupra mișcării navelor.

Încă o dată a trebuit să se desfășoare dubla verificare, atunci când aurul a fost descărcat pe uscat și apoi când a fost încărcat în tren. Cu toate că atât marinarii cât și funcționarii din serviciul securității au lucrat cu cea mai mare viteză, transferul a durat o zi întreagă. La orele 19, trenul special pornind de pe linia unde era garat, zbura spre Montreal. Cetățenii englezi, destul de bogați pentru a-și fi investit banii în acțiuni, ignorau, din fericire, că aveau lor nu se mai afla la adăpost în casele de fier ale băncilor și că nu mai aveau nici un mijloc de control asupra ei.

În Canada, întreaga operație a trecut neobservată. În afară de câțiva salariați de la Banca Canadei și de supraveghetorii de la compania „Canadian National Express”, în această imensă țară nimeni nu bănuia că trenul care alergea de-a lungul cîmpiei canadiene ducea cu el speranțele și aspirațiile unei națiuni asediate, iubitoare de libertate și care tocmai în acel moment „sună alarma”, pentru a face față trupelor hitleriste, ce se pregăteau de invazie.

Introducere, selecție și note:
Eugen PREDA

Traducere:
Cristina LUCA BOICO

1380:

CNEAZUL DMITRI...

(Urmare din p. 48)

curile rusești le urmăreau, uci-
gînd și măcelărînd”. Rușii i-au
urmărit pe tătari cale de 50
verse (1 verstă = 1,067 km),
apoi s-au întors pe cîmpul de
la Kulikovo, pentru a da ajuto-
r rănitorilor și pentru a-și
îngropa morții. Cneazul Dmitri
a fost căutat multă vreme.
Fusese lovit foarte rău. L-au
găsit leșinat într-o ripă, sub
un copac doborît. Cneazul și-a
revenit în simțire și s-a bucu-
rat de biruință împreună cu
toți cei care rămăseseră în viață.
În ziua de 1 octombrie
1380, moscoviții au primit cu
mare alai pe învingătorii. În
cinstea victoriei, cneazului
Dmitri Ivanovici i s-a dat nu-
mele Dmitri Donskoi.

Deși Hoarda de Aur sufe-
rise o usturătoare înfrîngere pe
cîmpia de la Kulikovo, în
1380 Rusia nu a putut sfăr-
ma definitiv jugul dușman.
Însă după bătălia de la Kuli-
kovo caracterul legăturilor din-
tre cnezatele rusești și hani
s-a schimbat. Ele n-au mai
plătit tributul cu regulari-
tate. Mongolo-tătarii îndră-
neau acum să atace pămînturile
rusești numai prin năvăliri
scurte și adesea erau înfrînți.
Sfîrșimarea jugului nu mai era
decît o chestiune de timp.

După bătălia de la Kulikovo,
a început ultima și decisiva
etapă a luptei seculare pe care
poporul rus a dus-o împotriva
cotropitorilor mongolo-tă-
tari. Moscova a devenit defi-
nitiv centrul în jurul căruia
se uneau toate forțele Rusiei
care luptau împotriva Hoardei
de Aur. Reunificarea ținutu-
rilor rusești din nord-est și
aciunea pentru întemeierea
statului rus s-au intensifi-
cat. Pe malurile Donului și
ale Nepriadvei fusese cîști-
gată o victorie militară, dar
în același timp și o mare iz-
bindă psihologică, ce a provo-
cat o grabnică cristalizare a
conștiinței naționale și a făcut
să se nască încrederea în vic-
torie. Sub semnul acestei redre-
sări naționale, s-a desfășurat
întreaga etapă finală a luptei
pentru eliberarea poporului rus.

În românește de
Anca RĂDULESCU

VASILE M.

KOGĂLNICEANU

(Urmare din p. 23)

rog spune-mi un act publicat
de mine, un extras din «car-
tea verde», ca să văd ce gre-
șeală am făcut în privința
actelor emanate de la oameni
de stat încă în viață? Ce bine
reiese din ea cele hotărîte la
Reichstadt!...

Îmi vorbești de o prefață
a domnului [D.A.] Sturdza,
a domnului [V.A.] Urechia
și a noastră, dar pentru o lu-
crare așa de mică ca aceea ce
am dat la lumină nu era neces-
sar de atîtea prefațe. Cînd
vom hotărî a scrie operele
complete, neapărat vom stă-
ru-i pe lîngă domnul Sturdza
și domnul Urechia pentru
prefață și biografie, dar nu-
mai pentru «cartea verde»
și cîteva acte importante ce
public nu merită atîta oste-
neală din partea dumnealor.

În privința triagiului, mă
repet, sînt contra, căci ar fi
în detrimentul memoriei ta-
tălui nostru, triagiul ar fi a
menaja pe cutare sau pe cu-
tare și chiar pe tine și oricine
ar fi acela care ar face tria-
giul ar influența și ar strîm-
bă adevăratele gînduri ale lui
Mihail Kogălniceanu și ai
dreptate cînd îmi scrii că
este greu a măsura gîndurile
unui om de talia lui Mihail
Kogălniceanu, dar eu merg
mai departe și zic că nu cu-
nosc profesorul lui și deci am
publicat actele așa cum sînt...

Cartea proiectată de Vasile
Kogălniceanu a apărut în
1893, intitulată *Acte și docu-
mente din corespondența diplo-
matică a lui Mihail Kogălni-
ceanu relative la Reboiul in-
dependenței României. 1877-
1878.*

Nu putem să ne oprim a
recunoaște loialitatea doye-
dită și cu această ocazie de
Vasile M. Kogălniceanu față
de tatăl său ca și față de el în-
suși, trăsură pe care el o
va păstra pînă în ziua morții
sale.

¹ La 26 iunie/8 Iulie 1876, s-a în-
cheiat la Reichstadt, în Boemia, un
acord secret ruso-austro-ungar pri-
vind reglementarea provizorie a con-
tradicțiilor dintre aceste state în
Balcani.

SPRE TERRA AUSTRALIS INCOGNITA

ROBERT LACOUR-GAYET

Cuvîntul Australia vine din latinescul *Auster*, numele unui vînt cald bălînd dinspre Sud. Aducător de secetă, Austrul bate și pe meleagurile noastre, unde poporul îi spune mai puțin poetic, dar mult mai sugestiv, „Sărăcilă” sau „Traistă goală”. Pămîntul austral, a cărui existență a fost multă vreme ignorată, sau doar presupusă, desemnează deci un teritoriu meridional (în opoziție cu unul boreal).

Acest misterios teritoriu a înflăcărat, încă din antichitate, imaginația oamenilor, apărînd, ca ipoteză, odată cu ideea de antipozii. Istoricul grec Theopompe, discipolul lui Tucidide, vorbea, în secolul IV î.e.n., despre un continent sudic, imens ca întindere și situat dincolo de apele care s-ar fi aflat în jurul Europei, Asiei și Libiei (Africii). Mai tîrziu (sec. II e.n.), Ptolemeu emitea și el opinia că Oceanul Indian este mărginit de o „terra incognita”, la extremitatea sa de sud-est.

Reîntors la Veneția după 24 ani de pribegie, Marco Polo istorisea, în 1295, despre pămînturile descoperite — botezate de el Insulele Condor și Șandur, Locac, Jawa cea Mică — trezind astfel noi presupunerii cu privire la continentul austral. Cercetări recente apreciază că, de fapt, era vorba despre Insulele Cîn Dão, din largul coastei de sud-est a Vietnamului, de Kampuchia și de Sumatra.

În sec. XVI, încercările portughezilor Alvaro de Mendana și Pedro Fernandez de Quirós, de a descoperi enigmaticul pămînt de

la miază-zi, eșuează, deși, ajungînd în Insulele Marchize, Salomon și Espirito Santo ei au fost convinși că au pășit pe tărîmul austral. De-abia în veacul următor, spanioli, portughezi și olandezi, printre care Luis Văez de Torres, Godinho de Eredia, Willem Janszoon, descoperă și explorează țărmurile de nord-vest ale Australiei. La 20 aprilie 1770, en-

glezul James Cook atinge coasta răsăriteană, declarînd întregul teritoriu, la 23 august 1770, posesiune britanică.

Aborigenii (în limba latină, *aborigines* = băștinași), prin înfățișarea și modul lor de viață, au făcut o stranie impresie primilor europeni care i-au întîlnit. Cînd s-au reîntors în țările de baștină, relatările acestora au stimulat curiozitatea oamenilor de știință, dornici să deslușească tainele continentului îndelung căutat. Specialiștii au găsit o cale de acces către originile semințiilor venite în continentul austral cu mil de ani înaintea erei noastre, prin studierea vieții lor spirituale intense, a fondului bogat de mituri și tradiții, transmise îndeosebi pe cale orală. „Cercetarea societăților primitive în care mitul este — sau a fost pînă în timpul din urmă — „vîlvu”, spune Mircea Eliade într-o lucrare recentă, merită întreprinsă, „în sensul că înfățișează modele pentru comportarea ome-

*În imagine: debarcarea exploratorului James Cook într-una din insulele Noile Hebride. Ilustrație din cartea *Călătorie spre Marea Sudului*, publicată de J. Cook în 1777, la Londra.*

nească și prin însăși aceasta conferă existenței semnificație și valoare. A înțelege structura și funcția miturilor în societățile tradiționale, nu înseamnă numai a elucidă o etapă din istoria gândirii omenești, înseamnă deopotrivă a înțelege mai bine o categorie de contemporani de-ai noștri».

Un astfel de studiu este și capitolul intitulat *Les Aborigènes*, din cartea *Histoire de l'Australie*, scrisă de Robert Lacour-Gayet și publicată în colecția *Les Grands études historiques*, de Editura Fayard.

Numele prestigios al autorului, Robert Lacour-Gayet, născut în 1896, la Paris, ne readuce în memorie personalitatea științifică a tatălui său, Georges Lacour-Gayet (1856-1935), un mare istoric și, în același timp,

un loial prieten al țării noastre. Georges Lacour-Gayet a publicat mai multe studii despre istoria României; în timpul primului război mondial s-a aflat printre susținătorii cauzei unității politice și statale a poporului român. La 11 iunie 1919, ca o recunoaștere a activității sale filo-române, a simpatiei purtate țării și poporului nostru, la propunerea lui Nicolae Iorga, Academia română l-a ales în unanimitate printre membrii săi de onoare.

Fiul său, Robert Lacour-Gayet, în studiul pe care îl reproducem într-o formă intructivă prescurtată în paginile următoare, încearcă, pe baza unei bogate documentații, să reconstituie modul de viață al australienilor de-a lungul secolelor. Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

In ultimii 50 ani, știința a acumulat o serie de date, pe baza cărora poate să spună, mai mult sau mai puțin exact, cine erau acei străni locuitori ai Australiei, descriși atât de puțin atrăgător de primii europeni care i-au întâlnit.

Pentru data pătrunderii lor pe Terra Australis, D. Mulvaney, în lucrarea *Aborigenii australieni*, propune o cifră prudentă: acum 23 000 ani¹. Dacă luăm în considerație longevitatea medie de șaisprezece ani a aborigenilor, până la apariția albilor s-au succedat peste una mie șase sute de generații. Cifre rotunde care implică un anume coeficient de incertitudine!

În privința venirii lor, există două ipoteze: ar fi sosit într-un singur val sau, ceea ce pare mai plauzibil, în etape succesive; se afirmă chiar că procesul de imigrare a durat timp de mai multe secole. Descoperirea unor unelte, datînd din mileniul IV î.e.n., asemănătoare celor folosite în aceeași perioadă istorică în Asia și Europa, constituie o enigmă despre care nu s-a spus încă ultimul cuvînt. Unii specialiști vorbesc despre o „vîrstă inventivă”, alții cred că obiectele au fost aduse de purtătorii altor culturi, ale căror urme s-au șters.

Tasmania [insulă în sudul Australiei, despărțită de aceasta prin Strîmtoarea Bass] ridică noi semne de întrebare. Odiñoară făcea parte din ma-

sa continentală; zbciumul neconținut al valurilor a reușit să o rupă de uscat de-abia către mileniul IX sau X î.e.n. Faptul că tasmanoizii sînt atît de deosebiți de australieni — aparțin tipului negroid, nu au folosit niciodată secura și bumerangul, nu au avut nicînd în preajmă clinele dingo, însoțitor nelipsit al fraților lor de peste Strîmtoarea Bass — ne determină să credem că ei au fost pionierii deschizători de drum. În ceea ce privește direcția din care au venit, Melanezia sau, mai sigur, Noua Caledonie, opiniile specialiștilor concordă: ei sînt singurii care nu au pătruns în Australia dinspre nord. Un argument, și nu cel mai puțin important, ar fi trăsăturile fizice atît de deosebite ale tasmanoizilor.

A.D. Elkin, unul din cei mai reputați specialiști în istoria Australiei, s-a ocupat de „nordici”, refăcînd itinerarul parcurs de ei: India, Ceylon [astăzi Sri Lanka], Malaysia, Indonezia. Opinii mai îndrăznețe pretind că urmele lor pot fi regăsite pînă în Caucaz; aborigenii ar fi, deci, la origine, o ramură din numeroasele seminții roite din platourile înalte ale Asiei Centrale. De aici s-ar fi îndreptat, unii către vest, alții către sud. Dar mai importantă decît punctul de plecare, ni se pare a fi calea prin care au pătruns în continent. Poate prin Noua Guinee, pe atunci încă nedesprinsă de Australia, nou-veniții stabilindu-se pe țărmurile Golfului Carpentaria; poate din direcția Insulei Timor, luînd-o pe uscat

sau pe apă — căci în lipsa dovezilor istorice trebuie să ne mulțumim doar cu ipoteze — înspre sud-vest? Despre cauzele migrației lor se știe și mai puțin. Spirit de aventură sau retragerea din calea unor populații agresive? Un lucru cert este că australoizii au fost, timp de mii de ani, singurii locuitori ai Australiei.

Problema vitală: hrana

Etnologii pretind că la sosirea lui Cook, existau aproximativ 300 000 aborigeni. Unul la 25 km pătrați². Nu întîlniseră nici o ființă care să le opună rezistență, nici oameni, deoarece erau singurii reprezentanți ai speciei, nici fiare periculoase, inexistente în aceste ținuturi, numai solul arid, împotriva căruia ingeniozitatea lor i-a ajutat să cîștige partida. Pretutindeni orizonturi infinite, tăcute, înlesnind înflorirea visurilor, elementul fundamental al vieții lor spirituale³.

Primii exploratori din Europa care au descris înfățișarea aborigenilor, au fost prea aspri. Evident, aceasta nu corespundea canoanelor estetice ale antichității grecești; ei nu semănau cu nici unii din băștinașii văzuți de către navigatori, prin alte locuri, pînă

¹ Astăzi densitatea populației este de doi locuitori pe km².

² Pentru australieni — scrie Mircea Eliade, fervent cercetător al societăților primitive — esențialul se reduce la o serie de acțiuni efectuate de ființe supranaturale în „timpurile visului” (*Aspecte ale mitului*, București 1978).

³ Sursele românești notează 40 000 ani.

atunci. Tipuri asemănătoare există doar în câteva regiuni ale Indiei Meridionale, Sri Lankăi, Malaysiei, Insulei Timor și Noii Guinee: brațele și picioarele subțiri, abdomenul anormal dezvoltat, gura mare cu buze violacee, maxilare proeminente, nasul plat, triunghiular, îngust la rădăcină, ochi apropiați, înfundați în arcade proeminente, însprițenate, fruntea teșită, părul, de aceeași culoare ca pielea, negru, lung și creț.

Problema lor vitală era hrana. În lucrările de specialitate au fost descriși adesea mergând în grupuri de 20, 30, 40, cu bărbații în frunte, purtând armele și scutul, urmați de femei ce duceau copii și câteva ustensile indispensabile vieții în comun. S-a apreciat că, în funcție de specificul ținuturilor, străbăteau între 12 și 20 km pe zi. Deoarece clima le-o permitea, nu se complicau cu veșminte; în sud, unde iernile sînt mai aspre, foloseau uneori piei de animale; noaptea, cei mai friguroși, dormeau printre focuri păzite cu rîndul să nu se stingă. Uneori, se așteptau pe corp cu grăsime animală, ca un mijloc de apărare împotriva insectelor agresive.

Ideea unei așezări unde s-ar fi putut stabili definitiv era de neconceput. Peșterile serveau, la nevoie, de refugiu în timpul nopții; în lipsa lor, își înfighebau adăposturi precare din ramuri, cu sau fără frunze, bordeie din scoarță, cu acoperiș lipit cu pămînt, construite, în zonele inundaibile, pe piloni. Sigur este că nu-și petreceau dimineața trîndăvind. Dacă aveau norocul să se găsească pe malul mării, sau în apropierea unui rîu, pescuitul le rezolva problema mîncării. Datorită îndemnării lor, dublată de o agerime a vederii mult superioară celei pe care o avem noi, puteau prinde peștii cu mîna. Foloseau și plase, undețe cu cîrlige din lemn sau os, harpooane aruncate cu mare precizie. S-a constatat că în unele regiuni cunoșteau procedeul afumării peștelui.

Străvechii locuitori ai Australiei, ca și urmașii lor de mai tîrziu, trăiau de pe o zi pe alta, îndestulîndu-se cînd

aveau prilejul, răbdînd de foame dacă era nevoie. Lista lor de bucate era foarte „rafinată”: canguri, koalas, șobolani, wombats, lilieci, șerpi, șopîrle, chiar goannas (mari ciț crocodilii); ouăle de păsări nu erau disprețuite, iar insectele — furnici, lăcuste și altele — erau deosebit de apreciate, fără să fie uitate larvele, unele presupuse că ar fi avut proprietăți magice. Mai mult vegetarieni decît carnivori, preferau să mănînce ignami (specie de cartofi), faguri de miere, rădăcini de nuferi; reușind să se cațere în pomi ca maimuțele, unele frunze le completau meniul. Femeilor le reveneau treburile mai ușoare. Se pricepeau de minune la cîutarea de fructe, rădăcini, insecte și rozătoare; pentru a le găsi pe cele din urmă, se foloseau de *mollanolla*, un fel de baston dintr-un lemn dur și greu, lung cam de 60 cm, care le servea. În același timp, ca săpăligă și ca bită. Lucrul cel mai important era să descopere apa. În această privință s-ar fi zis că fiecare aborigine era un vrăjitor de profesie; „Citeau în natură ca într-o carte deschisă”, scrie profesorul Elkin, în lucrarea *The Prehistory of Australia*. Acolo, unde albi ar fi murit de sete, ei găseau întotdeauna cu ce să și-o potolească. Știau să culeagă roua, să descopere prețiosul lichid în scorburii, să-l extragă din stomacul broaștelor, adevărat rezervor. Înțelepciunea li învăța s-o bea pe loc, fie că le era sau nu sete. Dar, ingenioși, reușiseră să confecționeze recipiente îndeajuns de etanșe pentru a transporta o cantitate minimă, necesară. În fine, în perioadele extrem de secetoase, rămînea șansa de a ajunge — ca și marile sălbăticiuni din rezervațiile africane — parcurgînd distanțe de necrezut, pînă la marea salvatoare.

Oameni ai epocii de piatră?

Bărbaților, bineînțeles, le era rezervată vîntoarea. Armele preferate erau bumerangul și lancea; dar, în vestul

Australiei Meridionale, în unele părți din Țara lui Arnhem, în Tasmania, bumerangul nu a fost niciodată întrebuintat. În restul Australiei, forma lui e cea clasică: o bită scurtă și după cum era prevăzută, să se întoarcă sau nu în punctul din care era lansat, curbată diferit. Vîntătorii își mestereau și două feluri de lăncii: dintr-o singură bucată de lemn sau alta, terminată cu un vîrf de piatră, ținut în putreziciuni ca să învenineze rănile și fixat cu rășină sau ceară. Arma, lungă de 2,50-2,75 m, putea fi aruncată pînă la 60 m, mai ales dacă era înșurubată într-un propulsor, un fel de extensie artificială a brațului, capabilă să dea rotirii pumnului o forță sporită. Vîntătorii nu aveau egal cînd era vorba să imite ciripitul păsărilor, să se cațere, sau să se pitească și să țîșnească dintr-o dată asupra prăzii; se așteptau cu noroi pentru ca animalele să nu le simtă mirosul, înotau cu papură în cap și aveau grijă să se apropie de vînat numai în contra vîntului.

Aborigenii au fost considerați drept oameni ai epocii de piatră. În sens literal, expresia e nimerită; nu au ajuns niciodată să cunoască folosirea metalelor. Ce curios contrast totuși între modul lor de viață atît de primitiv și viața lor spirituală de o intensitate emoționantă!

¹ „Cu toate contactele și schimburile cu lumea exterioară care au avut loc și acolo, societățile australiene au evoluat, probabil izolat, într-o mai mare măsură decît altundeva. Pe de altă parte, această evoluție nu a fost sporită în mod pasiv, ea a fost voită și creată, căci puține civilizații par să fi avut, în aceeași măsură ca și cea australiană, gustul erudiției, al speculației și al unei manifestări ce apare uneori ca un snobism intelectual, oricît de ciudată ar putea să pară această expresie, atunci cînd se aplică unor oameni ai cîtor nivel de trai material era atît de rudimentar. Dar să nu ne înșelăm: acești sălbatici pîroși și burtoși, al căror aspect fizic ne evocă pe birocratul gras și pe soldații crititori ai vechii gîrzi a imperiului, făcînd și mai neconvincătoare goliunea lor... erau în multe privințe adevărați snobi” (Claude Lévi-Strauss, *Gîndirea sălbatică*, București, 1970).

S-a apreciat că în momentul sosirii albilor pe continentul austral existau între 500 și 600 triburi. Ne ferim să dăm o definiție prea exactă sensului de pe atunci al cuvîntului; să zicem un grup format din cîteva sute de indivizi, avînd comune limba, credințele, obiceiurile. Se considerau urmașii acolorași strămoși, personaje misterioase, jumătate-spirite, jumătate-oameni. Tribul nu se supunea niciunei ierarhii. Nu exista șef și totuși toți se aplecau în fața autorității celor bătrîni. Întinderea teritoriilor aparținînd unui trib depindea numai de fertilitatea lor. În regiunile mai puțin aride nu depășea cîteva sute de km²; în alte părți putea fi de cîteva mii. Cazul limită este cel al tribului Arandas, din nordul orașului Alice Springs, care și-a rezervat aproape 60 000 km². Desigur, aceste zone de nomazi nu erau precis delimitate. Frontiere sau grîniceri au fost noțiuni de neînțeles pentru aborigeni, deși simțăminte profunde fi legau de pămîntul care aparținuse strămoșilor lor, care le aparținea lor înșiși și urmașilor lor. Cînd cineva încerca să le răpească din privilegiile izbucneau ciocniri, dar singele vărsat nu genera ură; împăcarea venea tot atît de repede pe cît se iscase cearta; apoi, învingătorii nu abuzau niciodată de victorie: masacre, violuri, incendii par să fi rămas necunoscute.

Nesfîrșit, spațiul fi condamnat pe locuitori la singurătate. Vecinii — dacă putem întrebuința acest termen cînd vorbim de locuitorii viitoarei Australii — se adunau uneori fie pentru a schimba daruri, fie pentru ceremonii sacre, în cursul cărora constatau că au aceleași credințe. Bariera limbajului era astfel depășită. În privința acestuia, aprecierile sînt diferite: două sute, trei sute, cinci sute de limbi, plus nenumărate dialecte notate de specialiști¹. Nici urmă

de scriere, deși unii cercetători cred să fi descoperit unele semne simbolice asemănătoare hieroglifelor. S-a spus, de asemenea, că pentru a se înțelege, triburile ar fi recurs la moduri tăcute de comunicare, folosind gesturi ca surdo-muții, tăieturi de diferite adîncimi pe lemne, fum pentru a-și semnala prezența; toate speculații neîntemeiate.

Căsătorii cu și fără ceremonial

Legăturile de rudenie erau extrem de complexe. Familia constituia nucleul central; în general, mai multe familii reunite formau ceea ce se numește un clan sau o hoardă. Femeile erau ținute într-o stare de strictă dependență. În unele grupuri nu aveau voie să adreseze cuvîntul decît soților lor și nu participau niciodată la ceremoniile rituale. Fetele erau căsătorite imediat ce deveneau adolescente, tradiție care pune probleme deoarece băieții nu se căsătoreau decît după ce treceau de pragul maturității. Pentru a justifica diferențele de vîrstă, indigenii spuneau: „Sărmanul om, are nevoie de o soție tinăra care să-i poată găsi miere și apă”. De obicei, fata era logodită imediat după naștere, cîteodată chiar înainte. Crescînd, ea se obișnuia, puțin cîte puțin, cu viitorul ei domn și stăpîn; el o educa precum fi era voia, o obișnuia să danseze cu ochii în pămînt. Rareori căsătoria prilejuia un scurt ceremonial: femeia îi oferea bărbatului hrana, dovedea a îngrijirilor ei viitoare; el îi trăgea cîteva bețe, ca semn al omnipotenței sale.

Aborigenii credeau în reîncarnare. Dar importantă era nu reîntoarerea aceleiași făpturi sub altă formă, ci continuitatea spirituală, prezentă încă din pîntecele mamei, mereu activă de-a lungul timpului, invizibilă, fără doar și poate după ce materia dispărea, dar niciodată absentă.

În ceasurile grele, rămînea nădejdea în totem. Între om și totem existau tainice legături spirituale; ultimul era un *mate*, cum ar fi spus australienii de mai tîrziu — un frate, un prieten, un protector. Era întruchipat de un animal — cangur, struț, porumbel; își avertiza protejatul de primejdiiile care îl pîndeau, grăbea vindecarea rănilor, îl prevenea de bolile din preajmă; uneori își transmisea mesajele pe calea vizului, alteori înțînirea intimplătoare cu animalul respectiv era interpretată drept apariția mamei în carne și oase. Totemurile nu erau întotdeauna individuale, întregul trib se putea bizui pe unul singur. Dar dacă un membru al tribului avea un totem personal, nenorocire celui care ar fi îndrăznit să ceară ajutorul geniului său protegitor!

Trăind într-un orizont al misterului, aborigenii păstrau tradiția ceremoniilor, unde gesturi, dansuri, cîntece erau înzestrate cu o semnificație rituală. Reînviera trecutului, ca și proiectarea prezentului în viitor, se numărau printre rațiunile existenței. Reconstituirea vechilor mituri nu însemna spectacol, divertisment. Participanții luau totul în serios, convinși că bunăstarea lor și a celor din jur depindea de convingerea cu care reactualizau periodic o serie de evenimente care avuseseră loc într-un trecut îndepărtat și fabulos. Pentru a supraviețui, pentru a asigura, dîncolo de individ, continuitatea speciei, trebuiau să fie siguri că își vor găsi hrana, că generațiile se vor succeda așa cum se perpetuasera din moși-strămoși. Așadar, instinctul de conservare și spectrul foamei erau adesea la originea acestor *corroborees* (spectacole) care lăsau o stranie impresie de putere și de credință.

Introducere, traducere și note:
Ana Maria ȘERBĂNESCU

¹ „Aborigenii din Australia vorbesc nenumărate limbi care formează o singură familie, familia australiană. Limbile din Tasmania, astăzi moarte, par să fi alcătuit o familie distinctă” (H.A. Gleason, *An Introduction to Descriptive Linguistics*, Hartford, 1967).

VITICULTURA — ARGUMENT AL VECHIMII ȘI CONTINUITĂȚII STRĂMOȘILOR NOȘTRI

Dr. ing. ION PUȘCĂ.

I.A.S. Panciu

Patria cea veche a geto-dacilor, Tracia — scria marele nostru istoric A.D. Xenopol — era o regiune vinicolă, cauză pentru care și era considerată ca locul de naștere a zeului vinului, Dionysos“.

Cele dintii izvoare scrise atestă răspîndirea viței de vie pe aceste meleaguri. Este semnificativ de pildă, episodul descris în *Odissea* anume că vinul cu care Ulise l-a îmbătat pe Poliphem a fost cîpătat de eroul grec din minile lui Maron, de la tribul tracic al ciconilor. Herodot, părintele istoriei, care ne-a descris multe obiceiuri ale populațiilor din regiunea Mării Negre amintește folosirea vinului în anumite ritualuri, iar excepționalele rhythoane din aur, argint aurit sau splendid sculptate în os demonstrează existența unui ceremonial fastuos și complicat legat de vin și vița de vie.

Încă în secolul trecut, savantul german A. Griesbach arăta că „patria viței de vie trebuie căutată în ținuturile păduroase ale Pontului și ale Traciei, pînă decolo de Dunăre, [ținuturi] bogate în liane“, iar francezul Raymond Billiard susținea, în 1913, că Tracia a fost, poate, regiunea cea mai veche și cea mai respectată pentru vinurile sale, confirmînd astfel că viticultura din patria noastră avea un caracter de pionierat în Europa. Și s-ar părea că nu numai Europa, de vreme ce se spune că vița de vie ar fi fost introdusă în China în timpul împăratului Wou-ți (140-87 î.e.n.) ca urmare a călătoriei pe care Thang H'ian ar fi întreprins-o în țara geților.

Cum se știe din relatarea lui Strabon, la începutul sec. I î.e.n., viticultura luase o amploare deosebită, încît, odată cu crearea primului stat dac centralizat și independent sub conducerea lui Burebista, s-au întreprins unele acțiuni de limitare a viilor (poate, mai curînd, cum apreciază istoricii, adoptarea unor măsuri de cumpănare). Viticultura și producția de vin nu au încetat, numeroase dovezi atestînd continuitatea acestei culturi. O menționează Ovidiu, o atestă izvoarele narative și artistice.

Dar cele mai elocvente dovezi privind răspîndirea culturii viței de vie în epoca dacică le aduce lingvistica. Din această epocă au rămas, dăltuite pentru vecie în limba română, ca o dovadă a continuității, cuvintele de origine dacă: *strugure, buluc, curpen* — cuvinte caracteristice activității viticole.

Izvoarele istorice atestă că și în timpul ocupației romane asupra unei părți a Daciei, pe teritoriul României s-a continuat cultivarea viței de vie. Astfel, medalia „Dacia Felix“ emisă de romani avea ca emblema chipul unei femei așezată pe o stîncă, pe genunchii căreia doi copii prezintă un spic de grâu și un strugure, semnul principalelor bogății ale țării.

„În epoca năvălirilor barbare — nota Vasile Părvan — după păstorie, rolul principal l-a jucat viticultura. În tot acest timp, viticultura a devenit principala ocupație, constituind fundamentul însuși al rezistenței daco-romane în regiunile carpatice“. Între dovezile cele mai valoroase ale răspîndirii acestei culturi în epoca migrațiilor se înscrie descoperirea de la Șimleul Silvaniei — un colier dublu de aur, datînd din preajma anului 350 e.n. și pe care sînt reproduse în miniatură diferite unelte, printre care și un cosor de vie împodobit cu cinci foi de viță stilizate. Această îndeletnicire s-a continuat și în epoca feudală. În primele secole ale celui de-al doilea mileniu, referindu-se la năvălirile cumanilor ori ale tătarilor, cronicarii vremii pomeneau de „sămănături, grădini și vii“.

Existența și răspîndirea neîntreruptă a acestei culturi pe teritoriul patriei noastre, din antichitate pînă în zilele noastre, reprezintă o realitate cu profunde semnificații istorice. Se știe că populațiile migratoare, în drumul lor, nu au cultivat niciodată această plantă, cultura viței de vie fiind o îndeletnicire proprie populațiilor stabile, deoarece această cultură necesită multă forță de muncă și, în același timp, cunoștințe agricole mai avansate. Continuitatea cultivării viței de vie pe teritoriul românesc se înscrie și ea ca o mărturie de necontestat că aici, pe aceste meleaguri, populația a existat în toate timpurile, indiferent de orînduire sau fenomen istoric. Referindu-se la această evidență, fostul președinte al Organizației internaționale a viei și vinului, Asersio Villas, sublinia că „oriunde pe meleagurile românești, cazmaua scoate la iveală istoria viței de vie și a vinului; cioburi de amfore antice cu miros îmbătorit, biciuri medievale cu buchet celebru, sculpturi și decorații încântătoare. Aceasta este o atestare grăitoare a preocupărilor ancestrale [pentru viticultură] ale acestor meleaguri“.

A EXISTAT O LONDRA PREROMANĂ?

ROBERT MUSEL

În vremea lui Iulius Caesar (100-44 î.e.n.), cel care a întreprins prima incursiune romană în viitoarea provincie Britannia, insula avea o civilizație celtă foarte asemănătoare celei din Gallia, în ce privește uzanțele politice și religioase. După cucerirea propriu-zisă, efectuată de Claudiu I (41-54 e.n.), aici s-a dezvoltat o strălucitoare civilizație urbană, marcată de centre ca Londinium (Londra) și Eboracum (York). „Londra păstrează puține urme ale unei vieți preistorice, dar avea să se impună curînd pentru că era, în fundul celui mai sigur estuar, un adăpost comod la gura unui rîu și locul cel mai apropiat de mare, unde era posibil să se arunce un pod peste Tamisa... Londra se mări pe vremea romanilor, pentru că ei au îndreptat prin acest punct toate drumurile de legătură între nord și sud, printre care și drumul principal, Watling Street, ducînd de la Londra la Chester. Portul Londrei,

excellent, a fost folosit pentru aprovizionarea armatelor”, scrie istoricul André Maurois, în Istoria Angliei.

Începînd din anul 369 pînă în 411, cînd — din cauza declinului Imperiului roman și a pericolului crescînd al invaziilor germanice pe continent — legiunile romane s-au retras din Britania, Londra a fost capitala provinciei. „Romei datorăm Londra”, nota concis Winston Churchill în a sa Istorie a popoarelor de limbă engleză¹. După plecarea romanilor, orașul și-a pierdut din importanță, cunoscînd, la scurt timp, invaziile anglo-saxone, care l-au ruinat. Abia în sec. VII, el a devenit capitala micului regat de Essex și sediu episcopal, iar de la sfîrșitul sec. XI și începutul celui următor capitală oficială a Angliei.

Reproducem în continuare, după cotidianul International Herald Tribune, nolle concluzii la care a ajuns o echipă de cercetători britanici.

F.D.

În imagine: urmele unui picior de copil pe o placă de ceramică găsită într-o sală de baie din Cheapside, cartier londonez. Vechimea — 19 veacuri.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1974.

Englezii au considerat totdeauna drept literă de evanghelie faptul că în adâncul pământului pe care calcă, umbind pe străzile marii lor capitale, se găsesc ruinele unui oraș prosper, peste care au dat romanii în 43 e.n., atunci când au invadat insula. Această îndelungată continuitate dădea naștere unui sentiment de mândrie, deși expediția de recunoaștere a lui Caius Iulius Caesar, din 55 î.e.n., și armatele împăratului Claudiu I zdrobiră — cu tactica și armamentul lor — triburile dezorganizate locale.

Timp de șapte ani, cea mai mare echipă de arheologi urbani din lume a făcut săpături — pretutindeni unde i-au permis excavațiile destinate noulor construcții —, în scopul de a investiga unul dintre terenurile cele mai scumpe de pe glob, cartierul financiar londonez. Concluzia la care au ajuns cercetătorii este că nu a existat niciodată o Londră preromană.

Spre marea dezamăgire a celor 60-100 savanți care încearcă să descifreze istoria Londrei și, probabil, a milioanelor de englezi, au fost găsite numai slabe urme de prezență umană sub fundațiile zgirilor-norilor, băncilor și companiilor de asigurări, îngramădite în mila pătrată [cca. 2,6 km pătrați], care se suprapune pe vechea așezare romană și este astăzi cunoscută sub numele de „the City”.

Noua ipoteză despre nașterea Londrei, formulată de Brian Hobley, arheolog urban, șef la „Museum of London”, este că două triburi locuiau lângă Londra, de o parte și de alta a Tamisei, care servea drept barieră tribală. Dar nici unul dintre triburi nu se pricepea destul în materie de planificare urbană, pentru a-și da seama că, de-a lungul fluviului, acolo unde se înalță Catedrala St. Paul, se află unul dintre cele mai propice locuri din lume pentru amplasarea unui oraș. Această așezare ar fi dominat un fluviu deschis spre mare, deci favorabil comerțului internațional, și pătrunzând adânc în interior, ar fi favorizat schim-

burile interne. Așezarea ar fi fost situată la adăpost de inundații. În plus, existau mai multe vaduri, unde râul putea fi traversat și peste care aveau să fie construite poduri (Westminster, Battersea și Chelsea).

Romanii au sesizat imediat aceste avantaje. Ei au pătruns aici cu infanteria lor grea și ușoară, bine instruită, și au cucerit repede sud-estul Britaniei. Mulțumindu-se să-i impună un regim de vasalitate, romanii nu au acordat nici o atenție așezării St. Albans, aflată la 20 mile de Londra, deși era un fel de capitală tribală. Cu vasta lor experiență în domeniul cuceririlor, știau unde să întemeieze orașe; St. Albans nici nu se putea compara cu colina care domina Tamisa.

Hobley afirmă că romanii au defrășat o zonă de 200 acri (1 acru = 0,404 ha), denumind-o Londinium, toponim a cărui origine este încă incertă. Englezilor le place să creadă că, pentru strămoșii lor din timpurile preromane, numele avea o semnificație romantică, gen „dealurile îndepărtate”, dar această iluzie, ca și aceea despre existența unui târg britanic plin de viață s-au risipit sub loviturile certitudinilor fără cruțare ale cercetării științifice.

În studiul lui Hobley și al colegilor săi se arată: părerea potrivit căreia pe locul unde se află astăzi „the City” a existat o puternică așezare înainte de cucerirea romană a fost remarcabil de rezistentă. Începând cu 1974, săpăturile arheologice din acest perimetru s-au efectuat, peste tot unde a fost cu putință, până la solul natural de dedesubtul celor mai timpurii niveluri romane; dar nu s-au găsit decât două exemple de activitate preistorică, situate la 2 km unul de celălalt și la o distanță în timp de peste 1 000 ani.

La acestea se pot adăuga două mici grămezi de deșeurile de metal, lăsate de fierarii epocii bronzului, și vreo 10-12 obiecte izolate, acoperind ultimii 3 000 ani înainte de cucerire. Așadar, pare de nețăgăduit faptul că perimetrul

unde se află astăzi „the City”, deși nu a fost total pustiu, nu a atras o așezare umană de mare importanță și, de fapt, nu a prezentat nici o semnificație înainte ca romanii să fi întemeiat respectiva așezare. Puține orașe și-au ceretat atât de intens istoria, iar Hobley și echipa sa au dezvăluit o poveste fascinantă. Ei știu ce mâncau și cum se îmbrăcau vechii locuitori, cum munceau, cum trăiau. Ei știu cum s-a transformat orașul într-o metropolă, care a dominat țara în așa măsură, încât regina Elisabeta I, cu peste 300 ani în urmă, a cerut supușilor săi să nu supra-aglomereze.

Arheologii au întâmpinat considerabile dificultăți deoarece solul de sub „the City” a fost ciuruit de tuneluri și fundații, de conducte și cabluri, dintre care unele traversând vestigii neprețuite, asemenea Forumului roman — care se înalță pe colină, cu mult înainte de ridicarea primei catedrale St. Paul¹, în sec. VII.

De îndată ce încep excavații pentru construirea unei noi clădiri sau reparații subterane, echipa lui Hobley sosește la fața locului, pentru a salva ceea ce poate fi salvat. Astfel, într-o fortificație romană de o parte a zidului orașului roman folosită ca fundație a unei clădiri din epoca victoriană. Arheologii au găsit, într-o fortificație romană de pe malul râului, o piatră funerară, pe care cioplitorul a scris, pare-se greșit, numele defunctului. Într-o pivniță din strada Fenchurch ei au descoperit un pumn de grâu carbonizat. E semnul profunde dureri a unei mame, regina britanică Boadicea, căreia romanii i-au violat fiicele. În 60 e.n. ea s-a răzbunat, incendind tinăra așezare care a ars până la temelii și, odată cu ea, grîul care trebuia să fi servit ca rezervă de hrană pentru populație.

¹ Prima catedrală St. Paul a fost complet distrusă în marele incendiu care a ars Londra, în 1666. Pe locul ei, celebrul arhitect Sir Christopher Wren a construit (între 1675 și 1710) cunoscuta catedrală anglicană cu același nume.

- Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 1-702, București.
- Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copilele corespunzătoare. De asemenea, ne vedem silii să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte neciteț, că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.
- Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

KEKAUMENOS ȘI ROMÂNII

VASILE MUNTEANU, din Lugoj: Un izvor de deosebit interes pentru istoria sud-estului european este și opera bizantinului Kekaumenos, Sfaturi și povestiri, compusă între anii 1075 și 1078. Originar dintr-o familie din Thesalia, Kekaumenos a cunoscut îndeaproape pe volahii din Imperiul bizantin, care locuiau, cum se știe, importante zone din Epir și Thesalia. Kekaumenos a înfățișat, așadar, în lucrarea sa războiul vlahilor, bulgarilor și grecilor care, sub conducerea lui Niculiță din Larissa, s-au ridicat în anul 1066 împotriva sarcinilor fiscale excesive impuse de împăratul Constantin X Dukas (1059-1067). Scriind despre vlahi, istoriograful bizantin face o interesantă legătură între aceștia și daci care „lovii cu război de către împăratul Traian — spune Kekaumenos — ...au fost supuși, iar regele lor numit Decebal a fost ucis și capul i-a fost înfipt într-o sulă în mijlocul orașului romanilor. Căci aceștia sînt așa-numiți daci, [ziși] și besi”.

Cum s-a mai precizat, în privința cuceririi Daciei, Kekaumenos s-a inspirat din Dio Cassius, posibil din rezumatul făcut de Ioan Xiphilinos. Dar legătura pe care o face istoricul bizantin între un text antic și o populație contemporană, desemnată de bizantini prin alt calificativ, vlahi, decît cel de romani ori daci, denotă — așa cum remarcă D. Onciul — existența unei „tradiții naționale pe care Kekaumenos putea s-o cunoască prin contactul său și al familiei sale cu românii”.

Cu toate erorile de geografie istorică, importanța scrierii lui Kekaumenos rezidă în faptul de a fi reprodus înția dată în istoriografia bizantină, tradițiile relative la originile daci a românilor.

PENTRU PATRIA UNITĂ

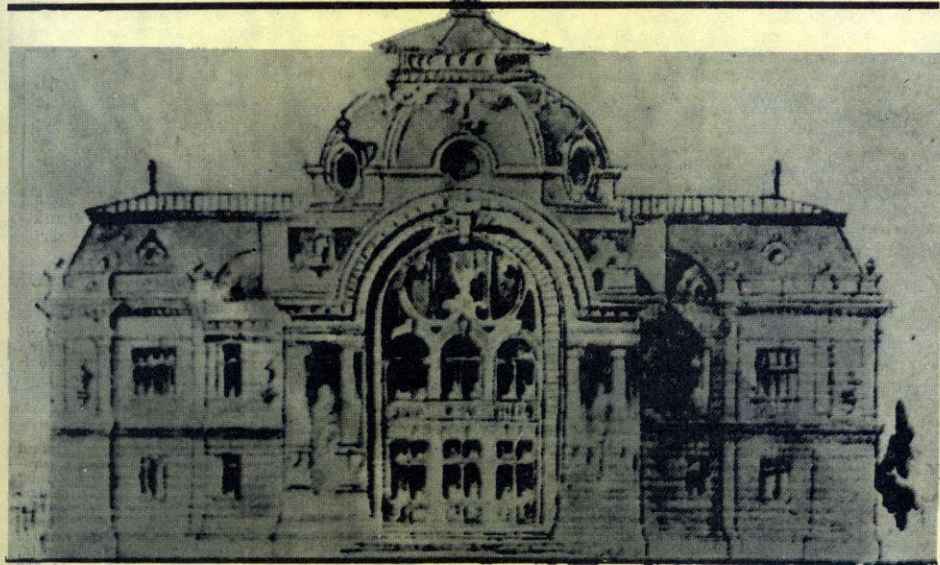
VASILE PORUTIU, din Lugoj, ne scrie că a fost unul dintre ofițerii din Transilvania, înrolați în armata austro-ungară și care au fost luați prizonieri în Rusia în primul război mondial. Alături de alte zeci de mii de prizonieri români, s-a oferit voluntar pentru a continua lupta pînă la eliberarea deplină a țării (nr. 12/1978). Totodată, corespondentul nostru ne trimite copile citoroa documente din acea vreme, printre care și Declarația de la Darnița, din 13/26 aprilie 1917, semnată de 250 ofițeri și 250 subofițeri și soldați, ca delegați ai Corpului voluntarilor armatei române, prin care salutau lupta eroică pentru desăvîrșirea unității statale.

Reținem din finalul declarației, această luminoasă încredere în viitorul strălucit al patriei unite: Credem ferm că între viitoarele state fericite, naționale și democratice va fi și România tuturor românilor.

În fotografia alăturată (transmisă tot de corespondentul lugojean): un grup de ofițeri români din armata austro-ungară, prizonieri, aflați în com. Verhnia Muli, de lîngă orașul Perm (nordul Uralilor), la începutul lunii aprilie 1916; printre ei și corespondentul nostru.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

PALATUL BIBLIOTECII

În completarea însemnărilor memorialistice ale lui V.A. Urechid (nr. 8/1980) ELENA DUMITRESCU, din Galați, ne trimite un desen (de la sfârșitul secolului trecut) reprezentând Palatul Bibliotecii V. A. Urechid din Galați, așezămint cultural înființat în 1890.

În fondurile bibliotecii, între alte valori culturale reprezentative, se păstrează și peste 2 000 manuscrise și scrisori. Printre ele, manuscrisul piesei Ovidiu (prima variantă) de V. Alecsandri, scrisori și manuscrise ale lui Mihail Kogălniceanu, V.A. Urechid, precum și autografe de la E. Zola, J. Verne, A. France, M. Twain, Al. Dumas-fiul.

CEI TREI CONDUCĂTORI

AVRAM LAZĂR, din București; ȘTEFAN HAUPTMAN, din Pincota, jud. Arad: Vă mulțumim pentru aprecierile la adresa revistei noastre.

Vă răspundem, în ordine, la întrebările formulate:

- 1) În ce comună a locuit Crișan?
- 2) Unde au fost prinși conducătorii răscoalei?
- 3) Printre ținuturile cuprinse de răscoală s-a aflat și Tara Zarandului?

1) Iată câteva date despre biografia lui Crișan, din Răscoala lui Horea, de acad. D. Prodan, publicată în 1979: Crișan se numea Gheorghe sau Giurgiu Marcu și era tot din Cărpiniș. La interogatoriu se numește pe sine: Crișan alias Marcu Giurgiu și se declară iobag cameral și în vîrstă de 52 de ani. De origine era din Zarand, din satul Vaca (azi Crișan), era de pe Cris, de acolo supranumele de Crișan. În Cărpiniș venise prin căsătorie (vol. I, p. 429).

2) Horea și Cloșca au fost prinși pe muntele Scorușel, și anume pe marginea (pe coasta) dinspre Someș a muntelui... care e la două mii de departe de Albac, cum se spune în declarația celor ce-au participat la acest act mîrșos. La interogatoriu, Horea a declarat că prinderea sa și a lui Cloșca a avut loc în pădurea Albacului, pe un munte și anume la locul numit Cusdie. În documentele vechi, localitatea Albac apare și sub denumirile de Reul Mare și, respectiv, Gura Albacului.

3) În Tara Zarandului, răscoala a avut o deosebită forță. În legătură cu pregătirile făcute de autorități pentru martiriul conducătorilor răscoalei, în lucrarea amintită mai sus se menționează între altele: Execuția trebuia făcută în chipul spectacular indicat de împărat, trebuia deci pregătită din timp. Încă înainte de pronunțarea sentinței, la 23 februarie, Comisia se adresa comitatelor Hunedoara, Alba, Sibiu și Cluj, anunțându-le că pe ziua de 28 dimineața trebuie să fie neapărat prezenți la Alba Iulia, fără să se spună de ce, cite șase oameni din fiecare sat (vol. II, p. 488).

ISTORIE ȘI CONTINUITATE

Sueta de opinii ale unor participanți la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice privind Invățămîntul și istoria (nr. 2,3/1981) a prilejuit și prof. VASILE ANDRITOIU, din Tirgu Jiu, cîteva constatări, din care reținem: Cred că nu este bine ca istoria să se izoleze în cercul inițiatilor. Pentru tinerile generații, ea are menirea să le vadească mîndrie pentru trecutul poporului și patriei. Astfel, contribuie la păstrarea continuității spirituale între generațiile trecutului, prezentului și viitorului.

Cristian POPIȘTEANU

talion
de participare la concursul
magazin
istoric
1981

CONTENTS (Romanian History) The Romanian Communist Party — 60 Years: M. MUȘAT, GH. ZAHARIA 1921-1944. Glorious Chronicle of the Party; Brașov, Mai-June 1936. Antifascists on Trial ● F. CONSTANTINIU From Simon Bolivar to Tudor Vladimirescu ● I. LĂCUSTĂ 1802-1830. A Bucarest Taylor ● I. M. KOGĂLNICEANU Vasile M. Kogălniceanu — the Son of his Father ● History in School at the XV-th ICHS (III) ● The Chinese Journal *Shijie Lishi* on the Bucarest Congress ● ȘT. PASCU Andrei Rădulescu, Historian and Cultural Personality ● C. POPIȘTEANU, I. CALAFETEANU Salonic, July 1938. Agreement between Balkan Entente and Bulgaria ● D. ȘERBĂNESCU Dacian Citadels: Radovanu ● A. RĂDULESCU, M. BĂRBULESCU, V. GEORGESCU Gëto-Dacians and Greeks at Callatis

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Le Parti Communiste Roumain — 60 ans: M. MUȘAT, GH. ZAHARIA 1921-1944. La Chronique glorieuse du parti; Brașov, mai-juin 1936. Le Procès des antifascistes ● F. CONSTANTINIU De Simon Bolivar à Tudor Vladimirescu ● I. LĂCUSTĂ 1802-1830. Un tailleur de Bucarest ● I. M. KOGĂLNICEANU Vasile M. Kogălniceanu, digne fils de son père ● L'Histoire à l'école — III (XV-e CISH) ● La revue chinoise *Shijie Lishi* sur le Congrès de Bucarest ● ȘT. PASCU Andrei Rădulescu, historien et homme de culture ● C. POPIȘTEANU, I. CALAFETEANU Salonic, juillet 1938. Accord entre L'Entente Balkanique et la Bulgarie ● D. ȘERBĂNESCU Cités daciques: Radovanu ● A. RĂDULESCU, M. BĂRBULESCU, V. GEORGESCU Gëto-daces et grecs à Callatis

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Румынской Коммунистической Партии — 60 лет: М. МУШАТ, Г. ЗАХАРИЯ 1921-1944. Из славной хроники РКП; Брашов, май-июнь 1936. Процесс антифашистов ● Ф. КОНСТАНТИНИУ От Симона Боливара до Тудора Владимиреску ● И. ЛЯКУСТА 1802-1830. Бухарестский портной ● И. М. КОГĂЛНИЦЕАНУ Василе М. Когăлницеану, достойный сын своего отца ● История в школе на XV-ом МКП (III) ● Китайский журнал *Шиде Лishi* о бухарестском конгрессе ● ШТ. ПАСКУ Андрей Рăдулеску, историк и культурный деятель ● К. ПОПИШТЯНУ, И. КАЛАФЕТЯНУ Салоники, июль 1938. Соглашение Балканской Антанты с Болгарией ● Д. ШЕРБАНЕСКУ Дакийские крепости: Рăдовану ● А. РĂДУЛЕСКУ, М. БĂРБУЛЕСКУ, В. ДЖЕОРДЖЕСКУ Гëто-даки и греки в Каллатисе

INHALT (Rumänische Geschichte) Die Rumänische Kommunistische Partei — 60 Jahre: M. MUȘAT, GH. ZAHARIA 1921-1944. Aus der glorreichen Chronik der RKP; Brașov, Mai-Juni 1936. Der Prozess der Antifaschisten ● F. CONSTANTINIU Von Simon Bolivar zum Tudor Vladimirescu ● I. LĂCUSTĂ 1802-1830. Ein bucarester Schneider ● I. M. KOGĂLNICEANU Vasile M. Kogălniceanu, ein ehrbarer Nachkomme seines Vaters ● Geschichte in der Schule zum XV. ICHS (III) ● Die chinesische Zeitschrift *Shijie Lishi* über den Kongress von Bukarest ● ȘT. PASCU Andrei Rădulescu, der Historiker und Kulturmensch ● C. POPIȘTEANU, I. CALAFETEANU Salonic, Juli 1938. Das Abkommen zwischen der Balkanischen Entente und Bulgarien ● D. ȘERBĂNESCU Dakische Burgen: Radovanu ● A. RĂDULESCU, M. BĂRBULESCU, V. GEORGESCU Gëto-Dakier und Griechen bei Callatis

SUMARIO (Historia romana) Partido Comunista Rumano — 60 años: M. MUȘAT, GH. ZAHARIA 1921-1944. De la gloriosa crónica del P.C.R.; Brașov, Mayo-Junio de 1936. El proceso a los antifascistas ● F. CONSTANTINIU Desde Simón Bolívar hasta Tudor Vladimirescu ● I. LĂCUSTĂ 1802-1830. Un sastre bucarestino ● I. M. KOGĂLNICEANU Vasile M. Kogălniceanu, digno descendiente de su padre ● La historia en escuela en el XVº CISH (III) ● La revista china *Shijie Lishi* sobre el Congreso de Bucarest ● ȘT. PASCU El historiador y hombre de cultura Andrei Rădulescu ● C. POPIȘTEANU, I. CALAFETEANU Salónica, Julio de 1938. El acuerdo entre el Entendimiento Balcánico y Bulgaria ● D. ȘERBĂNESCU Fortalezas dacias: Radovanu ● A. RĂDULESCU, M. BĂRBULESCU, V. GEORGESCU Godo-dacios y griegos en Callatis

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

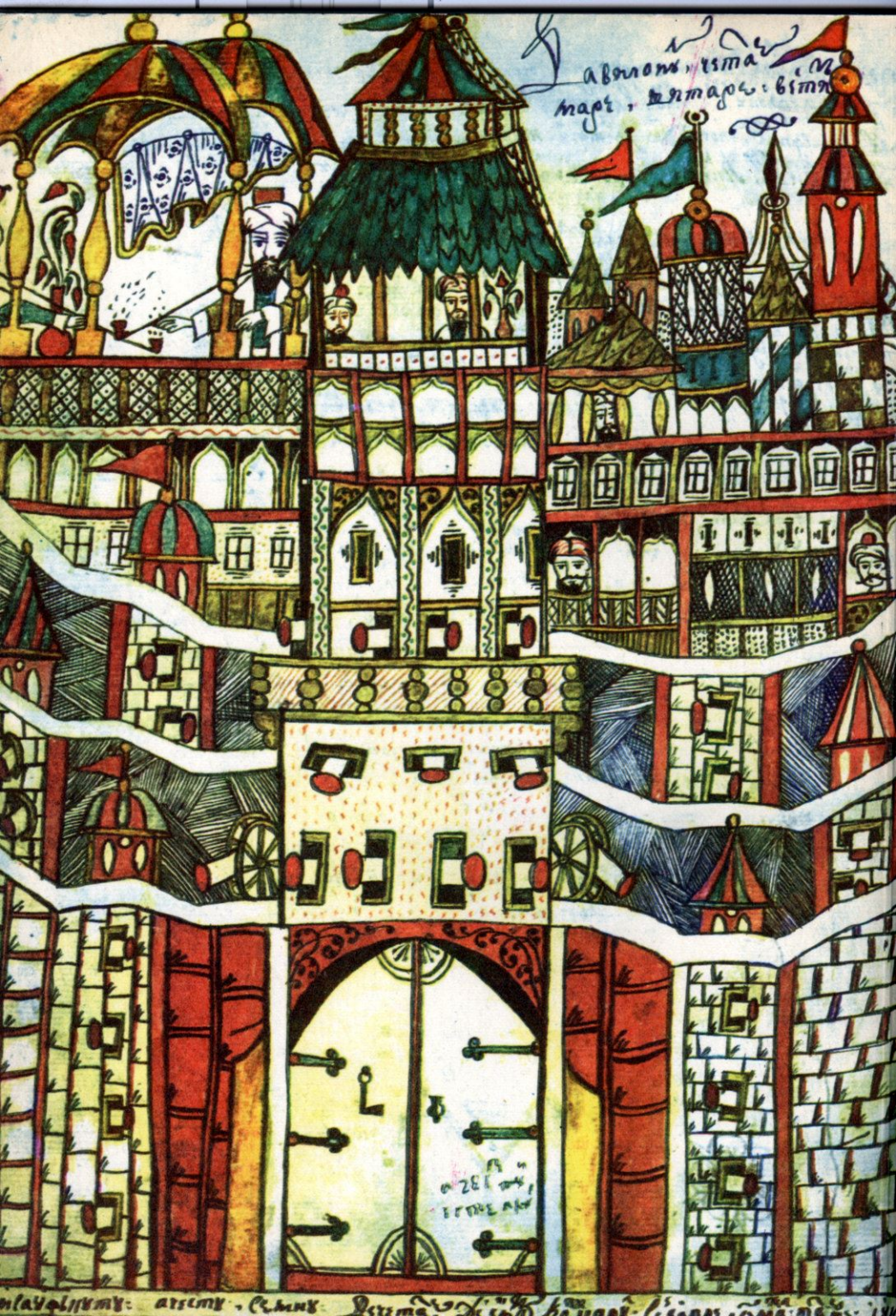
București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesel, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

abonons, isma
napt, anmapo, bima

hlayolismy: arseny, C-hus: Verma